

Bulchiinsa Dhangala'iinsa Dhimmaa (BDHDH) Leenjifamtoota leenjii Hojiin Duraatiif Qophaa'e.

Qopheessitooni: - Obbo Gammachu Nigusee

Obbo Tacaan Margaa

Gulaaltonni:-Obbo Addaamuu Dhufeeraa

Obboo Oliyaad Yaaddessaa

Obbo Shaambal Hordofaa

Ebla 25/2012

ILQOS

Adaamaa

Baafata.

I.	Seensa Waliigalaa	3
II.	Kaayyoo Waliigalaa Moojiyuulichaa.....	4
III.	Bu'aalee Leenjicha Irraa Eegaman	4
	Boqonnaa Tokko	6
	Seensa	6
	Kaayyoo Gooree	6
1.1.	Maalummaa Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa (BDHDH).....	6
1.2.	Barbaachisummaa Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa	10
1.3.	Madda Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa	10
1.4.	Muxannoo Biyyoonti Biroo BDHDH Irratti Qaban.....	11
1.4.1.	Muxannoo BDHDH Biyya Ameerikaa	11
1.4.2.	Muxannoo BDHDH biyya Masirii (Egypt).....	12
1.5 .	Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Biyya Keenya Keessatti	12
1.5.1.	Daangaa Yeroo Dhimma Abbaa Warraa fi Haadha Warraa	15
1.5.2.	Daangaa Yeroo Dhimma Raawwachiisa Murtii	15
1.5.3.	Daangaa Yeroo Dhimma Hojjataa fi Hojjachiisaa.....	15
1.5.4.	Daangaa yeroo <i>Dhimmoota Biroo</i>	16
	Boqonnaa Lama	29
	Manneen Murtii Oromiyaa Keessatti Hanqinaalee Hojiirra Oolmaa BDHDH tiin Walqabatanii mul'atan fi sababoota isaanii.....	29
	Seensa	29
	Kaayyoo Gooree	30
2.1.	Gahee fi Hanqinna Hooggansaa.....	30
2.1.3.	Hooggansi Tarkaanfii Sirreeffamaa Fudhachuu Irratti Hanqinna Jiru.....	33
2.2.	Gahee fi Hanqinna Abbootii Seeraa BDHDH Hojii Irra Oolchuun Wal Qabatee Jiru	35
2.2.1.	Hanqinna Abbaan Seeraa Gama Sirna Beellamaa Fooya'aa Hojii Irra Oolchun Qabu	37
2.2.2.	Abbootiin Seeraa BDHDH Irratti Hubannoo Gahaa Qabaachuu Dhabuu	38
2.2.2.1.	Himannaaykn deebiin akka fooya'u ajajuu.....	38
2.2.2.2.	Ijoo Dubbi Hunda Duguuganii Qabachuun Ragaa Barbaachisaa Ta'een Qulqulleessuu:- ...	39
2.2.2.3.	Ajajni Dhaddachaa Raawwatamuu Isaa Mirkaneeffachuu Gama Ilaluuun:-	41

2.3. BDHDH Hojii Irra Oolchuun Walqabatee Hanqinna Ofiseeroota Seeraa Biratti Mul'atu..	42
2.3.1. Ofiisarri seeraa Galmee Yeroo Banu Ulaagaa Teekinikaa Guutuu Isaa Mirkaneeffachuu Qaba	43
2.3.2. Ofiisarri seeraa Galmee Guyyaa Fi Sa'aatii Beellamaatti Dhaddachaaf Dhiyeessuu Qaba.....	43
2.3.3. Ofiisarri seeraa Ajaja Dhaddachi Kenne Baasii Gochuu Dhabuu.....	44
2.4. Hanqinnaalee Kallattii Hojjatoota Deeggarsaatiin Dhimmi Akka Lafarra Harkifatu Taasisan.....	46
2.5. Hooggansa Dhaddachaa	48
2.6. Hojiirra Oolmaa Istandaardii Yeroo	50
2.7. Hirmannaa fi Deeggarsa Qaamolee biroo	53
2.8. Imaammata Beellama Daangeessuu (Restrictive adjournment policy).....	69
2.9. Dhimmoota Addaan Qoodanii Bulchuu/Differentiated Case Management/.....	73
2.10. Itti Fayyaadama Teeknoloojii Hammaayaatiin wal qabatee Hanqinaalee Jiran.....	76

I. Seensa Waliigalaa.

Qaamni abbaa seerummaa qaamolee mootummaa sadeen keessaa tokko yemmuu ta'u,Manni Murtiiakkataa Heera Federaalaa fi Naannoo keenyatiin aangoo fi hojii mataa isaa qaba. Aangoo fi hojiin kun qaamolee mootummaa gidduutti qoodamiinsi aangoo fi sirni wal hordoffii(check and balance) akka jiraatuuf kan yaadameedha. Manneen murtii naannichaa ergamaa fi mul'ata mataa isaanii kan qaban fi kanas milkeessuuf, guyya hundeffaman irraa kaasee, hojii bal'ina qabu hojjechaa kan turan ta'uun isaa akkuma eegametti ta'ee, amantaa ummataa sadarkaa barbaadamutti horachuu hin dandeenye.Ammas hawaasni Manneen murtii irraa komii kan qabu ta'uun gama adda addaatiin ni hubatama. Kun ta'uu kan danda'e ammo hojiin keeninsa tajaajila abbaa seerummaa qulqullinna, si'oominaa fi gahumsaan kennamuu irratti hanqina qabaachuu irraa akka ta'e qorannoон yeroo adda addatti godhamee fi gabaasni Manneen Murtii irraa dhiyaatu ni argisiisa.

Rakkoo kana keessaa bahuuf Manneen Murtii Oromiyaa baroottan darban keessattuu bara 2000 irraa kaasee rifoormiwwaan adda addaa hojii irra oolchuun kan itti hojjataa turan fi jiraan yoo ta'u,akka fakkeenyaaatti Chaarterii Lammilee, Bulchiinsa dhengala'a dhimmaa (BDHDH),Jijjiirama Bu'uuraa Adeemsa Hojii (JBAH), Sirna Madaallii Bu'aa Karoora Tarsiimoo (SMBKT),Sagantaa Fooyya'iinsa Manneen Murtii (SFMM),Teekinooloojii Quunnamtii Odeeffannoo (TQO) fi kkf kaasuun ni danda'ama. Manneen Murtii yeroo irraa gara yerootti fooyya'iinsa kan argisiisaa jiran yoo ta'elée, ammas dhimmoonni si'oomina fi qulqullinna barbaadamuun hojjechuu irratti akka hanqinni mul'atu hubatama. Abbaa dhimmaa gar-malee deddeebisuu,galmee sirnaan beellamuu dhabuu,meeshaalee teekinoolojii ammayyatti duguuganii sirnaan fayyadamuu dhabuu,galmee qulqullinnaan hojjachuu dhabuu,akkataa beellamaan hojjachuu dhabuu fi kkf jiraachuun dhimmoonni Manneen Murtii keessa jiran akka lafa irra harkifatan fi haqni akka jallatu gochuudhaan dhibbaan isaan hawaas-dinagee fi tasgabbii biyyaa fi akka waliigalaatti sirna haqaa naannichaa irratti qaban akka laayyootti kan ilaalamuu miti.

Manneen Murtii Naannoo Oromiyaa JBAH irraa eegalee hanga Bulchiinsa Dhengala'a Dhimmaa hojii irra oolchuutti hojjataa kan jiran ta'ulleeakkataa mul'ata fi ergama Mana Murtii galmaan

gahuu danda'uun hojjechuu irratti ammallee daandiin hafu dheeraa fakkaata. Kun immoo ta'uu kan danda'e Bulchiinsi Dhangala'a Dhimmaa karaa guutuu ta'een hojiitti jijjiiramuu dhabuu irraa madda.

Moojuliin kunis Bulchiinsi Dhangala'a Dhimmaa karaa guutuu ta'een akka hojiirra oolu gochuudhaan kenniinsa tajaajila abbaa seerummaa gama hundaanuu bu'a-qabeessa ta'e kenuuf kan qophaa'e yoo ta'u, moojuulichis akka waliigalaatti boqonnaa guguddoo lama akka qabaatu taasifamee qophaa'ee jira. Boqonnaa tokkoffaan:- haala waliigalaa Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa; muxannoo biyyaa biraa fi haala biyya keenyaa irratti xiyyeffachuu bal'inaan kan keessatti ilaalamu ta'a. Boqonnaa lammaffaan:- Hanqinaalee BDHDH Manneen Murtii Oromiyaa keessatti hojiirra oolchuun walqabatee mul'atanii fi sababoota isaanii, rakkoo seeraa, hubannoo, kutannoo fi hojimaataa dhimma kanaan wal qabatee Manneen Murtii keessatti mul'aatan dhimma dhugaan deeggaruun kan keessatti ilaalamuu fi falli hanqinna kanaa maal ta'uu akka qabu bal'innaan kan itti xiinxalamu ta'a.

II. Kaayyoo Waliigalaa Moojiyuulichaa.

Moojuliin kun kaayyoo armaan gadii giddu galeessa godhachuun kan qophaayeedha. Kunis Leenjifamtoonni:-

- BDHDH irratti hubannoo gahaa akka gonfatan gochuu;
- BDHDH lafa qabsiisuu keessatti gahee isaanii maal akka ta'ee hubachiisuun gahee isaanii akka bahaniif kallattii agarsiisuu;
- BDHDH waliin wal qabatee hanqinnaalee fi rakkolee Mana Murtii keessa jiraan addaan akka baafatan haala mijeessuu; kallattii rakkoon itti hikkamuu danda'aanis hubachiisuun tajaajila kenniinsa abbaa seerummaa Manneen Murtii fooyyeessuudha.

III. Bu'aalee Leenjicha Irraa Eegaman

Xumura leenjichaa irratti leenjifamtoonni:

- Yaad-rimee BDHDH guutumatti ni hubatu.
- Manneen Murtii keessatti barbaachisummaa BDHDH addaan baasanii ni beeku.
- Rakkolee Manneen Murtii fi Mana Hojii Abbaa Alangaa keessa BDHDH'n walqabatee jiraan hundaa addaan ni baasu.

- BDHDH manneen murtii keessatti lafa qabsiisuuf maal gochuu akka qaban haala gaariin ni beeku,gahee isaanis ni gumaachu.
- BDHDH guutumatti Manneen Murtii keessatti akka lafa qabatuuf ni hojjatu.

Boqonnaa Tokko

BULCHIINSA DHANGALA'A DHIMMAA: YAADRIMEE FI YAADOTA WALIIGALAA

Seensa

Manneen Murtii naannichaa keessatti tajaajila abbaa seerummaa gama hundaan bu'a-qabeessa gochuudhaan gara-ga'iinsa hawaasa bal'aa dabaluuf sirni BDHDH diriirfamuudhaan hojiirra oolaa jiraachuun isaa beekkamaadha."Haqni ture haqa dhoowwatameedha"(“Justice delayed is Justice denied”) jechamni jedhu sirna hojii abbaa seerummaa keessatti beekkamaadha. Kana jechuun sababa haqni turuuf abbaan dhimmaa baasii hin malleef ni saaxilama, xiinsammuun isaa ni dhiphata,yeroo dhimma biroof oolchu adeemsa falmii irratti fixuun hanga jireenyi isaa baduuttis geessuu danda'a. Kana hambisuuf BDHDHn akka sirnaatti diriiree hojiirra ooluu isaatiin sadarkaan si'aayinaa fi dhaqqabamummaan keenningsa tajaajila abbaa seerummaa gita barbaadamerra gahuu dhabus haala jajjabeessaa irratti argama. Hojiirra oolmaa sirnichaatiin hanqinni bal'aan jiraatus bu'aan qixa hundaan hojii kenningsa tajaajila abbaa seerummaa irraa argame akka salphatti kan ilaalamuu miti. Boqonnaa kana keessatti wa'ee waliigalaa bulchiinsa dhangala'a dhimmaa: muxannoo biyyaa bira fi haala biyya keenyaa irratti xiyyeffachuun bal'inaan kan ilaalamu ta'a.

Kaayyoo Gooree

- Leenjii Boqonnaa kanaa booda leenjifamtoonni:-
- Maalummaa Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa ni hubatu;
- Madda Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa ni hubatu;
- Muxannoo Biyyoon Biroo BDHDH irratti qaban addaan ni baafatu;
- BDHDH biyya keenyaa irratti hubannoo gahaa ni gonfatu;

1.1. Maalummaa Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa (BDHDH)

Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa jechuun maal jechuu akka ta'e hiikkoon irratti waliigalame hin jiru. Hayyoonni adda addaa yookiin barreeffamoonni adda addaa maalummaa Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa jechoota adda addaa fayyadamuun ibsu. Barreeffamoonnii fi hayyoonni adda addaa BDHDH jechoota adda addaan kan ibsan yoo ta'e illee yaadaa fi qabiyyeen isaa kan walitti dhiyaatu akka ta'e ergaa barreeffamoonni kun dabarsan irraa hubachuun ni danda'ama. Kunis, Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa jechuun *galmeen tokko guyyaa Mana Murtiitti saaqame*

*irraa eegalee hanga xumura argatutti hojiiwwan jiranii fi adeemsi hojii tokkoon tokkoon yeroo fudhatu kan ittiin too 'atamu ykn sirna, tarsiimoo fi mala ittiin bulfamudha.*¹

Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 irrattis "**Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa**" jechuun sirna bulchiinsa galmee Mana Murtii ta'ee, kunis galmeen guyyaa dhiyaatee banamuu kaasee hanga cufamutti adeemsa keessa darbuu, hojiilee adda addaa kanaan wal qabatee hojjatamanii fi daangaa yeroo hojileen kunniin keessatti hojjataman kan hoogganu jechuudha."²Jechuun hikkee jira.

Hikkoo kana irraa ka'uun BDHDH jechuun dhimmi tokko gara Mana Murtii dhufee hanga murtii argatutti hojileen adda addaa kan raawwataman yoo ta'u, isaanis:- galmees banuu, waraqaa waamichaa qopheessuu ,deebii fudhuu, beellama kennuu, , himata dhagahuu,ijoo qabachuu, ragaa dhagahuu,murtii kennuu,garagalcha kennuu fi hanga galmeen cufamutti sirna ittiin hooggannu akka ta'e ni hubatama. Dabalataan dhimmi tokko guyyaa dhufee kaasee yeroo gabaabaa keessatti xumura akka argatuuf walitti hidhamiinsa qabeenyaa fi adeemsa mana murtii keessaa kan hoogganu jechuudha.³Kana jechuun himanna,deebii fi iyyanni adda addaa mana murtiitti dhiyatuu fi hojiin manni murtii hojjatu haala kamiin ta'uu qaba? Yeroo akkamii keessatti raawwatamuu qaba? Hojiilee kana yeroo fi qulqullinna barbaadamuun xumuruuf meeshaaleen barbaachisan maal fa'a?Humna namaa akkamii fi hangam barbaachisa? Qabxii jedhuu xinxaluu fi maadaaluu kan of keessatti hammatuudha.

Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 qajeeltoowwan gurguddoo bulchiinsa dhangala'a dhimmaa torba kaa'ee jira.⁴ Isaanis:-

- *Dhimma Kan Hoogganu Abbaa Seeraa Ta'uu* (Aangoon, dirqamni fi itti gaafatamummaan dhimma hoogganuu kan Abbaa seeraati; galmeen guyyaa dhiyaatee banamee eegalee hanga xumura argatutti adeemsa falmii, hojiiwwan hojjatamanii fi hojiiwwan hirmaattota falmichaa walitti qindeessee dammaqinaan fi kutannoodhaan hogganuun dirqama Abbaa Seeraati.)
- *Marii Qaamolee Adda Addaa Waliin Gaggeessuu* (Manneen Murtii naannichaa sadarkaa hundarra jiran kenniinsa tajaajila abbaa seerummaan wal qabatee marii itti fufiinsa qabu

¹.Barreffama qabxiilee humna qaban (pawor point) Baacaq Taayyeetiin ILQSO tti leenjii hojii irraaf bara 2009 barreffame.

² .Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 keewwata 2(8)

³ <https://www.ncsc.org/Topics/Court-Management/Caseflow-Management/Resource-Guide.aspx>, Resource Guide, 11:00

⁴ . Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 keewwata 5-11

qaamolee adda addaa waliin ni taasisu,Mariin hojiirra oolmaa bulchiinsa dhangala'a dhimmaa, keessummeessa, raawwatiinsa ajajaa, kenniinsa raga, akkasumas ciminoota fi hanqinoota gama kanaan jiran irratti kan fuulleffatu ta'a,Manneen Murtii naannichaa sadarkaa hundatti argaman abbootii dhimmaa isaanii fi kutaalee hawaasaa adda addaa waliin kenniinsa tajaajilaa fi keessummeessa isaanii ilaachisee marii yeroo yeroon ni taasisu.)

- *Hordoeffii Dhimmaa Mana Murtii Taasifamu*(Manneen Murtii sadarkaa hunda irra jiran dhimmi sochiiirra jiru sadarkaa kamirratti akka argamu adda baasuuf sakatta'iinsa fi hordoffii itti fufiinsa qabu ni taasisu, hordoffiin taasifamus dhimmootni dursa argachuu qaban dursa argatanii akkatuma duraa duubummaa isaanitiin fala argachaa akka deeman dandeessisu qaba.)
- *Daangaa Yeroo Dhimmootaa* (Dhimmootni Mannneen Murtii naannichaatti dhiyaatan hundi daangaa yeroo keessatti xumura argatan ni qabaatu.)
- *Kalaandara Yeroo Mana Murtii*(Manneen Murtii naannichaa sadarkaa sadarkaan jiran kaalandara yeroo hojiin Mana Murtii ittiin hoogganamu ni qabaatu. Manni Murtii Waliigala Oromiyaa walgaliiwwan fi leenjiiwwan bara hojii tokko keessa kennaman dursee karoorsuun kalaandarii wagga Manneen Murtii naannichaa keessatti kan hammachiisu ta'a,Manneen Murtii Ol'aanaa fi Aanaa walgalii fi leenjii sadarkaa isaanitti gaggeessan dursanii saganteessuun kalaandara yeroo karoora isaanii keessatti hammachiisanii Abbootii Seeraa fi Ofisaroota Seeraa hubachiisuu qabu,leenjiiwwan fi walgaliiwwan qaamota biroon kennaman Manni Murtii Waliigala Oromiyaa dursee akka beeku ta'ee qaama kalaandara yeroo hojii wagga akka ta'u hojjachuu qaba.)
- *Sirna Odeeffanno Dhimmootaa*(Manneen Murtii naannichaa sadarkaa hundaarra jiran odeeffanno sadarkaa dhimmootni irra jiranii meeshaalee teekinoolojii ammayyaan fayyadamuun to'achaa deemuu qabu,Teeknolojiin Manneen Murtii tajaajila kanaaf oolchaan odeeffanno guutuu sadarkaa dhimmootni irra jiranii fi dhimmootni daangaa yeroo isaaniif taa'e keessatti xumuramuu fi dhiisuu isaanii kan agarsiisuu danda'u ta'uu qaba.)
- *Sirna Beellamaa Sababaawaa fi Daangeffamaa* (Manneen Murtii naannichaa sadarkaa sadarkaan jiran dhimmootaaf beellama dhaabbataa fi amanamaa ta'e ni qabaatu, Sababni gahaa fi amansiisaan yoo jiraate malee Manni Murtii kamuu beellama waaan tokko raawwachuuuf ykn akka raawwatamuuf kenne jijiiruu hin qabu.)

Qajeeltoowwaan qajeelfamni kun kaaye irraa akka hubatamutti BDHDH jechuun galmee banuu irraa eegalee adeemsii fi sirni hordofamuu qabu maal akka ta'e,adeemsa kam eenu raawwachuu

akka qabu,haala keessummeessa abbaa dhimmaa,haala qabiinsa ragaalee adda addaa,qindoomina qaamolee biro,haalaa fi amala dhimmaa adda baasuu,dhimmootaaf daangaa yeroo kaayuu fi turtii umrii dhimmootaa hordofuu,sirna odeeffannoo dhimmootaa cimsuu fi sirna beellamaa sababa qabeessa kaayuu akka ta'e ni hubatama.

Kanaafuu, sirna BDHDH manneen murtii keessatti akkaataa barbaadameen diriirsun hojii irra oolchuun hojii ijoo manneen murtii kan ta'e kenniinsa tajaajila abbaa seerummaa bifa qulqullinna,si'aayinaa,iftoominaa fi bu'a qabeessa ta'een akka raawwatamu gochuun hawaasni bal'aan mana murtii irraa abdii akka argatu,itti quufinsi akka dabalu fi komiin akka hir'atu gochuu keessatti gahee guddaa kan qabuudha.

Akkaataa qajeelfamni kaaye kanaan kan hin hojjatamne yoo ta'e namoota kana osoo hin raawwanne hafan irratti tarkaanfii sirreffamaa fudhachuun itti gaafatatummaa mirkaneessaa deemuun dirqama ta'a. Kana irraa ka'uunis, yeroo gal mee banuun, ragaa dhagahuu fi dhimmicha murteessuun fudhatu ifaan kan beekamuu fi too'annaanis kan irratti godhamu ta'uu qaba. Ofiisri seeraa iyyannoowwan dhihaataniif yeroo murtaa'e keessatti qoratee gal mee banuu ykn qabxiin guutamuu malu kan hin guutamne ta'uu garee iyyannoo dhiheesseef ibsuun iyyannicha deebisuu qaba. Kana gochuu dhiisee iyyannoo fuudhe sana yeroo gal mee banuuf murtaa'een olitti harka isaa kan tursiisuu fi beellama kan kenu yoo ta'e, yeroon gubatu kun akka yeroo falmiin tokko hanga xumuramutti Mana Murtii keessa turuutti waan lakka'amuuf falmichi yeroo barbaadamuun olitti lafarra akka harkifatu taasisa.

Kallattii Abbootii Seeraatiinis yeroon dhagaha dhimmaa gaggeessuu, ragaa fuudhuu, ajaja kennuu fi murtii kenu adda bahee ta'uu qaba. Yeroo murtaa'e kana keessattis rakkoon humnaa olii yoo qunname malee sababa xixxiqqa ta'aniin beellama jijiiruun hin danda'amu. Bulchiinsi dhangala'a dhimmaa sirna itti fufinsaan sochii gal meelee Mana Murtii keessatti ittiin to'annuudha. Jecha biraatiin, bulchiinsa dhangala'a dhimmaa jechuun sirna yeroo fi adeemsa hojii galmeen sochii irratti argamu keessa darbu ittiin to'annuudha. Sochii gal meelee sirnaan hordofuuf adeemsa galmeeleen keessa darban akkaataa walitti aantummaa isaaniitiin addaan qooduu fi sirna ittiin geggeeffamanii fi yeroo itti raawwatamanis murteessuu gaafata. FKNF:- yeroo galmeeleen M/Murtiitti turan adeemsa gal mee banuu, adeemsa himata dhagahuun dura jiru (pretrial phase), adeemsa ragaa dhaga'uu falmiin dhihaate bu'uuraan itti ilaalamu (trial phase) fi adeemsa gal mee murtiin booda jiru (post disposition phase) jennee addaan qooduu ni dandeenyaa. Kunis adeemsotni hojii walitti aanan uumamaa fi amala isaanii giddu galeessa godhachuudhaan

akka dhangala'an taasisuun gamatti yeroo adeemsi hojii tokko tokkoon isaa fudhatu salphaatti murteessuu akka dandeenyu nu gargaara. Dhimmootni sadarkaa ulfina isaaniitiin ykn wal xaxinsaan garaagarummaa waan qabaniif, yeroo fi adeemsa keessa darban tokko ykn kan wal fakkaatu qopheessuufiin hin barbaachisu. Kana waan ta'eef Manni Murtii dhimmoota adda addaatiif bu'uura garaagarummaa isaanii fi yeroo qophiif gaafatuun (range of management and preparation requirements for cases filed) akka haala dhimmichaatti sirna hordoffii dhimmootaa adda addaa (multiple tracks for processing of cases) hojii irra akka oolchuu qabnu muuxxannoон biyyoota biroo ni argisiisa.

Gaaffii Marii

- ❖ Malummaan Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa armaan olitti ibsame haala guutuu ta'een BDHDH ibsee jira jettanii yaadduu? Yoo hin ibsine ta'eef karaa biro BDHHD ittiin ibsamuu danda'u kaasuun gadi fageenyaan irratti mari'adhaa!

1.2. Barbaachisummaa Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa.

Bulchiinsi Dhangala'a Dhimmaa kan barbaachiseef:-

- Si'aayina kenniinsa tajaajila abbaa seerummaa dabaluun harkifanna dhimmootaa fi baasii dabalataa kanaan wal qabatee dhufu hambisuu ykn xiqqeessuu;
- Bu'a qabeessummaa kenniinsa tajaajila abbaa seerummaa gama hundaan dabaluu;
- Dhimmootni haala amalaa fi uumama isaanitiin adda qoodamanii teeknoloojii ammayyaatiin deeggaramuun akka keessummeeffaman akkasumas daangaa yeroo isaaniif taa'e keessatti fala akka argatan dandeessisu;
- Istaandardii beellamaa fi daangaa yeroo dhimmootni itti xumura argatan ifatti kaa'uu fi hojiirra oolmaa isaanii hordofuu;
- Baay'ina hojii fi humna namaa wal simsiisuun bu'a qabeessummaa kenniinsa tajaajilaa dabaluun bulchiinsa Manneen Murtii fooyyeessuudha.

1.3. Madda Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa.

BDHDHn mata duree ykn ogummaa of danda'e ta'ee kan bahe A.L.A tti dhuma bara 1970 fi bara 1980 irratti biyya Ameerikaatti akka ta'eef san booda gara biyyoota kanaadaa,laatiin

ameerikaa fi afrikaatti kan babal'ate akka ta'e qorannoowwan tokko tokko ni agarsiisu.⁵ Bara 1970 manni murtii Ameerikaa yeroo jalqabaatiif dhimmoota isaan biratti dhiyaatan himannaan banuu irraa eegalee hanga xumuraatti haala bu'aa qabeessa ta'een akkataa baasii fi yeroo qusatuun to'achuu fi hordofuuf dhimma kan itti bahan akka ta'e qorannoon tokko ni mul'isa.⁶

1.4. Muxannoo Biyyoonni Biroo BDHDH Irratti Qaban

Dhimmoonni mana murtiitti dhiyaatan lafa irra harkifachuun rakkoo biyya tokko qofa osoo hin tane rakkoo biyyoota hedduuti. Dhimmi mana murtiitti dhiyaate maaliif lafa irra harkifachuu danda'e jechuun biyyoonni dursanii dammaqan qorannoo adda addaa gaggeessuun rakkoo isaan muudateef fala ka'anii jiru. Fala isaan dhimma yeroo gababaa,haala baasii fi humna qusatuun xumuruuf fayyadaman keessaa tokko sirna BDHDH hojii irra oolchuudha. Biyyoota muraasa fakkeenyummaa qaban akka armaan gadiitti kan ilaallu ta'a.

1.4.1. Muxannoo BDHDH Biyya Ameerikaa.

Ogummaan kun addaan bahee osoo hin beekamin dura bara 1900 irraa eegalee rakkoo bu'uuraa Manneen Murtii Ameerikaa kan ta'e lafarra harkifatinsa dhimmootaatiif ykn falmiitiif akka sababaatti kan eeraman seerota deemsa falmii, gurmaa'ina Manneen Murtii fi hanqina qabeenyaa turan. Haa ta'uu malee, bara 1970 booda lafarra harkifatinsa dhimmootaatiif akka sababa bu'uuraatti dhimmoontni ibsamaa turan rakkoo seerota deemsa falmii fi qabeenyaa irraa gara adeemsa falmiileen guyyaa eegalamanii hanga murtii argatanitti ittiin hogganaman /case flow management/tti darbee jira.⁷ Kanaafis sababni bu'uuraa gurmaa'inni Manneen Murtii fi dhimmoota keessummeessanii falmilee si'aayinaan xumuruu irratti garaagarummaa Manneen Murtii gidduutti mul'atu ibsuu dadhabuu isaati. Gurmaa'ina caasaa dadhabaa jedhamuu danda'uu fi galmeelee hedduu Manneen Murtii qaban qixa kanaan Manneen Murtii caasaa cimaa fi galmee muraasaa qaban waliin wal bira qabamanii yeroo ilaalamani si'aayina fooyee qabu mul'isaniiru. Jaarrra 20^{ffaa} keessa dhimmoota manneen murtii Ameerikaa keessa jiraan akka hir'ataniif sirni kun gargaaree jira.⁸ Kunis BDHDH sirnaan hojiirra oolchuun bu'aa argameedha. Bulchiinsa galmeelee sirnaan dhangala'u horachuuf qabxiin murteessaan ogeessota seeraa hunda biratti jijjiiramni ilaalchaa fi hojimaataa jiraachuu akka qabu qorannoon geggeeffame

⁵. Toora interneetii <https://ro.uow.edu.au/theses/421> irraa kan fudhatameedha.

⁶.kan olii

⁷. Toora interneetii <https://ro.uow.edu.au/theses/421> irraa kan fudhatameedha.

⁸.kan olii

agarsiiseera.⁹Sirna BDHDH hojii irra kan oolche biyyoota sirna seeraa waliinii(common law) warra ta'aan kan akka Ameerikaa,kanaadaa fi Awustiraaliyaa qofa osoo hin taane biyyoonni seera siivilii (civil law) hordofanis hojii irra oolchanii jiru.

1.4.2. Muxannoo BDHDH biyya Masirii (Egypt)

Afrikaa keessaa biyyi jalqaba sirna BDHDH hojii irra oolchite biyya masirii ta'uu qorannoон tokko ni argisiisa.Biyyi kun sirna seeraa Islaamaa fi sirna seeraa dhuunfaa keessattu kan biyya faransaayi kan qabdu ta'us ministeerri haqaa dhimma siviili fi daldalaan wal qabatee dhiyaatu tokko irratti manni murtii jalqabaa sirna haarawa akka fayyadamu waan barbaadeef hojii irra kan oolche ta'uu qorannoо kana irraa ni hubatama.¹⁰Erga BDHDH hojii irra oolchanii booda dhimmoonni mana murtii dhiyaatan haala saffisaa fi qulqullinna qabuun hojjatamuу isaanitiin bu'a qabeessummaan tajaajilaa kan dabale ta'uuus qorannoон kun ni argisiisa.¹¹Bu'aan argame kunis galmeen yeroo dheeraaf lafarra harkifataa ture yeroo gababaa keessatti akka xumuramu godhee jira;baasii fi dhamaatii abbaa dhimmaas ta'ee kan mana murtii xiqqeessee jira;amantaan hawaasni biyya isaanii Mana Murtii fi sirna haqaa biyyattii irraa qaban akka dabalu godhee kan jiru ta'uuus qorannichi ni argisiisa.¹²

Gaaffii Marii

1. Muxannoo biyyoota biroo BDHDH waliin wal qabatee jiruu kaasuun maaliif barbaachise?
2. Biyyi Ameerikaa BDHDH hojii irra oolchuu osoo baatee seerotaa deemsaa fi sirna biroo diriirsuun rakkolee akka lafa irra harifikachuу fi qulqullinna dhabuu dhimmoottaa to'achuu hin dandeettu turee? BDHDH malee ni dandeetti kan jettaan yoo ta'e maloota akkamii akka ta'e kaasuun gadi fageenyaan irratti mari'adhaa!

1.5 .Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Biyya Keenya Keessatti.

Biyya keenya Itiyoophiyaa akka waliigalaa fi Naannoo keenya immoo akka addaatti Lafarra harkifatinsi falmiilee waggaa muraasaan dura rakkoo tajaajila haqaa akka ture beekamaa dha. Falmiilee yakkaas ta'ee hariiroo hawaasaa akka malee lafarra harkifikachuу isaaniitiin falmiin abbaan jalqabe ilmatti darbaa turuun isaa seenaa yeroo dhihooti.Dhimmoonni mana murtiitti

⁹.kan olii.

¹⁰. Toora interneetii <https://ro.uow.edu.au/theses/421>.

¹¹.kan olii

¹²Kan olii

dhiyaataa turaan daangaa yeroo itti raawwatamanii fi xumuramaan kan hin qabne waan ta'eef haalli beellamni itti kennamaa turees haala fedhii abbaa dhimmaa fi umrii dhimmootaa gabaabsuu danda'uun osoo hin taane akkuma feetee fi aangoo abbaa seeraa fi rejeesteraa/ofiisera seeraa qofaan kennamaa kan turan ta'uun isaa dhimmoonni baay'een lafa irra akka harkaafatanii fi deddeebiin abbaa dhimmaa akka jiraatu godhee jira.Haalli kun immoo hawaasin bal'aan mana murtii irraa abdii akka dhabuu fi komiin bal'aan akka jiraatu godhoo irraa kan ka'ee hawaasa keessatti jechamni" *himachuu irra himatamuu wayya*" jedhoo bal'innaan beekamee jira.Rakkoo kanaaf akka sababaatti ka'uu kan danda'aan :-haalli gurmaa'insa dhaddachaalee tajaajilaafi mijataa ta'uu dhabuu,humni namaa gahaan jiraachuu dhabuu,hanqinni bajataa fi dhiyeessii adda addaa jiraachuu,bilisummaan abbaa seerummaa dhabamuu,al naamusummaan hojjattoota manneen murtii keessa jiruu babal'achuu,sirni itti gaafatatummaa diriiree jiru hanqinna qabaachuu fi laafaa ta'uu,sirni to'annoo,hordoffii fi gamaggamaa qajeelfamaan kan deeggarama ta'uu dhabuu,hojiin keenningsa tajaajila abbaa seerummaa seerota deemsaa malee sirna biraan ittiin hoogganamnu kan akka qajeelfama dhaddachaa fi qajeelfama BDHDH dhabuu fi kkf akka fakkeenyatti kaasuun ni danda'ama.

Manneen murtii naannoo keenyaas rakkoo kana hundee irraa furuuf qorannoo JBAH bara 2000 booda hojii bal'aa hojjataa kan ture yoo ta'u chaarterii lammilee fi sirna bulchiinsa dhangala'a dhimmaa adda durummaan hojii irra oolchaa turanii jiru. Isaan asittis jijiiramni gaariin yoo jiraates, ammas rakkoon kun manneen murtii keessatti asii fi achitti akka mul'ataa jiru ni hubatama.Kun ammo hawaasni mana murtii irratti sadarkaa barbaadamuun abdii akka hin horanne fi gara gahiinsi akka qixa barbaadameen hin daballe taasisaa jira. Sababoota Sirni BDHDH hojii irra akka barbaadameef keessaa hangafoonni kan armaan gadiiti.Isaanis:-

- Dabaree fi yeroo dhimmootni ittiin keessummeeffaman tilmaamamoo fi si'aawaa taasisuu;
- dhimmi hundiakkata amalaa fi dhufaatii isaanitiin akka keessummeeffaman taasisuu;
- Haala dhimma giddu-galeessa godhateen akkaataa si'aayinaan itti xumuramu qabaachuu (have timely disposition consistent with the circumstances of the individual case);
- Haqummaa ykn bu'aa qabeessummaa tajaajila Mana Murtii fooyyessuu (enhance the quality of the court process);
- amantaa hawaasni mana murtii irratti qabu fooyyessuu (enhance public confidence in the court) kaayyoo jedhu qabatee akka ta'e beekkamaadha.

Haaluma kanaan sirni bulchiinsa dhangala'a dhimmaa manneen murtii fi manneen hojii A/A naannoo keenyaa keessatti hojii irra oolan amaloota bu'uuraa kanneen akka:- galmeelen yeroo banaman irraa hanga xumuramanitti sochii isaanii hordofuu fi to'achuu (supervision and control of the movement of cases from the time of filing through final disposition);Istaandaardii yeroo, dhimmootni keessatti xumura argatan qabaachuu;Istaandardiin yeroo bahe hojii irra ooluu isaa mala ittiin to'annu (a system of monitoring time standards);Sirna adda baafanna dhimmoota qabanna addaa barbaadan ittiin beeknu (identification procedures for cases that require special handling procedures);dhimmoota istaandaardii yeroo bahe keessatti hin kufne keessummeessuuf sirna nu barbaachisu (procedures for handling cases out side the timelines standards);Falmii dhagahuuf sirnoota gargaaran (procedures for setting trials);Haala dhimmootni erga xumura argataniin booda bifa ol'iyyannootiiniis ta'ee raawwiitiin itti fufan xiqqeessuuf sirna gargaaru (procedures for minimizing continuances) kan qabuudha.

Gama kanaan Chaarterii lammilee Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaatiin bara 2010 qophaaye gosaa fi amala dhimmaa irratti hundaa'uudhaan sadarkaa manneen murtii hundatti istaandaardii yeroo dhimmoonni itti xumuramuu qabu qopheessee jira. Manni Hojii Abbaa Alangaas haaluma daangaa dhimma isaan biratti keessummeeffamuutiin istaandaardii yeroo qopheeffatanii jiru. Dabalataan, Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 Yaada Bu'uuraa Manneen Murtii naannichaa sadarkaa sadarkaan jiran dhimmoota isaanitti dhiyaatan daangaa yeroo tumameen ilaalanii fala itti kennuu qabu. Haala addaan immoo galmeen daangaa yeroon ala kan bahe yoo ta'e gaggeessaan dhimmaa sababa isaa qoratee hoogganaa dhihoo isaatiif yeroo yeroon gabaasa dhiyeessuu qaba jedhu irratti hundaa'ee sadarkaa mana murtii hundattuu daangaa yeroo dhimmootaa qopheessee jira.¹³

Dhimmoonni mana murtiitti dhiyaatan tokko tokko amaluma isaanitiin yeroon itti xumuramuu danda'aan Kan hin beekkamnee fi dhimmoonni gariin immoo daangaa itti xumura aragachuu qaban seeraan Kan ta'ee jiru waan ta'eef qajeelfamni Kun dhimmoota amala addaa qaban akkatuma amala isaanitiin daangaa yeroo kaayee jira.Haaluma kanaan falmiiwwaan akka dhimma *Abbaa Warraa fi Haadha Warraa, Raawwachiisa Murtii, fi Hojjataa fi Hojjachiisaa tiif*

¹³. Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 keewwata 37,38,39,40fi 41.

qajeelfamichi falmii biroo irraa haala adda ta'een daangaa yeroo qopheesseefii jira. Bal'inna isaa akkataa armaan gadiitti kan ilaallu ta'a.

1.5.1. Daangaa Yeroo Dhimma Abbaa Warraa fi Haadha Warraa

- ❖ Falmiin hiikkaa gaa'ilaa guyyaa bu'aan araaraa dhiyaate ykn yeroon gaabbii xumuramee kaasee ji'a tokko keessatti murtii argachuu qaba.
- ❖ Falmiin guddisaa fi qallaba ijoolee akkasumas qooddaa qabeenya dhirsaa fi niiti guyyaa gaa'illi hiikame irraa kaasee ji'a sadii keessatti xumura argachuu qaba.
- ❖ Dhimmi abbaa warraa fi haadha warraa haala kamiinuu ji'a Shan caalaa beellamarra turuu hin qabu.¹⁴ Jechuun daangaa yeroo kaa'ee jira.

1.5.2. Daangaa Yeroo Dhimma Raawwachiisa Murtii

- Raawwachiisni murtii guyyaa iyyatni dhiyaatee kaasee ji'a tokko keessatti xumura argachuu qaba.
- Raawwachiisni murtii adeemsarra osoo jiruu galmeen akka dhorkamu Manni Murtii sadarkaa ol'aanu yoo ajaje, daangaan yeroo olitti ibsame kan lakka'amu Manni Murtii dhorkicha kenne kaasee galmeen deebi'uun guyyaa socho'e irraa kaasee ta'a.
- Qaamni sadaffaan murtichaa fi raawwii isaa iyyata dhiyeeffachuun yoo mormee fi Manni Murtiis iyyaticha fudhatama yoo argachiise daangaan yeroo jalqaba irratti ibsame kan lakka'amu murtichi akka raawwatamu irra deebiin guyyaa ajajame irraa kaasee ta'a.
- Murtiin kan raawwachiifamu qabeenya caalbaasiidhaan gurguruun yoo ta'e, yeroon beeksisi caalbaasii qilleensarra turu akkaataa seera rogummaa qabuun kan bitamu ta'a.
- Dhimmi raawwii murtii kamuu guyyaa galmeen banamee kaasee hagam yoo baay'ate yeroo ji'a shan hin caalle keessatti xumuramuu qaba.¹⁵ jechuun kaa'ee jira.

1.5.3. Daangaa Yeroo Dhimma Hojjataa fi Hojjachiisaa

Dhimmi hojjataa fi hojjachiisaa sadarkaa Manneen Murtii hundatti akkaataa Labsii Hojjataa fi Hojjachiisaa Federaalaa lakk.377/96tin tumameen yeroo ji'a lamaa keessatti xumura argachuu qaba jedhee seerumaan daangaan yeroo dhimmi itti xumuramuu qabu waan kaayameef isuma fudhachuun daangaa yeroo dhimmi itti xumuramuu qabu gochun kaa'ee jira.¹⁶ Labsiin hojjataa fi

¹⁴. Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 keewwata 38.

¹⁵.kan olii keewwata 39

¹⁶. Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 keewwata 40

hojjachiisaa haara'a bahe lakk.1156/2011 haaluma kan duraan daangaa dhimmooni hojjataa fi hojjachiisaa itti xumuramu qaban kan ka'e waan ta'eeb bu'uruma saniin kan raawwatamu ta'a.

1.5.4. Daangaa yeroo Dhimmoota Biroo

Dhimmoota daangaan yeroo isaanii armaan olitti ibsame irraa kan hafe dhimmootni biroo Manneen Murtii naannichaatti dhiyaatan akkaataa daangaa yeroo gabatee armaan gadii keessa taa'een xumura kan argatan ta'a.

Gabatee I: Daangaa Yeroo Dhimmoota Hariiroo Hawaasaa

Mana Murtii	Gosa Dhimmaa	Daangaa Yeroo Keessatti Xumuramu
MMA	<p>1. Kanneen Sirna Ariitiin Ilaalaman</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Iyyata jijiirraa maqaaf dhiyaatu b) Iyyata gaa'ila raawwachuuf haayyama gaafachuuf dhiyaatu c) Iyyata gaa'illi akka hin raawwatamne mormuuf dhiyaatu d) Iyyata dhaaltummaa mirkanoeffachuuf dhiyaatu e) Iyyata dhaaltummaa haqsiisuuf dhiyaatu, f) Iyyata haadha manummaa ykn abbaa manummaa mirkanoeffachuuf dhiyaatu g) Iyyata guddustummaa mirkanoeffachuuf , h) Iyyata hayyama himanna gaafachuuf dhiyaatu fi kkf <p>2. Kanneen Sirna Gabaabaan Ilaalaman</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Sanada maallaqni narra jira jechuun waadaa galame ilaalchisee dhiyaatuuf murtii kennuu. a) Gaaffii maallaqaa cheekii irratti hundaa'ee dhiyaatuuf murtii kennuu. b) Waraqaa hawaalaa abbaa idaa ta'uu agarsiisuuf murtii kennuu c) Herrega sanadaan qulqullaa'ee addaan ba'ee 	Guyyaaiyyanni dhiyaatee kaasee guyyoota 15 keessatti xumura argachuu qabu Guyyaa 30 keessatti ta'ee akkuma haala isaatti himatamaan deebii dhiyeeffachuuf hayyamsiisa gaafatee kan hayyamameef yoo ta'e guyyoota 45 keessatti fala argachuu qabu

	beekamee	
	Dhimmoota Oliyyanno Mana Murtii Hawaasummaa Gandaa irraa oliyyanno dhiyaatan	
	<p>3. Kanneen Sirna Idileen Ilaalaman</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Himanna waliigaltee adda addaa bu'uureffatee dhiyaatu b. Himanna waliigalteen hin jiraatin itti gaafatamummaa dhufuu fi badhaadhina seeraan alaa bu'uureffatee dhiyaatu c. Himanna qabeenyaa fi qabiyee ilaachisee dhiyaatu d. Himanna qabeenya dhaalaa ilaachisee dhiyaatu fi kkf 	Guyyaa dhiyaatee banamee kaasee ji'a lama keessatti fala argachuu qabu
MMO	a) Dhimmoota oliyyataan dhiyaatan hunda b) Himata Kallattiin sirna idileen banaman hunda	Guyyaa galmeen banamee kaasee guyyoota 45 keessatti fala argachuu qabu
MMWO Dhaddacha Idilee	A. Dhimmoota hariiroo hawaasaa oliyyanno Manneen Murtii jalaa irraa dhiyaatan B. himata kallattiin dhiyaatan	Guyyaa galmeen baname irraa kaasee ji'a lama keessatti Guyyaa galmeen baname

		irraa kaasee ji'a sad keessatti
MMWO Dhaddacha Ijibbaataa	Dhimoota hariiroo hawaasaa dogongora seeraa isa bu'uuraatu raawwatame jedhamuun iyyanni irratti dhihaate hunda	Guyyaa galmeen banamee kaasee ji'a afur keessatti fala argachuu qabu

Gabatee II Daangaa Yeroo Dhimoota Yakkaa

Sadarkaa Mana Murtii	Gosa Dhimmaa	Daangaa Yeroo Keessatti Xumuramu
MMA	Yakkoota Dambii Darbuu	Guyyaa galmeen baname irraa kaasee guyyoota 15 keessatti xumura argachuu qabu
	Yakkoota salphaa hidhaa guyyaa 10 hanga wagga sadii adabsiisan	Guyyaa galmeen banamee kaasee guyyoota 21 keessatti xumura argachuu qabu
	Yakkoota ciccimoo sadarkaa MMAtti ilaalaman hunda	Guyyaa galmeen banamee kaasee guyyoota 30 keessatti
MMO	Oliyyata Manneen Murtii Aanaa irraa dhiyaatan hunda	Guyyaa galmeen banamee kaasee guyyaa 45 keessatti xumura argachuu qabu
	Uumama isaanitiin yakkoota wal xaxoo ta'an kan akka yakka malaammaltummaa irraa kan hafe yakkoota biroo himata kallattiin dhiyaatan hunda	Guyyaa galmeen banamee kaasee jji'a sad keessatti fala argachuu qabu
	Yakkoota malaammaltummaa uumama isaanii irraan kan ka'e wal xaxaa ta'an	Guyyaa galmeen banamee ji'a afur

		keessatti fala argachuu qabu
MMWO Dhaddacha Idilee	Dhimmoota oliyyataan Manneen Murtii jalaa irraa dhufan hunda	Guuyaa galmeen banamee kaasee hanga guyyoota 60 keessatti fala argachuu qabu
	Yakkoota shororkeessummaa himata kallattiin ilaalaman hunda	Guuyaa galmeen banamee kaasee ji'a afur (4) keessatti xumura argachuu qabu
MMWO Dhaddacha Ijibbaataa	Dhimmoota yakkaa dogongorri bu'uura seeraa irratti raawwatame jedhame ilaalanii murtii kennuuf	Guuyaa galmeen banamee kaasee ji'a afur keessatti xumura argachuu qaba.

Qajeelfamni Kun daangaa yeroo dhimmoonni mana murtii dhufaan itti xumuramuu qaban akka waliigalaatti kan ka'e malee tokkoon tokkoon hojii hojjatamuuf daangaa yeroo hin keenye. Kana jechuun hojiin mana murtii keessatti hojjatamu akkuma fedhettu hojjatamee daangaa yeroo waliigala kana bira darbuu hin qabu yaada jedhu of keessaa qaba. Hojiin manni murtii guyyaa guyyaan hojjatu bal'inna isaa irratti hundaa'uun yeroo adda addaa kan fudhatu waan ta'eeif daangaa yeroo waliigalaa dhimmaaf kaa'ame kana tokkoon tokkoo hojii maanni murtii hojjatuuf quoduun istaandaardii itti baasuun murteessadha. Yeroon ajaja dubbisuun fudhatuu fi ragaa dhagayuun fudhatu tokko ta'uu hin danda'u. Qajeelfama kanaan gadi fageenyaan istaandaardiin yeroo tokkoon tokkoo hojii mana murtiif ta'uu baatus akkataa haala fi bal'inna isaatiin adda baasuun chaarteriin lammilee bara 2010 Mana murtii waliigala oromiyaatiin qophaa'e istaandaardii yeroo ka'ee jira.

Bu'uuruma kanaan Himata kallattii, himata raawwachiisa murtii fi iyyannoo hayyamsiisaa dhiyaatu ulaagaa teekinikaa guutuu isaa qulqulleessuun galmee banuu, beellama kennuu fi ajaja waamichaa bahii gochuu, Komii ol'iyyannoo fi garagalcha galmee komiin irratti dhiyaate, iyyannoo dogoggora seeraa isa bu'uuraa ibsuu fi garagalcha murtii dhiyaate ulaagaa teekinikaa guutuu isaa qulqulleessuun walfalmitoota dhagahuuf beellama kennuu, Deebii barreffamaan

dhiyaate fuudhuun walfalmitoota dhagahuuf beellama kennuu ,Firii dubbii walfalmitoonni irratti wal dhaban addaan baafachuuf ykn hima dubbii walfalmitootaan ifa ta'uu qabu wal falmitootaaf yeroo walfakkaatu kennuun sirnaan dhagahuu,Dhagaha guutuu (ragaa bitaa fi mirgaa dhaga'uuf) ,Murtii kennuu (gal mee qorachuu, murtii barreessuu fi fuula murtii irratti mallatteessuu) ,Garagalcha gal mee ol'iyyannoон irratti gaafatame qulqullinnaan kennuu ,Garagalcha murtii fi garagalcha ajaja gal mee raawwii irratti kenname qulqullinaan kennuu,Bu'aa gal mee qorannoof beellamame abbaa dhimmaatti haala namaa galuu danda'uun dhaddacha ifaan himuu(Ajaja, murtii, ykn j/murtii),Dhorkaan akka kennamu ykn dhorkaan akka ka'u fi iyyata gidduu seentummaa, galmeen cufamee naaf haa socho'uu fi kkf gaaffiin akkuma dhiyaateen gal mee dhimmi ilaalutti qabsiisuun abbaa seeraaf dhiheessuu kan jedhu hunda isaaniif yeroo isaan fudhachuu danda'aa ka'ee jira. Dhimmoota yaakkas haaluma kanaan bal'innaan chaartarii lammilee kana keessatti istaandaardiin yeroo kan qophaayefii jiruudha. Bal'inna isaa gabateeewwaan armaan gadii keessatti kan ilaallu ta'a.

Gabatee 3:-Tajaajila Dhimma Biroo Falmii Dhimma Hariiroo Hawaasaa waliin walqabatee jiru

La k	Gosa Tajaajilaa	Kaffaltii tajaajilaa	Yeroo Tajaajilli itti kennamu sadarkaa manneen Murtiitin			Raawwataa Tajaajila kennu
			Mana Aanaa	Murtii	Mana Waliigalaa Olaanaa	
5	Tajaajila Biroo Dhimmoota Armaan Olii Waliin Walqabatee Kennamu					
5.1	Himata kallattii, himata raawwachiisa murtii fi iyyannoo hayyamsiisaa dhiyaatu ulaagaa teekinikaa guutuu isaa qulqulleessuu gal mee banuu, beellama kennuu fi	<ul style="list-style-type: none"> Akkataa danbii Lakk. 45/75tiin raawwatama Ragaa dhiyaatuun bilisaan kennama 	Daqiqaa diigdamii shan(25) keessatti	Daqiqaa Soddoma (30) keessatti	Daqiqaa Soddoma (30) keessatti	Ofiseroota seeraa Garee Hariiroo Hawaasaan

	ajaja waamichaa bahii gochuu					
5.2	Komii ol'iyyannoo fi garagalcha galmee komiin irratti dhiyaate, iyyannoo dogoggora seeraa isa bu'uuraa ibsuu fi garagalcha murtii dhiyaate ulaagaa teekinikaa guutuu isaa qulqulleessuun walfalmitoota dhagahuuf beellama kennuu.	<ul style="list-style-type: none"> Akkataa danbii Lakk. 45/75tiin raawwatama Ragaa dhiyaatuun bilisaan kennama 	Daqiqa daigdamii shan(25) keessatti	Daqiqa daigdamii shan(25) keessatti	Daqiqa Sodom(30) keessatti ta'ee	Ofiseroota seeraa Garee Hariroo Hawaasaan
5.3	Deebii barreeffamaan dhiyaate fuudhuun walfalmitoota dhagahuuf beellama kennuu	<ul style="list-style-type: none"> Akkataa danbii Lakk. 45/75tiin raawwatama Ragaa dhiyaatuun bilisaan kennama 	Daqiqa daigdamii shan(25) keessatti	Daqiqa Sodom(30) keessatti ta'ee	Daqiqa Sodom(30) keessatti ta'ee	Ofiseroota seeraa Garee Hariroo Hawaasaan
5.4	Firii dubbii walfalmitoonni irratti wal dhaban addaan baafachuuf ykn hima dubbii walfalmitootaan ifa ta'uu qabu wal falmitootaaf yeroo walfakkaatu kennun sirnaan dhagahuu.	<ul style="list-style-type: none"> Hin qabu 	Haaluma yeroo falmiin fixeen	Haaluma yeroo falmiin fixeen	Haaluma yeroo falmiin fixeen	Abbootii seeraa garee Hariroo hawaasaan

5.5	Dhagaha guutuu (ragaa bitaa fi mirgaa dhaga'uuf)	<ul style="list-style-type: none"> Hin qabu 	Haaluma yeroo falmiin fixeen	Haaluma yeroo falmiin fixeen	Haaluma yeroo falmiin fixeen	Abbootii seeraa garee Hariiroo hawaasaan
5.6	Murtii kennuu (galmee qorachuu, murtii barreessuu fi fuula murtii irrattii mallatteessuu)	<ul style="list-style-type: none"> Hin qabu 	Haaluma yeroo falmiin fixeen	Haaluma yeroo falmiin fixeen	Haaluma yeroo falmiin fixeen	Abbootii Seeraa garee Hariiroo hawaasaan
5.7	Garagalcha galmee ol'iyyannoон irratti gaafatame qulqullinnaan kennuu	<ul style="list-style-type: none"> Akkataa danbii Lakk. 45/75tiin raawwatama Ragaa dhiyaatuun bilisaan kennama 	Daqiqaan Afurtami shan(45) keessatti	Daqiqaan Afurtami shan(45) keessatti	Daqiqaan Afurtami shan(45) keessatti	Raawwattoota galmee cufamaniin
5.8	Garagalcha murtii fi garagalcha ajaja galmee raawwii irratti kennname qulqullinaan kennuu	<ul style="list-style-type: none"> Akkataa danbii Lakk. 45/75tiin raawwatama Ragaa dhiyaatuun bilisaan kennama 	Daqiqaan kudhan(10) keessatti	Daqiqaan kudhan(10) keessatti	Daqiqaan kudhan(10) keessatti	Raawwattoota galmee cufamaniin
5.9	Bu'aa galmee qorannoof beellamame abbaa	<ul style="list-style-type: none"> Hin qabu 	Daqiqaan kudhan(10)	Daqiqaan kudhan(10)	Daqiqaan kudhan(10)	Abbootii seeraa garee

	dhimmaatti haala namaa galuu danda'uun dhaddacha ifaan himuu. (Ajaja, murtii, ykn j/murtii)		keessatti	0) keessatti	keessatti	Hariiroo hawaasaan
5.1 0	Dhorkaan akka kennamu ykn dhorkaan akka ka'u fi iyyata gidduu seentummaa, galmeen cufamee naaf haa socho'uu fi kkf gaaffiin akkuma dhiyaateen galmee dhimmi ilaalutti qabsiisuun abbaa seeraaf dhiheessuu	<ul style="list-style-type: none"> Akkataa danbii Lakk. 45/75tiin Ragaa dhiyaatuun bilisaan kennama 	Daqiqa diigdamii shan(25) yeroo hin caallee keessatti	Daqiqa diigdamii Shan(2) yeroo hin caallee keessatti	Daqiqa Diigdamii shan(25) yeroo caallee keessatti	Ofiseroota seeraa Garee Hariiroo Hawaasaan fi RGC

Gabatee 4;- Tajaajila Dhimma Biroo Falmii Dhimma Yakkaa Idileef ta'ee

L.k	Gosa Tajaajilaa	Kaffaltii tajaajilaa	Yeroo Tajaajilli itti kennamu sadarkaa manneen murtiitin			Raawwataa Tajaajila kennu
			Mana Aanaa	Murtii Olaana	Mana Murtii Waliigalaa	
4	Tajaajila Broo Dhimmoota Armaan Olii Waliin Walqabatee Kennamu					
4.1	Ajaja waamichaa, sakatta'insaa,	<ul style="list-style-type: none"> Akkuma haala 	Daqiqa a	Daqiqa a	Daqiqa diigdama	Ofiseroota seeraa garee

	hidhaa, qabinsaa, hidhaa irraa akka gadilakkifamu, mana sirreessaaykn waajjira poolisii tursiisuu fi ajaja ragaan akka dhiyaatu ajajame bahii gochuu	isaatti danbii lakk. 45/75 tiin • Ragaa hiyyumm aa dhiyaatuun bilisaan kennama	Diigdama (20) Keessatti	diigdam a (20) keessatti	(20) keessatti	dhimma yakkaan
4.2	Gaaffiilee beellama yeroo, mirga wabii, ajaja sakatta'insaa, jecha amantaa akka fuudhamu fi dhimmoota RTD'n akka ilaalaman dhiyaatan ilaalchisee fala itti kennuu.	• Akkuma haala isaatti danbii lakk. 45/75 tiin • Ragaa hiyyumm aa dhiyaatuun bilisaan kennama	Sa'aatii 48 yeroo hin caalle keessatti	Iyyata kallattiin dhiyaatuuf f Sa'aatii 48 yeroo 48 caalle hin keessatti caalle Ol'iyyannoon dhimma keessatti Ol'iyyan noon dhimma dhiyaatuuf kudhan(10) keessatti uf guyyaa kudhan(10) keessatti	Iyyata kallattiin dhiyaatuuf Sa'aatii 48 yeroo 48 caalle hin keessatti caalle Ol'iyyannoon dhimma keessatti Ol'iyyan noon dhimma dhiyaatuuf kudhan(10) keessatti	Abbootii seeraa garee dhimma yakkaan
4.3	Maallaqa wabummaaf	Hin qabu	Daqiqaa	Daqiqaa	Daqiqaa diigdamaa(2)	Ofisaroota seeraa garee

	qabame abbaa dhimmaaf akka deebi'u ajajame barreessanii baasii gochuun abbaa dhimmaaf kennuu		diigdama (20) keessatti	diigdam a(20) keessatti	0) keessatti	dhimma yakkaan
4.4	Karooraan (Amakkiroon) mana amala sirreessaa keessaa bahuuf gaaffii dhiyaatu raawwachuu	Hin qabu	Daqiiqaa 45 hin caalle keessatti	Daqiiqa a Afutram shan (45) ii shan (45) hin caalle keessatti	Daqiiqaa Afurtami hin caalle keessatti	Abbootii seeraa garee dhimma yakkaan
4.5	Himata kallattii, Ol'iyyannoo ulaagaa dhiyaatee ulaagaa guutuu ilaalanuun gal mee banuu fi iyyannoo hayyamsiisaa dhiyaatu ulaagaa teekinikaa guutuu isaa qulqulleessuu gal mee banuu, beellama kennuu fi ajaja waamichaa bahii gochuu	Hin qabu	Daqiiqaa diigdamii shan (25) keessatti	Daqiiqa a soddom (30) a (30) keessatti	Daqiiqaa soddoma (30) keessatti ta'ee dhaddacha ijibbaataa irrattii daqiiqaa diigdamii shan (25)	Ofisaroota seeraa garee dhimma yakkaan
4.6	Falmii dhagahuu					

4.6	Garagalcha galmee ol'iyyannoон irratti gaafatamee kennuu	Hin qabu	Daqiiqaa afuratamii shan (45) hin caalle keessatti	Daqiiqa a afuratam ii shan (45) hin caalle keessatti	Daqiiqaa afuratamii shan (45) hin caalle keessatti	Raawwattoota galmee cufamanii fi Ofisera Seeraatiin
4.7	Garagalcha murtii fi ajaja qulqullinaan kennuu	<ul style="list-style-type: none"> • Akkuma haala isaatti danbii lakk. 45/75 tiin raawwata ma • Ragaa hiyyumm aa dhiyaatuu n bilisaan kennama 	Daqiiqaa kudhan (10) hin caalle keessatti	Daqiiqa a kudhan (10) hin caalle keessatti	Daqiiqaa kudhan (10) hin caalle keessatti	Ofisera Seeraa garee dhimma yakkaan
4.8	Bu'aa galmee qorannoof beellamame abbaa dhimmaatti haala namaa galuu danda'uun dhaddacha ifaan himuu. (Ajaja,	Hin qabu	Ajajaf daqiiqaa kudhan (10), Jalmurtii fi murtiif daqiiqaa diigdama (20)	Ajajaf daqiiqaa kudhan (10), Jalmurtii fi murtiif fi daqiiqaa murtiif daqiiqaa	Ajajaf daqiiqaa kudhan (10), Jalmurtii fi murtiif daqiiqaa diigdama (20)	Abbootii seeraa garee dhimma yakkaan

	murtii, ykn j/murtii)			diigdam a (20)		
--	-----------------------	--	--	-------------------	--	--

Gaaffii Marii

1. Bulchiinsi dhangala'a dhimmaa biyya keenyaa fi kan biyyoota biroo maaltu wal fakkeessa?
2. Biyya keenya keessatti dhimmootaaf akkataan daangaan yeroo itti ta'ee sirriidhaa?
3. Dhimmoota daangaan yeroo kaa'ameef keessaa akkataan daangaan yeroo itti taa'ee fi hangi daangichaa hanqinna qaba kan jettan addaan baasaa tarreessaa.
4. Haala daangaa yeroo dhimmootaaf taa'e kanaan hojii hunda duuguganii hojjachuun ni danda'amaa? Bal'innaan irratti mari'adhaa.

Boqonnaa Lama

**Manneen Murtii Oromiyaa Keessatti Hanqinaalee Hojiirra Oolmaa BDHDH tiin
Walqabatanii mul'atan fi sababoota isaanii.**

Seensa

Hojiin qaamolee haqaa tajaajila haqaa si'ataa,bu'a qabeessa,dhaqqabamaa fi iftoomina qabu qulqullinnaan hawaasaaf kennuudha. Tajaajilli qaamolee haqaan kennamu ulaagaa armaan olitti eeraman kana guutuun kan hin keennamne yoo ta'e hawaasni bal'aan mootummaa fi qaamolee haqaa irraa abdii akka kutatu waan taasisuuf, tasgabbii hawaas-dinageefi siyaasaa uumuun baay'ee rakkisaa ta'a. Kun immoo biyyi takka akka hin ijaaramne,sirni dimookiraasii fi diinagdee itti fufiinsa fi wabii qabu akka hin jiraan godhuun diiggamuu biyyaaf sababa ta'uu danda'a. Kanaaf, hojiin tajaajilaa haqaa kennuu of eeggannoo fi itti gaafatamummaa ol'aanaan raawwatamuu qaba. Akkuma boqonnaa tokko keessatti ilaalle, manneen murtii fi manni hojii Abbaa Alangaa kenniinsa tajaajilaa si'ataa,dhaqqabamaa,bu'a qabeessaa fi iftomina qabu kennuuf istaandaardii yeroo baafatanii kan hojjataa jiran yoo ta'ellee, ammallee hanqinaaleen akka jiraan ilaallee jirra. Boqonnaa kana keessatti immoo :- hanqinaalee BDHDH Manneen Murtii Oromiyaa keessatti hojiirra oolchuun walqabatee mul'atanii fi sababoota isaanii, rakkolee qixa hubannoo fi kutannoo hooggansaa fi raawwattootaa, hooggansa dhaddachaa, hojiirra oolmaa istaandardii yeroo, itti fayyadama tekinoolojii hammayyaa, hirmaannaa qaamolee biroo, sirna beellama fooyya'aa, guyyaa dhaga'aa amanamaa fi hin jijiiramne qabaachuu fi imaammata beellama daangeessuu fi kkf waliin qabatee jiru bal'innaan kan keessatti ilaallu ta'a.

Yeroo ammaa mana murtiis ta'ee mana hojii Abbaa Alangaa keessatti haalli kenniinsa tajaajilaa sadarkaa gaarii irratti argama. Baroottaan darban keessa haalli keenninsa qaamolee haqaa si'ataa kan hin taane,akkasumas dhaqqabummaa ,iftoomina fi qulqullinna kan hin qabne waan ta'eef bu'aa qabeessa hin turre. Kana irraa kan ka'e, amantaan ummanni kenniinsa tajaajilaa qaamolee haqaa irraa qabu xiqqa fi gara gahiinsi baay'ee gadi bu'aa kan ta'ee fi komiin hedduun kan keessatti keessummeefamu ta'uu bira darbee akka waliigalaatti sirna haqaa jiru irraatti rakkoon guddaan dhagahamaa tureera. Hanqinnaalee kana dhabamsiisuun hojii gaarii ummataaf hojjachuu irratti xiyyeffachuun hojitti erga galamee yeroon dheeraan lakkaawamus ammas hanga barbaadame deemuun hin danda'amne. Tooftaa rakkolee kana ittiin hambisuun danda'amu keessa tokko fi inni bu'uuraa BDHDH hojii irra oolchuu fi lafa qabsiisuu yoo ta'u

,hojii hanga ammaa hojjatameenis bu'aan gaariin akka argame hubatama. Haa ta'u malee BDHDH hojii irra oolchuu fi lafa qabsiisuu irratti ammas hanqinaaleen hedduun ni mul'atu.Hanqinaaleen kunis gadi fageenyaan kan ilaalamana ta'a.

Kaayyoo Gooree

Leenjii Boqonnaa kanaa booda leenjifamtoonni:-

- BDHDH lafa qabsiisuun wal qabatee gahee fi hanqinna hooggansaa irratti hubannoo gahaa ni argatu;
- Gahee fi Hanqinna Abbootii seeraa gadi fageenyaan addaan ni baafatu;
- Gahee fi Hanqinna ofiisara seeraa addaan ni baafatu;
- Gahee fi hanqinna raawwattoota addaan ni baafatu
- Gahee fi hanqinna Qaamolee biroo Mana Murtii waliin hojjatanii irratti hubannoo gahaa ni argatu.

2.1. Gahee fi Hanqinna Hooggansaa.

Manni hojii tokko kan ittiin gaggeeffamu hooggansa qaba. Hooggansi mana hojii isaa cimsuus ta'ee kuffisuu akka danda'u beekkamaadha. Hoogganaan tokko dhimmoota mana hojii keessatti raawwataman gadi-fageenyaan beekkuu yoo baatellee saayinsii isaa fi haala itti hoogganuu danda'u hin beeku yoo ta'e, manichi kufuu yookiin galma barbaadame bira gahuu dhabuu danda'a. Sirnaa mana bulchuuf diriiree jiru immoo adda durummaan beekee itti hojjachuun hojjataa manichaa kakaasuun hojiitti galchuu qaba. Sirna diriirfame tokko lafa qabsiisuuf fi bifa barbaadameen hojiirra oolchuuf hubannoo fi kutannoona hoggansaa jiraachuun isaa daraan murteessaa dha. Raawwattoonni qaamlee haqaa kan akka Abbootii Alangaa, Abbootiin Seeraa, Ofiiserri Seeraa fi hojjattootni deeggarsaa ga'ee garaa garaa kan qaban yoo ta'u, qaamoleen kun dirqama ykn itti gaafatamummaa BDHDH hojiirra oolchuuf qaban ilaachisee hojii isaanii sadarkaa barbaadamuun akka raawwatan fi bu'aa barbaadame akka galmeessisan hooggansi cimina, hubannoo fi kutannoo qabu daran barbaachisaadha.

Kallattii BDHDH hojiirra oolchuutiin qaamoleen kun kan hogganaman pirezidantii mana murtii,Ittigaafatamaa mana hojii Abbaa Alangaa fi daayirektoreetota /qindeessitoota/gaggeessaa dhimmaan/ ta'uun isaa ifaa dha. Qaamoleen hoggansaa kunneen BDHDH lafa qabsiisuun wal qabatee hubannoo fi kutannoo ol'aanaa qabaachuu qabu. Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baase *Gahee fi Dirqama*

Pirezidaantii haala armaan gadii kanaan ibsee jira. Gahee fi dirqamni seerota biraan kennameef akkuma eegametti ta'ee kaayyoo qajeelfama kanaaf pirezidaantiin Mana Murtii Sadarkaa hundaa dirqama armaan gadii ni qabaata.

- *Hojii kenniinsa tajaajila abbaa seerummaaf haalli mijataan akka uumamu ni taasisa. Keessumattuu meeshaaleen teekinoloojii hojii KTAS deeggaran fi meeshaalee dhaabbi kan akka jenereetaraa fi kkf hojichaaf murteessaa ta'an akka guutamaan ni hojjeta.*
- *Humna Abbootii Seeraa jiru irratti hundaa'uun dhimmootaaf dhaddachaalee addaa ni gurmeessa; Abbootii Seeraas muuxannoo fi hubannoo dhimmicha irratti qaban bu'uureffachuu ni ramada.*
- *Gabaasa daayirekterri ykn qindeessaan ykn gaggeessaan Dhimmaa dhiyeessuf irratti hundaa'uun dhimmootni daangaa yeroo keessatti xumura argachaa deemuu isaanii ni mirkaneessa; dhimmootni daangaan ala bahan yoo jiraatan dursa argatanii akka xumuraman kallattii ni kaa'a.*
- *Kenninsa tajaajila abbaa seerummaa fi keessummeessa Mana Murtii ilaachisee kutaalee hawaasaa adda addaa waliin waggaatti yoo xiqlaate yeroo lama marii ni gaggeessaa, hanqinaalee tajaajilamaan kaasufis furmaata barbaachisaa ni kenna.*
- *Qaamolee ragaa kennanii fi ajaja raawwatan waliin hojiirra oolmaa bulchiinsa dhangala'a dhimmaa ilaachisee yoo xiqlaate kurmaanatti si'a tokkotti marii ni gaggeessa.*
- *Tumaaleen Qajeelfama kanaa hojiirra ooluu isaanii ni hordofa, ni to'ata, bakkaa hanqinni mudatettis kallattii sirrefamaa ni kaa'a.*

Hubannoo Hooggansi manneen hojii kanaa BDHDH irratti qabu akka armaan gadiitti ilaaluuf yaalameera.

2.1.1. Hubannoo Hoggansi Mana Murtii BDHDH Irratti Qabu.

Sirna BDHDH hojiirra oolchuuf sadarkaa hubannoo hoggansi mana murtii BDHDH irratti qabu yoo ilaallu,qorannoo manni murtii waliigala oromiyaa gaggeesseen ,Sadarkaa hubannoo BDHDH hoggansa manneen murtii adda baasuuf bargaaffiin Ofiseroota Seeraa, Abbootii Seeraa, Abbootii Alangaa, Poolisii fi Abukaattoo dhuunfaa irraa funaaneen hubannoo hoggansi mana murtii BDHDH irratti qabu yommuu madaalamu namoota yaada isaanii kennan baay'innaan 129 ta'an keessaa namootni 62 (46.08%) olaanaa, 59 (45.73%) giddu-galeessa fi 8 (6.2) % gadi aanaa akka ta'e ibsaniiru. Harki caalan hubannoont kallattii kanaan jiru sadarkaa giddu-galeessaa irratti akka argamu kan mul'isu yoo ta'u, namootni muraasni ammoo gadi aanaa akka ta'e yaada

isaanitiin addeessaniiru. Ragaa qabxii kana irratti bifa bargaaffii fi af-gaaffiin funaaname yoo ilaalle ammoo rakkoon gama hubannoo hooggansaatiin jiru gurmaayina dhaddachaa, sirna hordoffii diriirsuu dhaan hordoffii cimaa gochuu dhabuu, foormiiwwan ajaja ykn murtii tajaajila si'eessan qopheessuudhaan hojiirra oolchuu dhabuu, meeshaalee teekinooolojii hammayyaa fi kanneen biroo haalan adda baasanii beekuu fi itti fayyadamuu dhabuu akka ta'e kaa'ee jira.¹⁷ Kanaafu akka waliigalaatti hubannoont hooggansi sadarkaa sadarkaan jiruu wa'ee BDHDH irratti qabuakkataa barbaadamuun ol'aanaa ta'uu dhabuun isaa harcaatiin itti fayyadama sirna diriiree jiru irratti akka uumamuu waan godheefakkataa barbaadamuun BDHDH bu'uura godhachuun tajaajili haqaa akka hin kennamneef danqaa uumaa jira.

2.1.2. Kutannoo Hooggansi Manneen Murtii BDHDH Hojii Irratti Qabu

BDHDH lafa qabsiisuun qorannoo itti fufiinsaan gaggeessuu, sirna diriirsuu, leenjiwwan fi mariiwwan sirnichi akka cimee hojiirra oolu gargaaraan qindeessuu fi gaggeessuu, madaallii fi gamaggama walirraa hin citne taasisuu, fi hordoffii cimina fi itti fufiinsa qabu gochuu kan barbaadu waan ta'eef sadarkaan kutannoo BDHDH hojiirra oolchuuf hoggansi mana murtii qabu daran murteessaa dha.¹⁸ Kutannoon hooggansi qabus kan ittiin ibsamuu fi madaalamu sirna to'anno ,hordoffii fi deeggarsaa inni diriirsee yookiin hojii irra oolch fi,akkasumas haala itti gaafatamummaa mirkaneessuun danda'amuun tarkaanfii inni fudhateenidha. Kana gochuuf ammoo hooggansi karoora baafaachuu irraa eegalee hanga raawwii isaa maadaaluutti hojii hojjatamu kamuu safaree kennuun safaree kan fudhatu yoo ta'eedha. Hojii keennuu fi gamaggamuu qofan galma barbaadame gahuun waan rakkisuuf hooggansi hojjataa mana isaa keessa jiru hundaa dandeetti ,hubannoo,ilaalchaa fi naamusa isaa addaan baasuun irratti hojjataa deemuu yoo danda'e qofaadha. Kana gochuuf ammo, marii,leenjii fi barnoota adda addaa keennuu dandeetti raawwachiisummaa cimsuun kan danda'amu yoo ta'es namoota rakkoo naamusaa qabaan irratti tarkaanfii sirreessuu danda'uu yoo fudhataniidha.

Hooggansi tokko haala qabatama mana hojii isaa irratti hunda'uun qo'anno fi qorannoo gaggessee seeraa jiru bu'uureeffatee sirna diriiree jiru lafa qabsiisuu irraa eegalee hanga sirna diriirsutti deemuu danda'a. Akkuma olitti bal'innaan ibsametti, rakkoleen guddaan keenninsa tajaajila haqaan wal qabatan lafarrta harkiffanna dhimmootaa fi deeddeebii abbaa dhimmaa

¹⁷ .Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaaye.

¹⁸ . Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaaye.

akka ta'eedha. Rakkolee kana bu'uura godhachuun qaamolee haqaa BDHDH hojii irra kan oolchan yoo ta'e illee haalaa fi amaloota dhimmaa adda baasuu istaandaardii umrii dhimmootaa kaa'uu fi akkasumas gaheen qaamolee sirna kenniinsa tajaajilaa haqaa keessatti hirmaatan kan akka Abbaa seeraa, Abbaa Alangaa, ofiseraa, abukaatoo ittisaa, abukaatoo dhuunfaa, hojjataa deeggarsaa fi kkf maal akka ta'e bifa qorannoo irratti hundaa'een adda baasee kaa'uu dhabuun hudhaa ta'ee turee jira. Kana balleessuuf immoo hooggansi kutannoo qabu qo'anno fi qorannoo gaggeessuun sirna hojimaataa iftoomina qabuu fi bu'a qabeessa ta'e hojii irra oolchuu fi diriirsuu danda'a. Dabalataan immoo hooggansi sirna BDHDH akkataa barbaadamuun hojii irra oolchuuf wantoonni barbaachisaan humni namaa gahaan ramadamuu, dhaddachi akkaataa gosa dhimmaatiin gurmaayuu isaa mirkanoeffachuudhaan Abbootiin Seeraa fi Ofisarootni Seeraa karoora isaanii bifa BDHDH hojiirra oolchuuf gargaaruun dirqama isaanii baha jiraachuu isaanii kallattiin hordoffii taassisuu fi meeshaalee hojiirra oolmaa sirna kanaatiif galtee ta'an akka guutaman gochuudhaan fi tarkaanfii barbaachisaa fudhachuudhaan ibsamuu ni danda'a. Sadarkaa hordoffii fi deeggarsa hooggansi mana murtii taassisaa jiru madaaluuf qoranno MMWO gaggesseen bargaaffiin ogeessota qaamolee haqaa fi Abukaatoo Dhuunfaa tiin guutame namoota yaada isaanii kennan lakkofsan 130 ta'an keessaa 54(41.53%) olaanaa yoo jedhan, 53(40.76%) giddu galeessa akkasumas 23(17.69%) gadi aanaa akka ta'e yaada argatanii jiru. Akkaataa daataa kanaatiin haalli jiru gaarii fakkaatus hooggansaan walqabatee wanti hoijetamuu qabu ammallee kan jiru ta'uu isaa hubanna. Hanqinaalee kallattii kanaan jiraniifis akka sababaatti kan eeraman hanqina bajataa, baay'inna hojii fi hanqina humna nmaa, hanqina hubannoo hooggansaa, sirni qixa kanaan diriire walfakkaatummaa qabaachuu fi gahaa ta'uu dhabuun akkuma fakkeenyatti ka'aniiru.¹⁹

2.1.3. Hooggansi Tarkaanfii Sirreeffamaa Fudhachuu Irratti Hanqinna Jiru.

Abbaan Seeraa humnaa fi dandeettii isaa duguugee akka hoijetu kutannoon hoggaansa mana murtii barbaachisaadha. Ofisarri seeraa fi hojjataan deeggarsaas hojii isaan irraa eegamu sirnaan bahachuu irratti hogganuu fi deeggaruun hojii hoggansaati. Hooggansi hojjataan manichaa akkataa sirna diriiree jiruun akka tajaajilu hubannoo uumuu irraa eegalee hanga tarkaanfii fudhachuutti ittigaafatamummaa guddaa qaba.

¹⁹. Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaye.

Hojiin hooggansaa qixa kanaan, Abbootiin seeraa hojii isaanii irratti kaka'uumsa akka horatan jajjabeessuu, hojii karoorsuu, raawwii karoora irratti hordoffii wal irraa hin citne taasisuu akkasumas dadhabina mul'atu irratti tarkaanfii barbaachisaa fudhachuu kan hammatuu dha. Galmeen qorannaaf bule osoo hin qoratamin maaliif akka hin qoratamne hoggansi itti dhiyeenyaan sababa isaa baruu fi sababni dhiyaate amansiisaa ta'uu madaaluu qaba. Sakata'iinsa taasifameen galmeen sababa baay'ina hojiitiif qofa hin qoratamne jedhamee yeroo kudhaniif akka beellamame hubachuun danda'ameera. Haaluma walfakkaatuun, galmee tokko irrattis sababa wal fakkaataaf yeroo torbaaf beellamni kennemeera. Dhimmootni kun osoo hin qoratamin yeroo dhaddachatti deebi'an sababni isaa baay'ina hojii moo miti kan jedhu qulqullaaytu irra jiraata.²⁰ Kana irra dhaabbachuun abbootii seeraa sababa gahaa malee galmee beellaman irratti tarkaanfiin seera fi sirna eeggatae fudhatamuu qaba.

Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baase keessatti *Gahee fi Dirqama Gumi haala kanaan tumee jira*. Gumiin naannoo ykn Gumiin Godinaa, akkuma haala isaatti, hojiirra oolmaa bulchiinsa dhangala'a dhimmaa fi qajeelfama kanaan wal qabatee gahee fi dirqama armaan gadii ni qabaata:

- *Ramaddii fi jijiirraan Abbootii Seeraa yommuu raawwatamu barbaachisummaa fi qophaa'ummaa hojii giddugaleessa kan godhate ta'uu isaa ni mirkaneessa.*
- *Abbaan Seeraa hojiirra jiru sababoota humnaa ol ta'aniin hojiirratti yeroo hin argamnetti hojiirra oolmaan Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa akka hin gufanneef humna Abbaa Seeraa eeggataan akka jiraatu ni hojjeta.*
- *Tumaa Qajeelfama kanaa cabsuudhaan badiin naamusaa raawwatamee bakka argametti itti gaafatamummaan akka mirkanaa'u ni taasisa.*
- *Hojimaatni Manneen Murtii yeroo yeroon akka fooyya'an taasisuun hojiirra oolmaa bulchiinsa dhangala'a dhimmaaf akka mijachaa deeman ni taasisa.*

Abbootii Seeraa sababa gahaa malee dhimmi mana murtii keessa akka lafarra harkifatu taassisan irratti hooggansi tarkaanfii sirrii ta'e fudhachuudhaan walqabatee sadarkaan inni irra jiru yommuu madaalamu ogeessota qaamolee haqaa yaada isaanii bargaaffiin kennan lakkofsan 125 ta'an keessaa namootni 39(31.53%) sadarkaa olaanaa , 58(46.4 %) giddu galeessa fi 28(22.4%) gadi aanaa akka ta'e ibsaniiru. Yaada kanarrraa akka hubatamutti haalli kallattii kanaan jiru

²⁰.Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaaaye.

geddu-galeessas ta'ee gadi aanaa ta'uu isaa yaadni argisiisu hojiin hafu kan jiru ta'uu isaa waan ta'eef xiyyeffannaadhaan wanti hojjetamuu qabu akka jiru namatti argisiisa.²¹

Gaaffii Marii

1. Hooggansa jechuun eenyu? Maaltu hoogganama? Haala kamiin hoogganama?
2. Hooggansi BDHDH lafa qabsiisuuf jecha tarkaanfii akkamii fudhachuu danda'a? Haala kamiin tarkaanfii fudhachuu qaba?
3. Barbaachisummaan tarkaanfii fudhachuu maali?
4. Tarkaanfii fudhachuu qofaan rakkoo hiikuun ni danda'amaa? Hin danda'amu yoo ta'e maaltu fala ta'uu qaba?

2.2. Gahee fi Hanqinna Abbootii Seeraa BDHDH Hojii Irra Oolchuun Wal Qabatee Jiru

Hojii irra oolmaa BDHDH mirkaneessuuf miiri tajaajiltummaa Abbaa Seeraa baay'ee murteessaa dha. Sadarkaan miira tajaajiltummaa abbaa seeraa kallattii garagaraan kan madaalamu yoo ta'u, baay'inni raawwii galmeelee qabxii madaalli keessaa isa tokkoo dha. Abbaan Seeraa humnaa fi dandeettii isaa duguugee akka hojjetu kutannoon hoggaansa mana murtii barbaachisaa ta'us miirri tajaajiltummaa fi quuqamni abbaan seeraa kenniinsa tajaajila abbaa seerummaa irratti qabu daraan murteessaadha.

Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baase *Gahee fi Dirqama AbbaaSeeraa akka armaan gadii kanatti tarreessee jira*.²²

- *Abbaan Seeraa kamuu qajeeltoowwanii fi tumaalee qajeelfamichaa hordofuudhaan dhimmoota hoogganuuun furmaata itti kennuu qaba.*
- *Abbaan Seeraa kamuu galmeen banamee akkuma itti dhiyaateen karoora irratti baafatee jalqaba irraa kaasee hanga xumuraatti hojjiwwan hojjatamanii fi yeroo keessatti hojjatamuu qaban adda baasuun hoogganuu qaba.*
- *Abbaan Seeraa kamuu:* -
 - *Dhimma falmisiisee murtii kennuuf tumaalee seeroota deemsaa falmii keessatti tumaman duguugee hojjiirra oolchuu qaba.*

²¹ Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaye.

²² . Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 kew.32

- *Dhimmaaf beellama gabaabaa fi sababaawaa ta'e kenuun daangaa yeroo taa'eef keessatti xumura akka argatan gochuuf dirqama qaba.*
- *Falmii gaggeessuun dura gal mee gadi fageenyaa fi bilchinaan qoratee qabxiilee qulqullaan'uu qaban adda baasuu qaba. Sadarkaa galmeen abbootii seeraa sadiiin ykn isaan oliin hojjatamutti firii dubbii dhimmichaa qabxiilee murteessoo osoo keessaa hin hambisin gabaabinaan marii Abbootii Seeraaf dhiyeessuu qaba.*
- *Adeemsa falmii keessatti wal falmitootaaf carraa wal qixa ta'e kenuu fi wal falmitootni ijoon dubbii dhimmichaa irratti xiyyeffatanii akka falman taasisuu qaba.*
- *Dhima ilaala jiru irratti murtii haqa qabeessa ta'e kenuuf qabxiileen duguugamanii akka qulqullaan' an ajajoota barbaadaman bakka tokkotti duguugee kenuu qaba.*
- *Murtii qajeeltoowwan barreessa murtii hordofuun haala gabaabina qabuu fi ifa ta'een barreessuu qaba.*
- *Gal mee ilaala jiru irratti iyyata dhiyaatu kamuu fuudhee galmeen wal qabsiisee ajaja barbaachisaa irratti kenuu qaba.*
- *Jalqaba falmii irraa kaasee hanga keniinsa murtiitti hojii gal mee jiru hundaa kompuutaraan barreessuu qaba.*
- *Beellamni kennamu kan keessaa fi dugda gal mee irratti galmaa'u kan wal fakkaatuu ta'uu fi haqaa fi laaqaa kan hin qabne ta'uu qaba.*

Manneen murtii keessa abbootiin seeraa jiraan quuqamaa fi si'aa'ina walqixa ta'e hin qaban. Abbootiin seeraa tokko tokko gal mee akkataa sirna diriiree jiruun hojjachuun raawwii ol'aanaa kan galmeessisan yoo ta'u ,kanneen biro immoo sababa adda addaa uumuun gal mee lafa irra harkisuun BDHDH lafa qabsiisuu irratti gufuu ta'aa jiru. Abbootiin seeraa gal mee lafa irra harkisaan sababa adda addaa irraa akka ta'e beekkamaadha. Sababni kunis kiraassassabdummaa,hanjinna dandeettii, rakkoo hubannoo,dantaa dhabummaa fi miira tajaajiltummaa laafaa qabaachuu fi kkf. akka fakkeenyaatti kaasuun ni danda'ama.²³ Gama biraatiin, hooggansi manneen murtii keessa jiru abbootii seeraa raawwii garagaraa qabanii fi naamusa garagaraa qaban addaan baasee isa lafaa cimsaa deemuu fi isa jabaa immoo jabni isaa akka ittifufsiisuuf hojjachuu irratti hanjinni waan mul'atuuf namoonni walqixa hojjachuu fi

²³ . Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaaaye.

miira dorgommii keessa seenuu irratti kaka'umsa uumudhaan walqabatee haalli jiru walfakkaataa miti. Kana irraa kan ka'e, BDHDH hojii irra akkataa barbaadameen oolchuun wal qabatee hanqinni abbootii seeraa bira jiru sirna beellamaa fooyya'aa fayyadamuu dhabuu,ajajoota kennaan hoogganuu dhabuu,BDHDH irratti hubannoo sirnichi barbaada gonfachuu dhabuu,fi kkf akka fakkeenyatii kaasuu kan dandeenyu yoo ta'u bal'inna isaanii akka armaan gadiitti kan ilaallu ta'a.²⁴

2.2.1. Hanqinna Abbaan Seeraa Gama Sirna Beellamaa Fooya'aa Hojii Irra Oolchun Qabu

Abbaan Seeraa galmee yeroo beellamu guyyaa fi sa'aatiin beellamuu qaba. Yeroo hojjatamus sa'aatii fi guyyaan itti hojjatame argisiifamuu qaba. Manneen murtii tokko tokko keessatti beellamni yeroo ammaa keennamaa jiru guyyaan kan adda bahe yoo ta'e illee sa'aatiin beellamuu dhabuun ni mul'ata. Sa'aatii murtaa'etti beellamuu caalaa sa'aa duraa fi booda jechuun beellamni kennamaa jira.²⁵

Gama biraatiin ammoo abbootiin seeraa sa'aatiin beellaman biraatti rakkoon mul'atu immoo galmee isaaniif dhiyaate bu'uura istaandaardii ta'een hanga yeroo galmichi fudhatuu ilaalcha keessa galchuun beellamuu caalaa galmee hundaa sa'aatii wal fakkataa irratti beellamuun ni mul'ata. Haalli akkanaa kun immoo abbaan dhimmaa sa'aatii isaaf bellamameetti waan hin keessummeffamneef komii mana murtii irraa akka qabaatu godhuu qofa osoo hin taane ,sababa hojiin baay'atee galmeen wal jalaa xumuramuu dideef sababa baay'iina hojiitiin galmee akka hin hoijenne yeroo beellama dabalataa kennun abbaan dhimmaa deddeebi'u ni mul'ata. Rakkoo kana keessaa bahuuf, abbaan seeraa galmee beellamun dura hanga sa'aatii dhimmi beellamamuuf fudhachuu danda'u bu'uura istaandaardii ta'ee fi dandeetti saffisa isaa ilaalcha keessa galchuun ta'uu qaba. Abbaan seeraa tokko tokko galmee bu'uura istaandaardii taa'een beellamnee hojjachuu qabna yaada jedhu irraa ka'uun beellama erga kennanii booda haalli saffisa isaanii gadi bu'aa yoo ta'e,galmee qulqullinna barbaachisuun dalaguu caalaa bu'uura istaandaardiin dalaguu kan jedhu qofa irratti xiyyeefachuu qulqullinna ilaalcha keessa osoo hin galchine galmee kan hojjatus laayyoo miti.

²⁴ . Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaaye.

²⁵ . Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaaye.

Kanaafuu, abbaan seeraa gal mee yeroo beellamu bu'uura istaandaardii jiruu giddu galeessa godhachuun akkuma jirutti ta'ee wa'ee gal mee qulqullinnaan hojjachuu irratti dandeetti isaas ilaalcha keessa galchuun barbaachisaadha. Si'oominaan hojjechuun barbaachisaadha; akkaataa ariitiin hojjechuuf jecha qulqullinni miidhamuun hojjechuun garuu kaayyoo tajaajila keniinsa haqaa waliin waan hin deemneef akkuma si'oominaaf iddo olaanaa kenniuuf qulqullinaafis xiyyeeffannoona isaa gadi hin taane kennamuuffi qaba.

2.2.2. Abbootiin Seeraa BDHDH Irratti Hubannoo Gahaa Qabaachuu Dhabuu

Abbaan seeraa BDHDH hojji irraa oolchuuf waan barbaachisu hunda irratti hubannoo gahaa qabaachuu qaba. Hojiin guyya guyyaan hojjatamu hundi duguugamee sirna BDHDH keessa darbuu akka qabu istaandaardii yeroo ta'e irraa hubachuun ni danda'ama. Gama biraatiin immoo wantoota gal mee lafa irra harkisuu danda'aan hunda irratti abbaan seeraa of eeggannoo fi xiyyeeffannooguddaan keessummeessuu qaba. BDHDH irratti hubannoo gahaa qabaachudhaan akkaataa sirnichi gaafatuun hojjechuudhaan keniinsa tajaajila A/Seerummaa bu'a-qabeessa gochuuf jecha hojimaata kaayyoo kanaaf oolan gargaaramuuun daran murteessaa yoo ta'u hanqinaalee gama kanaan jiran kan akka himanna yookiin deebiin akka fooyya'u ajajuu, ajaja kennaan to'achuu fi hordofuu dhabuu, ijoo dubbii addaan baasuun duguuganii qabachuu fi haaluma saniin ragaan qulqulleessuu dhabuu irratti rakkoon kan jiru yoo ta'u gochoonni akkanaa immoo galmeen mana murtii keessa akka gangalatuuf kan gumachaan ta'uu qofa osoo hin taane keniinsa haqaa irrattis dhibbaan isaan uuman baay'ee guddadha.²⁶ Tokko tokko isaanii irratti hubannoo gahaa uumuuf haala armaan gadiitiin bal'innaan ilaaluuf yaalameera.

2.2.2.1. Himanna ykn deebiin akka fooyya'u ajajuu

Bu'uura Seera Deemsa Falmii Hariiroo Hawaasaa Kew.91 tin manni murtii kaka'umsa mataa isaatin ykn iyyannaabbaa dhimmmaatin murtii kennuun dura yeroo kamittuu himanni ykn deebin fooyya'ee akka dhiyaatuuf ajajuu akka danda'u ni kaa'a. Kaayyoona isatis ijoo dubbii garee falmitootaa sirriitti adda baasuuf ykn yaadota murtii haqaa kennuuf hudhaa ta'an hanbisuufi dha.

Himata ykn deebii fooyyeffachuun qajeeltoo osoo hin taane haala addaatiin kan hayyamamu waan ta'eef, hanga danda'aametti abbaan dhimmaa yeroo baayyeef beellamamee dubbichi gara

²⁶. Barreefama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaye.

xumuraatti erga dhihaatee osoo hin taane jalqaba falmiitti /early time/ yoo ta'e abbaa dhimmaas baasiin hin malleef kan hin saaxille fi dhimmootnis mana murtii keessa akka lafarra hin harkifanne ni taasisa. Dhimma kanaan wal qabatee bakka tokko tokkotti mana murtii keessatti Abbaan Seeraa himanna fi deebii jalqabatti gadi fageenyaan dubbisuu dhabuun akkasumas falmii afaanii taassifame yeroon xiinxaluu dhabuun ragaan dhaga'amee falmii ji'a shan fi isaan ol booda gaafa murtiin ni kennama jedhamee tilmaamamutti himanni ykn deebiin akka fooyya'u kan ajaja kennu ni jiru.

Dhimma 1^{ffaa}

Mana Murtii Olaanaa Godina Arsiitti Galmee Lakk. 64250 ta'e irratti manni murtii falmiin afaaifi guyyaa beellamameetti himataan himanna fooyeffachuuf gaaffii dhihaaffaterratti manni murtii waan hayyameef himanni fooyya'eera. Deebiin himanna fooyya'e irratti keennamee beellama si'a torba fi falmii baatii shaniitiin booda himatamaan deebii fooyeffachuuf gaaffiin dhihaate mana murtiitiin fudhatama waan argateef deebiin galmeedhuma kanarratti fooyya'eera.²⁷ Kanatti osoo hin daangayin, deebiin fooyya'ee falmiin erga dhaga'amee beellama si'a sadii ykn baatii lama booda manni murtii himanni akka fooyya'u ajajeera. Galmee kanaan wal qabatee himataanis ta'e deebii kennan himanna fi deebii isaanii qulqullinaan duguuganii osoo dhiheessanii akkasumas manni murtiillee jalqaba falmii irratti /early time/ hanqinaalee himanni akka fooyya'uuf sababa ta'an adda baasee himannichi akka fooyya'u ajajee jiraatee lafarra harkifannaan dhimmaa ni hir'ata ture.

Dhimma yakkaatin wal qabateetis himannaan gama abbaa alangaatin dhiyaatu qulqullina qabaachuu dhabuun manni murtii himanni akka fooyya'uuf yoo ajaju, sababa kanaanis dhimmi lafarra harkifatu akka jiru qorannoon MMWO tiin gaggeeffame kan mul'isuudha.²⁸

1. !

2.2.2. Ijoo Dubbi Hunda Duguuganii Qabachuun Ragaa Barbaachisaa Ta'een Qulqulleessuu:-

Abbaan seeraa dhagaha duraa siritti erga gaggessee booda dhimmicha siritti beekee ijoo falmii wal falmitootaa addaan baasuun qabachuu akka qabu Seera deemsaa falmii hariiroo hawaasaa

²⁷. Mana Murtii Olaanaa Godina Arsiitti Galmee Lakk. 64250 ilaaluun ni danda'ama.

²⁸. Barreefama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

irraa ni hubatama.²⁹ Kaayyoon ijoo dubbii adda baasanii qabachuu falmii dhiyaate ragaa barbaachisuun qulqulleessanii seeraa jiru waliin ilaaluun deebii gahaa wal falmitootaaf kenuudha.

Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baase *Ijoo Dubbii Falmichaa Qabuu fi Ajajoota Kennuu akka armaan gadii kanaatti kaa'ee jira*.³⁰

- Adeemsi keewwata 21 qajeelfamicha jalatti dhagaha duraatiin walqabatee tumame akkuma xumurameen mormiin sadarkaa duraa yoo jiraate jala-murtiin kan kennamu ta'a. Himatamaan deebii barreeffamaan dhiyeesseen fi/ykn dhagaha jalqabaa irratti himanna irratti dhiyaate yoo amane Manni Murtii kanuma bu'uureffachuun murtii ni kenna.
- Akkaataa keewwata kana keewwata xiqqaa (1) tiin jala-murtiin ykn murtiin kennamu yoo hin jiranne ykn jiraatus dhimmicha gara xumuraatti kan hin fidne yoo ta'e, Abbaan Seeraa beellama biraan kenuun osoo hin barbaachisin ijoo dubbii dhimmicha irratti furmaata kennuuf rogummaa qaban adda nibaafata.

Haa ta'u malee, manneen murtii keessatti ijoo rogummaa qabu qabachuu, ijoo duguganii qabachuu, erga ijoo qabatanii booda immoo ijoo qabame hundaa akkataa barbaachisummaa isaatti ragaan qulqulleessuu dhabuu fi kkf irratti harcaatiin kan jiru akka ta'e ni hubatama. Abbaan seeraa ijoo qabame irratti wal falmitoonni ragaa isaanii akka dhiyeeffatan kan ajaju yoo ta'u, barbaachisaa ta'ee yoo argame manni murtii ragaa dabalataa fudhachuu akka danda'uus Seera deemsaa falmii³¹ irratti kaa'amee jira. Dhimma kanaan wal qabatee manneen murtii sadarkaa sadarkaadhaan jiran irratti darbee darbee wanti mul'atu falmiwwan oliyyannoон irratti fudhataman manni murtii ol'iyyannoо dhagahu ijoo dubbii qabatee bu'uura Seera Deemsaa Falmii Hariiroo Hawaasaa Kew. 343 tin manni murtii jalaa irra deebi'ee dhimmicha ragaan akka qulqulleessee murtii itti kenu ajaja. Kuni yeroo baay'ee kan ta'u manni murtii jalqaba dhimmicha ilaale ijoowwan dubbii qabamuu qaban duguugee qabachuu dhabuudhaan fi ragaa

²⁹.SDFHH keewwata 241,247,248,251 fi kkf kaasuun ni danda'ama.

³⁰.Qajeelfamicha keewwata 22

³¹.SDFHH keewwata 249,137,256 ergaa kana ofi keessaa qabu.

ijooowwan dubbii kanneen qulqulleessuu danda'an guutummaan gargaaramuu dhabuu irraa kan ka'eedha.³²

2.2.2.3. Ajajni Dhaddachaa Raawwatamuu Isaa Mirkaneeffachuu Gama Ilaaluun:-

Abbaan seeraa guyyaa, guyyaan hojii hojjatu irratti ajaja adda addaa kennaa kan deemu akka ta'e beekkamaadha. Beellamni kan kennamuufis ajaja kennname bu'aa isaa eeguufidha. Beellamni maaliif akka kennamee fi ajajni kennname maal akka ta'e Guyyaa beellama itti aanuutti raawwatamuu fi dhiisuu isaa mirkaneeffachuu hojii abbaa seeraa ta'a. Ajajni kennname guutumatti yookiinakkataa ajajameen hin raawwatamne yoo ta'e sababa raawwatamuu dhabeef adda baafachuudhaan sababni ajajni itti hin raawwatamneef quubsaa yoo ta'uuhabe tarkaanfii barbaachisaa fudhachuun dhimmootni mana murtiitti dhiyaatan akka lafarra hin harkifanne; abbaan dhimmaatis baasii hin malleef akka hin saaxilamne taasisuutu irra jiraata.

Dhimma kanaan wal qabatee rakkoon manneen murtii keessatti mul'atu ajajni kennname guyyaa bu'aan ajajaa eegamutti bu'uura ajajaatin raawwatamuu qulqulleessuu dhabuudhaan galmeen yommuu murtiif qoratamu ajajichi kan hin raawwatamne ta'uun isaa beekama. Kun ammoo adeemsi duubatti akka deebi'u taasisa.³³

Gama biraatin ajajni mana murtiitin kennamu yeroo barbaadametti kan hin raawwatamne yoo ta'e olaantummaa seeraa gaaffii keessa galchuu irra darbee dhimmi mana murtii keessa akka lafarra harkifatu taassisa. Qixa kanaan manneen murtii tokko tokko keessa ajajni otoo hin raawwatamiin yommuu hafu manni murtii ajajni kennname maaliif akka hin raawwatamne illee osoo hin qulqulleessin beellama dabalataa kennuutu jira. Bellamni dabalataa kennamuun dura ajajni duraan kennname sababa hin raawwatamnef, sababni yoo jiraates sababa ga'aa ta'uun isaa qulqulla'uun hafee beellamni yeroon itti kennamu ni jira. Kuni ta'uun isaa ammoo dhadachi qixa barbaadamuun hogganamaa jiraachuu isaa gaaffii keessa galcha.³⁴ Manni murtii ajaja abbootii dhimmaafi yookiin qaama alaa kan akka waajjira poolisii, mana yaalaa, waajjira lafaa, caasaa bulchiinsaa adda addaa fi kkf ta'uudanda'a. Ajaja kennname raawwatamuu dhabuu isaatiif sababni kan dhiyaatu yoo ta'e manni murtii sababa dhiyaate san haal duree tokko malee akka sababa gahaatti fudhachuu osoo hin taane xiyyeffannoona qulqulleessuu qaba. Kana ta'uun

³², Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Adaamaa Galmee Lakk. 12155 fi Mana Murtii Waliigala Oromiyaatti Lakk. Galmee 113741 ilaaluun ni danda'ama

³³. Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaaatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

³⁴. Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaaatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

baannaan humni manni murtii ajaja ofii kenne raawwachiisuuf qabu gadi bu'aa waan deemuuf haawaasni mana murtiitti tajaajilamu bilisummaa isaa gaaffii keessa galchuun abdii dhabuu danda'a.

Gaaffii Marii

1. Abbaan seeraa BDHDH hojii irra oolchuun wal qabatee gahee fi dirqama kan qabu ta'uun isaa bilisummaa abbaa seerummaatiin walitti hin bu'uu? Ittigaafatamummaa abbaa seerummaa waliin haala kamiin wal simee deemuu qaba?
2. **Dhimma 1^{ffa}** irraa maal hubattan? Dhimmi kun haala kamiin hoogganamuu qaba ture?
3. Dhimma yakkaan wal qabatee himannaan Abbaa alangaa irraa dhiyaatu qulqullinna dhabuun maal irraa madda? Furmaanni isaa hoo maal ta'uun qaba?
4. Himanna, deebii fi iyyanni adda addaa mana murtiitti dhiyaatu qulqullinna dhabuun BDHDH hojii irra oolchuu keessatti rakkoo hammataa ta'uun danda'aa? Rakkoon inni geessuu danda'u maal fa'a akka ta'e tarreessuun irratti mari'adhaa!
5. Ijoon falmii hanqinna kan qabu yoo ta'e adeemsa keessa murtiin dura yeroo kameeyuu Manni Murtii sirreessuu akka danda'amu SDFHH keewwata 251 jalatti ibsamee jira. Kanaafuu BDHDH keessatti ijoo duguuganii qabachuu dhabuu akka hanqinnaatti kaasuun maaliif barbaachise?
6. Sababbooni abbootiin seeraa ijoo falmii duguuganii akka hin qabanne isaan godhuu danda'u maal fa'a?

2.3. BDHDH Hojii Irra Oolchuun Walqabatee Hanqinna Ofiseeroota Seeraa Biratti Mul'atu..

Bu'uura labsii manneen murtii oromiyaa lakk.216/2011 tiin itti gaafatamummaan galmeed bulchuu ofisara seeraatiif kennamee jira. Galmeed bulchuunis hojiwwan galmeen haaraa yeroo dhiyaateetti ulaagaaleen teknikaa guutamanii dhiyaachuu isaa qulqulleessuun galmeed banuu, galmeed beellama irra jiran bu'uruma beellamaa fi amala isaanitin dhaddachaa fi abbaa seeraaf dhiyeessuu akkasumas ajaja dhaddachatti kenname barreessuu kan hammatuu dha. Itti gaafatamummaa ofisara seeraatin wal qabatee labsii manneen murtii Oromiyaa kana kew. 42 jalatti ofisarri galmeed yommuu banu iyyanni, himanni, deebiin fi ol'iyyanni dhiyaate ulaagaalee teeknikaa guutuu isaa erga mirkaneeffateen booda banuu akka qabuu fi hojilee hojii dhaddachaa deeggaran hojjachuu akka qabu ka'ee jira. Dabalataan ammoo labsiin kun keewwatumma kana jalatti pirezidaantiin tarreffama gahee hojii ofiseera seeraa baasee kunnuu akka qabu tumee

jira. Gaheen kun maal akka ta'e labsichi ifa godhuu dhabus ajaja adda addaa dhaddacha irraa kennamu,galmee guyyaa beellamaatti dhaddachaaf sa'atii beellamaatii dhiyeessuu, galmee dhaddachaaf ba'e to'aachuun daataa beeziitti deebisuu, galmee qorannoo abbootii seeraaf baasuu fi kkf fa'a akka ta'e tilmaamuun ni danda'ama. Ofiseeroonni seeraa gahee kana sirnaan hin bahan yoo ta'e galmeen kan lafa irra harkifatu waan ta'eef BDHDH hojii irra oolchuu fi lafa qabsiisuu irratti hudhaa guddaa ta'a. Tokkoon tokkoo rakkolee kanaa akka armaan gadiitti kan ilaallu ta'a.

2.3.1. Ofiisarri seeraa Galmee Yeroo Banu Ulaagaa Teekinikaa Guutuu Isaa Mirkaneeffachuu Qaba

Iyyanni, deebii, himanni yookiin ol'iyyannoон dhiyaate ulaagaa teekinikaa kan hin guunne yoo ta'e Ofiisarri seeraa galmee osoo hin banin hanqinna jiru abbaa dhimmaaf ibsuun deebisuu qaba malee galmee banuu hin qabu. Kallattii kanaan, qorannoон MMWO tiin gaggeeffame akka argisiisutti, darbee darbee sababa galmeen osoo hin saaqamin dura ulaagaawwan seeraa fi teekinikaa guutamuu dhabuutiin galmeen dhaddachatti erga dhiyaateen booda yommuu duubatti deebi'ee akka sirraayu beellamamu ni mul'ata.³⁵ Akkuma fakkeenyatti, dhimma tokko irratti sababa Ofiisarri Seeraa himata dhiyaate irratti mallatoon hoogganaa dhaabbata himatee kan hin jirre ta'uu isaa qulqulleessee dhaddachaaf hin dhiyeessineen akkasumas sababa bakka bu'iinsi kenname seera qabeessa hin taaneen, dhaddacha irratti himanni fi deebiin akka fooyya'u akkasumas bakka bu'aan seera qabeessa ta'e hanga dhiyaatutti eeguuf beellamni si'a ja'aaf jijiiramee jira.³⁶

2.3.2. Ofiisarri seeraa Galmee Guyyaa Fi Sa'atii Beellamaatti Dhaddachaaf Dhiyeessuu Qaba.

Ofiisarri seeraa galmee kan bulchu akka ta'e armaan olitti ilaallee jirra. Hojiin galmee bulchuu galmee bu'uruma beellamaatiin dhaddachatti dhiyeessuu of keessatti hammata. Kunis abbaa dhimmaa yeroo beellamameetti keessummeessuun hojiirra oolmaa BDHDH tiif gumaacha olaanaa taasisa.

Ofiisarri seeraa galmee bulchu hundaa baay'inna fuula isaanii, ragaa fi ajaja adda addaan waraqaan dhiyaatu kan galmeen wal qabate hundaaf eegumsa barbaachisaa gochuu qaba. Ragaaleen galmee keessa jiraan hundi haala harcatii hin qabnee fi baduu hin dandeenyeeen

³⁵ . Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophayaayee.

³⁶ . Mana Murtii Olaanaa Godina Shawaa Bahaatti Lakk. Galmee 37975 ilaaluun ni danda'ama.

kaayamuu fi eeggamuu qabu. Mata duree kanaan wal qabatee hanqinaalee manneen murtii keessatti mul'atan keessaa himanni ykn deebiin ykn ragaan barreeffamaa galmee keessaa baduun eeramuu ni danda'u. Fakkeenyaaaf galmee tokko keessaa waraabbiin galmee mana murtii jalaa badee irra deebiin manni murtii jalaa akka ergu ajajameera.³⁷ Sababa kanaanis dhimmi lafarra akka harkifatu ta'eera. Ofiisarri seeraa galmee qoranna beellama dura abbaa seeraatti kennuu dhabuun akka hanqinnaatti dhimma ka'uu danda'uudha.

Galmee qorannaaf bule guyyaa beellamaa dura Abbaa Seeraatiif dhiyeessuun abbaan seeraa dhimmicha qoratee murtiis ta'e ajaja barbaachisaa kennuudhaan dhaddachatti dhiyaatu kan taasisu ta'ullee, yeroo tokko tokko yeroo galmeen qorannoof bule duursee bahee Abbaa Seeratiif hin kennamin guyyaa beellaamaatti dhaddachatti yeroon dhihaatu ni jira. Yeroo akkasii ammoo galmeen osoo hin qoratamin caarraan beellamamuu isaa ol'aanaa waan ta'efi,yoo kan hojjatamus ta'e qulqullinna barbaadamuun hojjatamuu irratti hanqinna qabaachuu waan maluuf dhimmichi akka lafarra harkifatu yookiin qulqullinna barbaadamuun akka hin hojjatamne waan godhuuf abbaa dhimmaa dararuu fi mirga isaallee dhabsiisuu haalli itti danda'u ni jiraata. Rakkoo gama kanaan jiru qabatamaa gochuuf, akkuma fakkeenyatti, dhimmoota lama irratti galmeen qoranno dursee Abbaa Seeraatiif bahee dhihaachuu osoo qabuu dhaddacha irratti sababa dhiyaateef tokkoon tokkoon isaanii yeroo sadi sadiif beellamamanii jiru.³⁸ Qorannoo MMWO gaggesse irraa akka hubatamutti galmeewan sa'atii fi guyyaa beellamaatti otuu dhaddachaaf hin dhiyaatin mana galmeetti hafanii erga sa'atiin beellamaa darbeen booda gara galgalaa barbaadamee dhaddachaaf yeroon itti dhiyaatu akka jiruudha.³⁹ Kanaafuu Ofiisarri seeraa dirqama gahee hojii isaaakkataa barbaadamuun bahuu dhabuudhaan galmee qorannoo yeroo barbaadameetti abbaa seeraaf kan hin baafne yoo ta'e BDHDH lafa qabsiisuu irratti rakkoo guddaa kan uumu akka ta'e hubatamuu qaba.

2.3.3. Ofiisarri seeraa Ajaja Dhaddachi Kenne Baasii Gochuu Dhabuu.

Ajaja dhaddacha irratti kennname yerootti qulqullinaan bu'uura ajaja kennameetin barreessuun galmeen qixa yaadameen fuula duratti akka deemu kan taassisu yoo ta'u, hanqinni qixa kanaan mul'atu ammoo dhimmi tokko lafarra akka harkifatu taassisuu keessatti shoora olaanaa qaba.

³⁷ . Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Ijibbaataa Galmee Lakkoofsa 147225 ilaaluun ni danda'ama.

³⁸ . Mana Murtii Olaanaa Godina Shawaa Bahaa Galmee Lakkoofsa 26575 fi Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Adaamatti Galmee Lakkoofsa 15274 ilaaluun ni danda'ama.

³⁹ Barreeffamaa leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaaaye.

Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baase *Gahee fi Dirqama Ofisara Seeraa akka armaan gadii kanatti tumee jira*.⁴⁰

- 1) *Gahee fi dirqamni hojii Ofisera Seeraaseerota biroon tumameakkuma eegametti ta'ee Ofisarri Seeraa gahee fi dirqama armaan gadii ni qabaata:*
 - *Himanno abbaa dhimmaa kamuu ulaagaa kan hin guutne yoo ta'e sababa isaa dugda iyyatichaa irratti bareessuun mallattesee titarii gahee hojii isaa ibsu itti godhee abbaa dhimmaaf deebisuu qaba. Garagalcha ykn haftee isaa tokko gaggeessaa dhimmaa garee isaaf ni kenna.*
 - *Galmee yommuu banu dugda fooldarii irratti odeeffannoowwan guutamuu qaban hunda xiyyeffannoo fi of-eeggannoon guutuu qaba. Keessumattuu maqeessa himanna dhiyaatee beekumsaa fi hubannoo irratti hundaa'ee guutuu qaba.*
 - *Guyyaa galmeen banamee kaasee hanga xumura argatutti sadarkaa irra jiru daataa beeziitti qulqullinaa fi of eeggannoon galchuu qaba.*
 - *Ajaja Dhaddachaan kenname galmeen dhaddacharraa deebi'ee battalumatti akkaatuma ajajameen kompuutaraan barreessee ykn foormii kanaaf qophaa'e irratti guutee abbaa dhimmaaf kennuu qaba.*
 - *Yommuu beellama kennu dhimmootni akka walirra hin buune ajandaa Abbootii Seeraa waliin wal simsusuun beellamuu qaba.*
 - *Galmee cufame battalumatti gara mana galmeewwan cufamaniitti deebisuu qaba. Galmeen gara Mana galmeecufamaniitti yommuu deebi'u, lakkaa'ee guca kanaaf qophaa'e irratti galmeessuun mallatteessee dabarsuu qaba.*
 - *Dhimmichi hariiroo hawaasaa yoo ta'e, nagahee himatamaan waamichi Mana Murtii isagahuu bu'uura seera deemsa falmii hariiroo hawaasaa keewwata 102 jalatti tumameen mallatteessu qopheessee waraqaa waamichaa wajjin erguufii qaba.*
 - *Abbaa dhimmaaf kaardii beellama isaa ittiin hordofatu qopheessee ni kennaaf.*
 - *Galmeewwan daangaa yeroo qajeelfama BDHDH keessatti taa'e keessatti xumuraman fi hin xumuramne adda baasee ni qabata; yeroo barbaadamuttis qaama dhimmichi ilaaluuf dhiyeessuu qaba.*
 - *Hojiiwan keewwata kana keewwata xiqqaa (1) jalatti tarreeffaman haala bu'a qabeessa ta'een akka raawwataniif hooggantootni Manneen Murtii qoqqoodinsa hojii taasisuufii*

⁴⁰ . Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 kew.29

qabu, ofiiseroota keessaa kan hojii isaaniitiin fakkeenya ta'es qindeessaa godhanii ramaduufii qabu.

Dhimma kanaan wal qabatee ajajni dhaddacha irratti kennname barreeffamuu dhabuu isaatin ajajni kun irra deebi'amee beellama biraatti barreeffamu kan ajajame ta'uun isaa hubatameera.⁴¹

Walumaa galatti, Ofiisarri Seeraa dirqama isaa sirnaan kan hin bahanne yoo ta'e, BDHDH haalan hojiirra oolchuun wanta danda'amuu miti. Hanqinaaleen kallattii Ofisara Seeratiin mul'atan ammoo hangam akka hogganamaa jiru fi bakka lafarra harkifanna dhammadootatiif sababa ta'anii argamanitti hangam tarkaanfiin sirreeffamaa fudhatamaa jira qabxii jedhu madaaluuf qorannoo MMWO gaggeesseen bargaaffii ogeessota qaamolee haqaatiin guutame namoota yaada isaanii kennan 126 keessaa 48(38%) sadarkaa olaanaa, 52(41.2%) giddu galeessa, 26(20.6%) gadi aanaa akka ta'e kaa'aniiru. Sochiin jiruakkuma eegametti ta'ee ammallee dhimmi qixa kanaan xiyyeffanna argatee hojjetamuu qabu akka jiru qorannoo kanaa irraa hubachuun ni danda'ama.⁴² Kanaafuu BDHDH qixa barbaadamuu lafa qabachuudhaaf Ofiisarri seeraa gahee isaanii akka bahaan hubannoo uumuu, marii fi leenjii cimsuu fi bakka sirreeffamuun hin danda'amne irratti tarkaanffii sirreeffamaa fudhachuun dirqama ta'a.

2.4. Hanqinnaalee Kallattii Hojjatoota Deeggarsatiin Dhimmi Akka Lafarra Harkifatu Taasisan.

Hojiin ijoon mana murtii kenniinsa tajaajila abbaa seerummaa yoo ta'e illee, kana milkeessuuf hojiin deeggarsaa kan akka qabeenya humna namaa,bulchiinsa faayinaansii fi qabeenya bulchuun isaan beekkamoodha.Humni namaa fi bulchiinsi faayinaansii hin jiru osoo ta'ee kenniinsa tajaajila abbaa seeraa kenuun waan yaadamuu miti. Hojii ijoon kan hojjatamu pirezidaantii,abbootii adeemsaa,gaggeessitoota dhimmaa, abbaa seeraa,Abbaa Alangaa fi ofisara seeraan yoo ta'u,hojiin deeggarsaa immoo kan hojjatamu hojjataa deeggarsaa yookiin hojjataa siivil sarvisiitiin akka ta'e beekkamaadha. Ga'ee hojjattootni deeggarsaa qixa BDHDH lafa qabsiisutiin qaban yoo ilaallu, itti-fayyadama meeshaa waraabbii olmaa sagalee dhaddachaa kaasuun ni danda'ama. Meeshaa waraabbii olmaa sagalee dhaddachaa ragaa fudhuuf yeroo hir'isuun abbaan seeraa guyyaa tokkotti dhimma baay'ee akka keessummeessu ni gargaara, rakkoo ragaan qulqullinnaan fudhamuu dhabuu fi jechi ragaa keessa hir'aachuu

⁴¹ . Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaatti Lakk. Galmee 165583 ilaaluun ni danda'ama

⁴² . Barreefama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaaatiin onkololeessa 2011 qophaaaye.

yookiin baduu ni hir'isa. Meeshaa sagalee waraabuutti fayyadamuudhaan wal-qabatee hanqinaaleen garagaraa kan jiraan yoo ta'u kunis rakkoo ogummaa, hir'inni humna namaa beekkuumsaa fi dandeetti qabuu jiraachuu,yeroo meeshaan kun dalaguu didee ogeessa dafee suphu dhabuu, jechi ragaa erga waraabbamee booda baduu,akkataa ragaan waraabbii gara barreffamaatti deebi'uu irratti ergaan jijjiramuu ,haala yaa'insa jecha ragaa bifa ergaa dabarsuun ta'uu dhabuu fi waraabbiin yeroo barbaadame keessatti barreffamatti jijjiramee dhaddachaaf dhiyaachuu dhabuu fi kkf. akka fakkeenyatti kaasuu dandeenya. Haaluma walfakkaatuun, ogeessi sagalee warabu fi gara barreffamaatti jijiiruu irratti hojjetu humna isaa duguugee hojjechuu dhabuun ykn sababa baay'ina hojiitiin yeroo beellamaatti dhiyeessuu dhabuun galmeen beellamamu kan jiru akka ta'e qorannoon MMWO gaggeeffame mirkaneessee jira.

Dhimma 2^{ffaa}

Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Adaamatti Lakk. Galmee 16776 ta'e irratti jechi ragootaa erga waraabameen booda maashinni sirnaan hojjechaa hin jiru sababa jedhuun beellamni lama akka kennamu taasifamee dhimmichi baatii tokkoo fi guyyaa shan turee garagalchi dhaddachaaf dhihaachuu danda'eera.⁴³

Dhimma 3^{ffaa}

Mana Murtii Olaanaa Godina Adda Adaamaa Galmee Lakk. 19202 ta'e irratti sababa jechi ragaa waraabame yeroon barreffamee dhihaachuu dhabuu isaatiif qofa si'a afur (baatii lamaaf) beellamamuudhaan dhimmi akka lafarra harkifatu sababa ta'ee jira.⁴⁴

Bakka tokkotti ammoo jechi ragaa galmee kudha saddeet irratti erga waraabameen booda badee irra deebidhaan ragaan akka dhagahamu taasifameera.⁴⁵ Sagaleen oolmaa dhaddachaa waraabamaa oolee galgala sababa vayirasii ykn sababa hin beekamneen yeroon wanti waraabame hundi itti badu ni mul'ata. Kun ammoo hanqinni ogeessota ogummaa qabanii fi baay'inna hojiin wal hin gitne akka mul'atu hubatameera.⁴⁶ Kanarraa hubachuun kan danda'amu gama tokkoon hojjetootni gahaan hojii kanarratti hojjetan baay'inna hojii waliin bakka wal hin gitnetti nama guutachuun, bakka hanqinni dandeettii jirutti ammoo bifa leenjitiin dandeettii

⁴³ . Barreffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaaye. Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Adaamatti Lakk. Galmee 16776 ilaaluun ni danda'ama.

⁴⁴.kan olii:- Mana Murtii Olaanaa Godina Adda Adaamaa Galmee Lakk. 19202 ilaaluun ni danda'ama.

⁴⁵ Kan olii:-Mana Murtii Olaanaa Godina Adda Adaamaa Galmee Lakk. 19202 ilaaluun ni danda'ama.

⁴⁶ . Barreffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaye

cimsuun, bakka hanqinni naamusaa jirutti ammoo tarkaanfii ijaarsaa fi sirreffamaa fudhachuun barbaachisaa akka ta'e hubachuun ni danda'ama.

Gaaffii Marii

- Ogeessi gahumsaa fi dandeetti qabu iddo hin jirretti meeshaa sagalee oolmaa dhaddachaa waraabu fayyadamuun barbaachisummaa qabaa?

2.5. Hooggansa Dhaddachaa

Hoggansa ykn qajeelcha dhaddachaa jechuun dhimmi tokko mana murtiitti dhihaatee hanga murtii dhumaan argatutti adeemsaa fi hojmaata hojii dhaddachaa fi naamusa A/S, Abbootiin dhimmaa, Abukaattonni, A/A, fi hordoftoonni dhaddachaa hordofuu qaban kan ilaallatuu dha. Dhaddachi bu'uura sirnaa fi seera jiruun kan hin hoogganamne yoo ta'e hojiin dhaddachaa gufachuun ni mala. Kun immoo dhimmoonniakkataa barbaadamniin akka hin xumuramnee fi lafa irra harkifatan godhuu danda'a. Hojiirra oolmaa BDHDH tiif sadarkaan raawwii hoggansa dhaddachaa baay'ee murteessaa dha. Dhaddacha hogganuun yaad rime bal'aa yoo ta'u qixa hojiirra oolmaa BDHDH tin garuu akka armaan gadiitiin ilaaluun ni danda'ama. Kaayyowwan gurguddoo BDHDH keessaa tajaajila abbaa seerummaa si'aawaa fi dhaqabamaa ta'e hawaasaaf kenuun adda durummaan ni eerama.⁴⁷ Si'oominni fi dhaqabamummaan tajaajila abbaa seerummaa wantoota ittiin ibsamu keessayis abbaan dhimmaa tajaajila abbaa seerummaa yeroo gabaabaa fi baasii xiqqaa dhaan argachuu dha. Kun mirkanaa'uun kan danda'u immoo yeroon hojii mana murtii fi guyyaa fi sa'atiin beellama abbaa dhimmaa yoo kabajamee dha.

Yeroo hojii kabajuu waliin wal qabatee Abbootii Seeratis dabalatee, hojjataan mana murtii kamiyyuu sa'atii hojii kabajee seenuu fi bahuu qaba. Guyyoota hojii hojjaataan kamiyyuu ganama sa'atii 2:30 seenee galgala sa'atii 11:30tti bahuu qaba. Ganama sa'atii 3:00 dura galmeen beellamaa guutummaatti dhiyaachuun, qaamni dhaddacha kabachiisu qophaayee argamuu, meeshaleen teeknooloqiji, waraqaan dhaddachaa, chaappaa fi wantootni hojii dhaddachaaf barbaachisan hundi guutamanii jiraachuu isaa mirkaneeffachuudhaan dhaddachi sa'atii isaatti eegalamuu isaa mirkaneeffachuu daran barbaachisaadha..

Yaadni bu'uuraa kun akkuma eegametti ta'ee, qorannoo MMWO gaggesseen abbaa seeraa dabalatee hojjattootni mana murtii sa'atii hojii kabajuu dhabuu irraa kan ka'e abbaan dhimmaa

⁴⁷ . kan olii

yeroon itti dararamu kan mul'atu ta'uusisaati.⁴⁸ Abbaan Seeraa sa'aatii hojiin dura ajaja kennname irratti osoo hin mallatteessin bahuudhaan abbaan dhimma sa'aa dura dhimma isaa xumuratee deemuu qabu sa'aa boodaaf akkasumas akka bulu yeroon itti dirqamu kan jiru ta'uusisaatidha.⁴⁹ Akkuma fakkeenyatti, Mana Murtii tokkotti galmeeyadaa irraa wanti argame 'yeroon idilee hojii itti galamu sa'aa afuri?' jechuudhaan abbaan dhimmaa dinqisiifatee yeroon yaada isaa kenne ni jira.⁵⁰ Guyyaa wixataa fi jimaataan wal qabatee abbootiin seeraa bakka jirenyaa isaanii iddo hojiit inala taassifatan wiixataa waaree duraa fi jimaataa waaree booda hojiirraa baduun bakki itti mul'atus ni jira. Sa'aatti hojii fi ganama ganama hojii osoo hin eegalin Abbaan Dhimmaa osoo eegachaa jiruu Abbootiin Seeraa shayii fi buna barbaacha sa'aatii hojii mana shayiitti dabarsan ni argama.⁵¹ Hojimaatni kun ammoo Abbootiin Seeraa yeroo isaanitti fayyadamuudhaan dhimmoota heddu hojjechuudhaan Abbootii dhimmaa akka hin keessummeessine gochuudhaan dhimmi akka lafarra harkifatu sababa ta'uusisaatidha.⁵²

Dhimmi biraamata duree kana jalatti ilaalamuu qabu sa'aatii beellamaa abbaan dhimmaa kabajuu dhiisuun kan wal qabatu yoo ta'u, rakkoon kun bifa lamaan manneen murtii keessatti ni calaqqa. Inni jalqabaa galmeeyadaa malee guyyaa qofaan beellamuu dha. Rakkoon kun Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaatti hojimaata idilee ta'ee ittiin hojjetamaa jira. Keessumattuu Dhaddacha Ijibbaataa yoo ilaalle galmeeleen baay'een dhaddacha kanaan murttaayan yommuu sakatta'aman beellamni isaanii guyyaa qofaan kennamaa jira. Kanarraa kan ka'e, abbaan dhimmaa ganama sa'aatii 2:30 irraa eegalee guyyaa guutuu akka mooraa mana murtii keessa dhaabbachaa oolu taassifamaa jira. Kun ammoo tarsiimoo fi imaammata abbootii dhimmaa dafanii keessummeessudhaan gara hojii isaanitti deebisuu jedhu faana waan deemu hin fakkaatu. Abukaattotni gama kanaan yaada isaanii yoo kennan, guyyaa guutuu mooraa mana murtii keessa dhaabbachaa akka oolan yommuu taasifamu bakka biraatti beellama biraa hordofachuuf kan rakkisu waan ta'eef hojii isaanii irrattis hanga ta'e dhiibbaa kan qabu ta'uusisaatidha.⁵³

Akka qorannoo MMWO gaggeesse irraa hubatamuun danda'ametti gama tokkoon dhimma sa'aatidhaan beellamuu dhabuun, gama biraatin ammoo sa'aatii beellamame sanatti hojjechuu

⁴⁸ . Barreeffamaa leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaaatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

⁴⁹ .kan olii

⁵⁰ .kan olii

⁵¹ .kan olii

⁵² .kan olii

⁵³ .kan olii.

dhabuun akka rakkotti ka'ee jira.Sa'atii beellamametti keessummeessuu dhabuun, keessumattuu Abukaatoon dhaddacha sivilii fi yakkaa irratti garaagarummaa sa'atii tokkoo giddutti beellama bakka qabutti dhaddachi tokko sa'atidhaan hojjechuu dhabee turee yeroo waamu beellamni kan walirra bu'u waan ta'eef abbaa dhimmaa waliinillee yeroo walitti buusu mula'chuu isaa ibsaniiru.⁵⁴ Kana irraa wanti hubatamu sa'aatiin beellamuu fi keessummeessuu dhabuun dhimma lafa irra harkisuu qofa osoo hin taane abukaatoo fi maamila isaanii jidduttis wal amantaa fi wal hubachuun akka dhabamu kan godhuudha.Haalliakkanaa immoo dhibbaan sirna haqaa mirkaneessuu irratti qabuu fi BDHDH lafa qabsiisuu irratti qabu baay'ee ol'aanaadha.

Mata duree kana jalatti rakkoon bira ka'uu qabu galmeewan dhaddacha naannawaa irratti ilaalamaniin kan wal qabatu yoo ta'u, galmeewan dhaddacha naanna'aa irratti beellamaman osoo guyyaa beellamaa hin dhiyaatin hafuudhaan abbaan dhimmaa baasii hin malle fi qisaasama yerootif akka saaxilamu taasisa.

Dhimma 4^{ffa}

Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Galmee Lakk. 165520 irratti sababa galmeen dhaddacha naannawaa irratti dhiyaachuu dhabuutiin dhimmichi baatii lamaaf akka lafarr harkifatu ta'ee jira.⁵⁵

2.6. Hojiirra Oolmaa Istandaardii Yeroo

Qorannoo JBHA taassifamee fi chaartarii lammileetin dhimmootni gara mana murtii dhufan akkataa gosaa fi amala isaaniitiin adda baafamanii yeroon keessatti xumura argachuu qaban kaa'amee jira. Istaandardiin Kun mana murtii aanaa ykn sadarkaa jalqabaatti dhimma xixiqqaan kan akka mirga wabiif sa'atii 48 kan hin caalle yoo ta'u, dhimma ulfaataaf ammoo baatii sadii yeroo hin caalle keessatti akka xumura argachuu qaban kaayameera. Mana Murtii Ol'aanaa fi Mana murtii waliigalaatti baaxiin istaandardii yeroo kan ka'ame yoo ta'u dhaddacha ijibaataatti garuu hanga baatii afurii akka deemu kaayameera. Istaandardiin yeroo kun dhimmootni mana murtii keessa akka lafarr hin harkifanne taasisuun BDHDH hojiirra oolchuuf gumaacha guddaa qaba. Istaandardiin yeroo kan kabajamu fi eegamu yoo ta'e abbootiin dhimmaa dhimmi isaanii mana murtiitti yeroo hangamii fudhachuu akka danda'u tilmaama keessa galchuun falmii isaanii mana murtiin ala filannoo waldhabdeen ittiin xumura argatuun /Alternative Dispute resolution/gargaaramuu dhimma isaanii mana murtiin alatti xumurachuun baasii fi qasaasama yeroo irraa

⁵⁴ .kan olii

⁵⁵ Kan olii :- Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Galmee Lakk. 165520 ilaaluun ni danda'ama.

ni baraaramu.Dabalataan immoo abbootiin dhimmaa istaandardii yeroo kana irratti hubannoo gahaa yoo qabaatan haala kanaan keessummeeffamuu qaba jechuun bakka harcaaatiin jirutti mirga isaanii gaafachuu danda'u.Manni murtiis ta'ee manni hojii abbaa alaangaa haalu istaandaardii yeroo ka'amneen tajaajiluuf dirqama kan qabu yoo ta'e illee,haala qabatamaa mana murtii keessa yeroo ammaa jiru kana gosoota dhimmaatiin adda baafnee yoo ilaalle, hojiin akka waliigalaatti jiru gaariidha.Haa ta'u malee dhimmootni sa'atii muraasa keessatti xumura argachuu qaban yeroo guyyootaan lakkaa'amu fudhatan, kan guyyoota muraasatti xumura argachuu qaban yeroo ji'aan lakkaa'amu fudhatan, kan yeroo ji'ootaan lakka'amu keessatti xumura argachuu qaban immoo yeroo wagga fi sanaa ol fudhatan kan jiran ta'uu isaati.⁵⁶

Dhimma 5^{ffaa}

Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Ijibbaataa Lakk. Galmee 147225 ta'e irraatti Dhaddacha Ijibbaatatti gaafa 06/07/04 banamee hanga 24/09/07 tti jechuunis yeroo wagga sadii fi ji'a sadi keessatti xumura argachuu akka hin dandeenye hubachuun danda'ameera.

Dhimma 6^{ffaa}

Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Lakk. Galmee 140430 ta'e irratti gaafa 01/08/04 banamee hanga 04/09/07 xumura akka hin arganne hubatameera.

Dhimma 7^{ffaa}

Mana Murtii Olaanaa Godina Adaamaa Galmee Lakk. 15837 ta'e irraatti dhimmi gaafa 28/06/05 banamee hanga 07/09/07 xumura hin arganne.

Rakkoo qixa kanaan jiruun walqabatee sababni dhimmootni lafarra itti harkifataniif sadarkaa mana murtii waliigalaatti gareen walfalman fageenya irraa kan dhufan waan ta'eef beellama gababaa keessatti deebi'anii dhufuuf waan rakkataniif beellama dheereessuun barbaachisaa akka ta'ee fi s dhimmi sadarkaa mana murtii waliigalaatti ilaalamus baay'ee walxaxaa fi ulfaatina kan qabu ta'uu isaarraa kan ka'e yeroon ga'aan kennameefii gadi-fageenyaan qoratamuu akka qabuudha jechuun qorannoon MMWO gaggeesse kaay'ee jira.⁵⁷Haa ta'u malee sababooni kun

⁵⁶ . Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

⁵⁷ . Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

fudhatama guddaa kan qabani miti. Fageenya bakka jirenyaa abbootii dhimmaatin walqabatee beellama dheeereessuu akka falaatti fudhachurra tooftaa adda addaatti gargaaramuu abbaa dhimmaa fageenyarra jirutti dhihaachudhaan haala dhaqqabamummaa mirkaneessuun danda'aamuun tooftaalee akka, Sagantaa viidiyoo koonfaransii fi dhaddacha naanna'aa akkasumas dhaabbii mijeessuun/ tajaajila mana murtii baasii fi yeroo inni fudhatuun dhaqqabamaa gochuun rakkoo umrii gal mee mana murtii keessatti dheeruussuu kana keessaa bahuun ni danda'ama.

Ulfaatina ykn wal xaxxinsa dhimmaatin wal qabatee gal mee tokko qorachuuf yeroo hangamii fudhachuu qaba? kan jedhuakkuma sadarkaa ulfaatina gal mee irratti hundaa'uun Istaandaardiin yeroo kaa'ameefi jira. Haa ta'u malee bu'uura Istaandaardii yeroo kaayame kanaan hojjachuu irratti kaka'uumsi fi dandeettiin abbaa seeraa garagarummaa qaba. Kanaaf ulfaatinnaa fi walxaxiinsi dhimmaa qofti gal mee lafarra kan harkisan osoo hin taanee dhimmoota akkanaa xumuruu irratti dandeettii fi sadarkaa miira tajaajiltummaa abbaa seeraa murteessaadha. Gosa gal mee kamtuu ulfaataa dha ykn wal xaxaadha kan jedhu dursee dhimma deebii argachuu qabuu dha. Qorannoo MMWO gaggeesseen dhimmaaakkamiitu wal xaxaa dha jechuu dandeenya gaaffii jedhu ilaachisee gareen muraasni dhimma invastimantii fi malaammaltummaa yoo kaasu gareen muraasni galmeen wal xaxaa dha ykn wal xaxaa miti jechuun kan danda'amu falmii keessatti dha jedhu⁵⁸. Kana irraa kan hubatamu dhimmi tokko ulfaataa fi wal xaxaadha jedhanii addaan baasuun mataan isaa ulfaataa akka ta'eedha. Gal mee ulfaatina qabu jedhamanii tilmaamaman abbootii seeraa miira tajaajiltummaa fi si'oomina guddaa qabu jedhamanii eeramaniif kennun rakkoo gama kanaan jiru hir'isuun ni danda'ama. Kunakkuma eegametti ta'ee galmeen walxaxaadha jedhame tokko yeroo keessatti xumuramuu qabu keessatti kan hin xumuramne dhuguma galmichi walxaxaa waan ta'eef moo sababa biraatu galmeen akka turu taasisa gaaffin jedhu deebii osoo hin argatin galmeen sadarkaa mana murtii waliigalaatti ilaalamu hundi yeroo dheeraa kan hin fudhanne fi yeroon dhimmootni kun barbaadan akkuma haala dhimmichaatti garaagar ta'uu kan danda'u ta'uun isaa hubatamuu qaba.⁵⁹

Manneen murtii sadarkaan jiraan yoo ilaallu ,mana murtii Aanaa keessatti galmeen yeroon kan xumuramu yoo ta'u, Sadarkaa mana murtii waliigala fi Dhaddacha Ijibbaatatti ammoo dhimmootni yeroo dheeradhaaf beellamamuu isaanii bira darbee kuufamni galmeelelee kan jiru

⁵⁸ .kanuma olii

⁵⁹ . Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaa ye

ta'uu isaa qorannoona MMWO gaggeesse mirkaneessee jira. Akkuma fakkeenyatti Dhaddacha Ijibbaataa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa ilaachisee galmeen bara 2006 irraa gara 2007tti beellamaan cehe 2508 yoo ta'u ,bara 2007 irraa gara bara 2008tti kan cehe ammoo gal mee 2456 akka ta'e ni hubatama.⁶⁰ Dhimoota gabatee yeroo keessatti xumurudhaan walqabatee hanqinaalee muudataniif akka sababaatti kan ka'an gabateen yeroo yommuu kaa'amu gadi fageenyan kan hin qoratamne fi Abbootiin Seeraa bal'inaan kan irratti hin mari'anne ta'uun isaa, baayinni humna namaa fi baay'inni hojii kan wal hin gitne ta'uun isaa, hubannoona BDHDH irratti jiru walfakkaataa fi gahaa ta'aa dhabuun isaa, dhibaayinni fi rakkoon naamusaa jiraachuun isaa akka sababaatti ka'anii jiru.⁶¹

2.7. Hirmanna fi Deeggarsa Qaamolee biroo

Hojiiin keeninsa tajaajila abbaa seerummaa hojii mana murtii qofaan dalagamuu miti.Qaamoleen haqaa fi qaamoleen biroo hedduun akkuma barbaachisummaa isaatti keessatti hirmaatuu danda'u.Mana Hojii abbaa alangaa, komishiinii poolisii, komishiinii mana amala sirreessa, waajjira lafaa, manneen yaalaa fi caaleen bulchiinsaa adda addaa,abbaa dhimmaa,abukaatoo dhuunfaa,dhaabbilee ragaalee adda addaa kennuu danda'aanii fi kkf qaamolee adda durummaan ka'uu danda'aniidha.Qamoleen kun akkuma tajaajila kenninsa haqaa keessatti gahee guddaa qabaan BDHDH hojii irra oolchuu keessattis gahee guddaa qabu.BDHDH mana murtii keessatti lafa qabsiisuun kan danda'aamu qaamolee kanneen waliin qindoomuu hojjachuu gaafata.Qamoleen kun hanqinna kan argisiisan yoo ta'e BDHDH qofaa isaatti manni murtii lafa qabsiisuun hin danda'u.BDHDH manneen murtii keessatti bifaa bu'a-qabeessa ta'een hojiirra oolchuun yoo barbaachise, hirmanna hoo'aa fi deeggarsi itti fufinsa qabu qaamolee qooda fudhattoota kana irraa barbaadama.Qaamoleen kun, akkuma haala isaatti, himanna banuun dura qorannoo gadi-fageenyaan gaggeessuu, himanna qulqulluu ta'e bu'uuraa seeraatiin ragaa gahaa ta'en deeggaruuun banuu fi dhaddacha irrattis dhiyaatanii dhimmi tokko yeroo ka'ameef keessatti akka xumuramu guyyaa beellamaa kabajuudhaan argamuu fi falmii gaggeessuu, namoota himataman fi ragaa yeroo barbaadamanitti mana murtiitti dhiyeessuu, fi ajaja manni murtii kenu yeroo fi akkaataa ajajameen raawwachuuut irra jiraata.⁶² Qaamoleen kun dirqama isaanii akka bahan ammoo manni murtii qaamolee kana waliin marii yeroo yeroon bifaa walirraa hin citneen taasisuutu irra jiraata; dirqama isaanii sirnaan kan hin baane yoo ta'e

⁶⁰.kan olii

⁶¹.kan olii

⁶². Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaaatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

ammoo tarkaanffii seerri ka'e fudhachuu qaba. Waggootaan muraasa darban keessatti sagantaa koree fooyya'iinsa sirnaa haqaa(KFSH) fi koree waliinii JBAH jedhu akka naannoo keenyatti hundeessuun hojii fi qindoominni qaamoleen biroo mana murtii waliin qaban kan dabalee ffi sadarkaa gaarii irra kan jiru yoo ta'e illee hanqinni kan jiru akka ta'e beekkamaadha. Hanqinna qaamolee kanneen bira jiruu bal'innaan tokko tokkoon akka armaan gadiitti kan ilaallu ta'a.

2.7.1. Hanqinaalee Mana Hojii Abbaa Alangaa.

Manni Hojii Abbaa Alangaa qaama biroo hojii kenninsa tajaajila abbaa seerummaa keessatti gahee guddaa qabu ta'uu qofa osoo hin taane bakka inni hin jirreetti hojiin keenninsa tajaajila abbaa seerummaa keessattuu dhimmi yakkaa kan hin jirre akka ta'e beekkamaadha. Manni hojii kun mana murtii waliin gal mee yakkaa yeroo qoranna irraa kaasee hanga murtii dhumaa kennutti kan waliin hojjatuudha. Yeroo qoranna dhimmoota akka mirga wabii fi himmanna booda ammoo himanna banuu,ragaa dhiyeessuu fi ajaja addaa addaa raawwachuun adda durummaan kan mana murtii waliin hojjatuudha.

Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baase keessatti *Gahee fi Dirqama Abbaa Alangaa haala itti aanuun kaa'ee jira.*⁶³ Abbaan Alangaa sadarkaa kamittuu: -

- *Himanno ulaagaa seera deemsa falmii guute haala ifa ta'ee fi gabaabina qabuun barreessee dhiyeessuu qaba.*
- *Guyyaa dhagaha dhimmaa falmiif qophii barbaachisaa godhee dhiyaachuu qaba.*
- *Ajaja Manni Murtii kenu kabajuu fi hojii irra oolchuu qaba.*
- *Guyyaa beellamaatti sa'atii kabajee argamuu qaba.*
- *Ragaa isaa haala guutuu ta'een yeroo jedhametti dhiyeeffachuu qaba.*

Kanaafuu Abbootiin alangaa himanna yeroo dhiyeessan bu'uura seeraatiin himanna qulqullinna qabu dhiyeessuu qabu. Haa ta'u malee haala qabatama jiruun Abbootiin Alangaa himanna bu'uura seeraatiin kan dhiheessan hedduun akkuma jiran kanneen ulaagaa seerri gaafatu osoo hin guutin himanna mana murtiitti dhiheessanii erga ragootni Abbaa Alangaa dhagahaamanii booda himanna fooyyeffachuuf iyyataan fi himanna fooyyeffatan ni jiru.⁶⁴

Dhimma 8^{ffaa}

⁶³. Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 keewwata 25

⁶⁴. Kan olii;- Gal mee lakk. 11302 Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Oromiyaa Naannawaa Finfinne

Galmee lakk. 11302 Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Oromiyaa Naannawaa Finfinnetti ilaalamaa ture irratti Abbaan alangaa himannaakkaataa seerri ajajuun ulaagaa guutee osoo hin dhiyeeffanne himannaabane erga ragaan abbaa alangaa dhagayamee booda himannaafoyyeeffachuuf iyyata galfatanii himannaafoyyeeffatanii jiru.

Hanqinni hojii haala kanaan abbaa alangaa biratti mul'atu galmeen mana murtii keessa akka turu godhuu qofa osoo hin taane yeroo, humna fi qabeenya manni murtii fi manni hojii Abbaa alangaa dhimma biroof fayyadamuu danda'uu kan miidhuudha. Kana malees, odeeffannoo dhimma kanaan walqabaterra hubachuun akka danda'amutti Abbootiin Alangaa ragaa gahaa fi amaansiisaa osoo hin qindeeffatiin yeroon himannaaman murtitti bananii manni murtii ragaa dabalataa itti gaafatu fi qulqulleessu ni mul'ata.⁶⁵ Kana cinaattis, ragootni Abbaa Alangaa osoo hin dhiyaatiin hafanii beellamni yeroo addaa jijiiramuudhaan dhimmi tokko mana murtii keessatti lafarra akka harkifatu yeroon itti taasifamu ni jira.

Gama biraatiin Abbaan Alangaa beellama mana murtii kabajuu dhabuu fi ajaja mana murtii yeroo ka'ame keessatti raawwachuu dhabuunis ni mul'ata. Bifuma walfakkaatuun, Abbaan Alangaa sababoota xixiqqoo dhiyeessuudhaan beellamni manni murtii akka jijiram yeroon itti taasisu jiraachuu isaati.

Dhimma 9^{ffaa}

Galmee Mana Murtii Aanaa Sabbataa lakk. Galmee 46114 ta'e irratti ilaalamaa tureen sababa ragaan Abbaan Alangaa guutee hin dhiyanne fi Abbaan Alangaatis hin dhiyanneen galmeen tokko si'a jaha akka beellamamu taasifameera.

Dhimma 10^{ffaa}

Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa dhaddacha jiddu galeessaa irratti galmee lakk. 165837 ta'e sababa ragaan ABBAA ALANGAA hin dhiyanneef jechuun Manni Murtii si'a kudha sadi beellama kenneera.

Kanarraa hubachuun kan danda'amu, Abbaan Alangaa dirqama isaa bahuu dhabuu qofa osoo hin ta'in manni murtiitis obsa hin malle qabaachudhaan yeroo dheeradhaaf galmee

⁶⁵. Barreefama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaaye. Akkuma fakkeenyatti Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Oromiyaa Naannawaa Finfinnee lakk Galmee 11773, Mana Murtii Aanaa Sabbataati lakk. Galmee 46114 fi 46125 fi Mana Murtii Aanaa Xiyyootti 22204 ta'e

beellamuudhaan dhimmi akka lafarra harkifatu sababa dabalataa ta'uu isaatidha. Dhuma irratti, Abbaan Alangaa poolisii waliin ta'uudhaan qorannoo gadi fageenyaan gaggeessee ragaa gahaa fi barbaachisa ta'e erga funaanee booda himannaan banuu osoo qabuu eeruu poolisiin waajjira isaa kessa taa'ee fuudhe irratti hundaayudhaan yookiin qorannoo gahaa fi ragaa gahaa osoo hin qopheeffanne himannaan ragaa sobaan qindaa'e yookiin ragaa gahaan mirkanaa'uun hin dandeenye bananii mana murtiif dhiyeessuun adeemsa dheeraa fi faayidaa hin qabneen galmeen lafarrakka harkifatu gochuun hojii BDHDH lafa qabsiisuu irratti hudhaa ta'anii jiru. Haalli akkanaa immoo galmeeleen akka mana murtii keessatti kuufaman kan taasisuu fi mana murtiitti hojii kan baay'isuudha.

Qorannoo MMWO tiin gaggeeffameen, Abbaan Alangaa himannaan bu'uura seerri kaa'uun guutee Mana Murtiitti dhiyeessuu fi kan hin dhiyeessine ilaachisee namoota 147 yaada isaanii kennan keessa namoonni 21(14.28% olaanaa, 94(63.94%) geddu galeessa, fi 32(21.76%) gadi aanaa akka ta'e eeraniiru. Haaluma walfakkaatuun, Abbaan Alangaa ragaa gahaa fi amaansiisaa ta'e qindeeffatee himannaan banuudhaan walqabatee haalli irra jiru yommuu madaalamu namoota 148 yaada isaanii kennan keessa namoonni 21(14.18%) olaanaa, 104(70.27%) geddu-galeessa fi 23(15.54%) gadi aanaa akka ta'e eeraniiru. Abbaan Alangaa beellama Mana Murtii kabajuu fi ajaja mana murtii yeroo kaa'ame keessatti raawwachuudhaan walqabateetis haala jiru baruuf namoota 148 yaada isaanii kennan keessa namoonni 33(22.29) olaanaa, 102(68.91%) geddu-galeessa fi 13(8.78%) gadi aanaa akka ta'e mirkaneessaniiru. Haaluma walfakkaatuun, dhaddacha seenuuun dura qophii barbaachisaa taasisuun dhaddachaatti dhiyaachuu ilaachisee sadarkaan Abbaan Alangaa irra jiru yommuu madaalamu namoota 149 yaada isaanii kennan keessa namoonni 28(18.79%) olaanaa, 104(69.79%) geddu-galeessa fi 17(11.40%) gadi aanaa jedhaniiru. Gahumsa Abbaan Alangaa himannaan qopheessuu,ragaa qindeessuu fi falmii gaggeessuu irratti qabu gama ilaalanis namoota 140 yaada isaanii kennan keessa namoonni 21(15%) olaanaa, 97(69.28%) geddu-galeessa fi 22(15.71%) gadi aanaa akka ta'e ibsaniiru. Bifuma walfakkaatuun, Abbaan Alangaa dandeettii fi ogummaan inni ragaa sobaa qulqulleessuun himannaan banuu irratti qabu maal akka fakkaatu madaaluuf barbaadamee namoota 144 yaada isaanii kennan keessa namoonni 17(11.80%) olaanaa, 80(55.55%) geddu-galeessa fi 47(32.63%) gadi aanaa akka ta'e yaada kennanirraa hubachuun danda'ameera. Abbaan Alangaa sababa gahaa fi amaansiisa malee beellamni akka hin jijiiramne gochuu irratti sadarkaan inni irra jiru yommuu madaalamu, namoota yaada isaanii kennan 151 keessaan

namootni 24(15.89%) olaanaa, 104(68.87%) geddu-galeessa fi 23(15.23%) gadi aanaa akka ta'e ibsaniiru.⁶⁶

Akka waliigalaatti abbaan alangaa himanna qulqullinna qabu kan hin banne, ragaa barbaachisaa kan hin dhiyeessine,falmii dhaddachaafi qophaayee kan hin dhiyaanne,sababa adda addaa kan hin barbaachifne tarreessuu kan baay'isu yoo ta'ee fi hojii isaa hundaa bu'uura seeraa fi sirna diriiree jiruun kan hin hojjanne yoo ta'e hojii manni murtii BDHDH lafa qabsiisuuf hojjatu irratti gufuu guddaa kan ta'uu fi yeroo,baasii fi humna manni murtii fi manni hojii abbaa alangaa dhimma biraaf oolchuu danda'uu kan qisaasu ta'a.

Sababoonti hanqinaaleen kun akka uumaman taasisan Xiyyeeffannoo kennuu dhabuu, alnaamusummaa, Abbaan Seeraa ajaja kenne yeroo ajajni mana murtii hin raawwatamnetti tarkaanfii seeran kaayame fudhachuu dhabuu, hordoffii fi to'annoon gal mee Abbaa Seeraan godhamu laafaa ta'uu,rakkoo dandeettii fi mariin manneen murtii sadarkaan jiraan Abbaa Alangaa waliin taasisan laafaa ta'uun isaan gurguddoodha.⁶⁷

2.7.2. *Hanqinaalee Gama Waajjira Poolisiitiin Jiran.*

Manni murtii hojii kenniinsa tajaajila abbaa seerummaa poolisii waliin yoo qindaa'ee fi hojjate malee hojjachuu hin danda'u. Hojiin mana murtii galma'a ga'uu fi hojjatamuu Kan danda'uu poolisii waliin yoo hojjatameedha. Waajjirri poolisii dhimma yakkaa fi hariiroo hawaasaa keessattis mana murtii waliin hojjatu. Dhaddachi nagayaan gaggeeffamuu Kan danda'uu fi ajajoonni mana murtiin kennaman raawwatamuu Kan danda'aan poolisii waliin hojjachuun. Kanaafuu qindoominaa fi wal hubannaan waajjira poolisii fi mana murtii BDHDH lafa qabsiisuuf keessatti gahee guddaa qaba.

Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baase keessatti *Gahee fi Dirqama Poolisii haala armaan gadii kanaan ibsamee jira*.⁶⁸ Poolisiin:

- *Himannoo gara Mana Murtiitti dhiyeeffatu gabaabinaan fi haala ifa ta'een barreessee dhiyeessuu qaba.*

⁶⁶ . Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaye

⁶⁷ . Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaye

⁶⁸ . Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baase keewwata 26

- *Dhimmoota yakkaas ta'ee hariiroo hawaasaairratti ajaja Manni Murtii itti dabarsu yeroo itti ajajame fi akkaataa ajajameen raawwatee dhiheessuun beellamni akka hin jijiramne gumaachuu qaba.*
- *Dhimmoota yeroo beellamaatiin wal qabatan ilaalchisee shakkamaa fi gal mee qorannoo qabatee guyyaa fi sa'aatii beellamaatti argamuu qaba.*
- *Beellama Mana Murtii kabajuu fi Manneen Murtii keessatti hojirra oolmaa Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa gama isa ilaallatuun tumsuuf tattaaffii guddaa gochuu qaba.*

Kanuma irraa ka'uun hojii hanga ammaatti hojjatameen jijiiramni gaariin kan jiru yoo ta'e illee hanqinni tokko tokko kan jiruudha. Rakkooowwaan guguddoo Gama poolisiitiin mul'atan fi hojiirra oolmaa BDHDH irratti dhiibbaa taasisan gurguddoonni waajirri poolisii ajaja mana murtii kabajuun bu'uura ajaja kennname fi yeroo kaa'ame keessatti raawwachuu dhabuudha. Sababa fudhatama hin qabnee fi dadhabaa ta'e dhiyeessuun ajaja mana murtiif xiyyeffannoo kennuu dhabuu, sababoota xixiqqaan kan akka 'himatamaan ganda keessa hin jiru', 'ragaa abbaa alangaa argachuu hin dandeenye', poolisiin sadarkaa Godina jiru 'poolisiin Aanaa nuuf hin dhiyeessine'; Poolisiin Naannootis 'poolisiin Godina nuuf hin dhiyeessine' fi 'baajata hin qabnu' fi kkf dhiheessuudhaan yeroo beellamni mana murtii akka jijiiramnu godhan ni mul'ata. Gama biraatiin waajirri poolisii akkuma mana murtii waliin hojjatu mana hojii abbaa alangaa waliinis kan hojjatuudha. Gal mee yeroo qorannoo irraa kaasee hanga murtii raawwachii suutti adeemsa jiru hunda keessatti waajirri poolisii gahee guddaa qaba. Adeemsa qorannoo kan akka beellama yeroo, mirga wabii, jecha amantaa shakkamaa fuudhuu fi manni murtii akka fuudhu gaafachuu, ajaja sakata'iinsaa, fi kkf qindoomina mana murtii fi mana hojii abbaa alangaa waliin hojjata. Kana keessatti waajirri poolisii dhimmota xiyyeffannoo barbaadaniif xiyyeffannoo kennuu dhabuun kan mul'atuudha. Shakkamaa yakkota xixiqqaan shakkame irratti beellama yeroo guyyaa kudha afuri gaafachuu, yeroo beellama manni murtii kenne keessatti dhimma xumuramuu qabu xumuruu dhabuudhaan irra deebiin beellama yeroo gaafachuu, mirga wabii irratti akkataa seerri ajajuun hojjachuu caalaa yeroo baay'ee faallaa seeraa fi sababa gahaa malee mormii dhiyeessuu fi kkf rakkoo bal'innaan poolisii biratti mul'atu waan ta'eef galmeen yeroo gabaabaa keessatti xumuramuu qabu akka harkifatuu fi gama biraatiin immoo qindoominni gaariin mana murtii fi waajjira kana jidduu akka hin jiraanneef carraa kan uumuudha.

Dhimma 11^{ffaa}

Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaatti dhaddha giddu galeessaa Lakk. Galmee 1665520 ta'e irratti sababa poolisiin deebii kennaan akka dhiyeessu ajajamee akkaataa ajajameen waan dhiheessuu dhabeef Manni Murtii dhimma tokko irratti si'a saddeet beellama kenee jira.

Dhimma 12^{ffaa}

Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaatti dhaddacha giddu galeessa Lakk. Galmee 178461 ta'e irratti Manni Murtii sababa Poolisiin deebii kennaan dhiheessuu dhabeef qofa si'a sagal beellama jijiiree jira.

Galmee Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Adaamaa tokko irraa hubachuun akka danda'amutti poolisiin sammuu himatamaa akka qorachiisu mana murtiitiin ajajamee sababa bajaata hin qabu jedhuun beellamni yeroo kudhaniif akka jijiiramu godhamuun isaa sababootni akkanaa kun hangam tokko dhimmootni akka lafarr a harkifatan akka taasisan namatti argisiisa.⁶⁹

Qorannoo MMWO gaggeesse irraa akka hubatamutti immoo poolisooni yeroo baayee qorannoo gadi fageenyaa qabu osoo hin taasisin waajjiruma keessa ta'uudhaan heeruu fuudhuun Abbaan Alangaa himannaakka banu godhu, qorannoo gadi fageenyaan gaggeessuu osoo qabuu himannaan raga sobaa irratti hundaayee Abbaa Alangaatiin yeroon mana murtiitti dhihaatu kan jiru ta'uun, gabaasa akka ashaaraa fi foreensikii bu'uura fi yeroo manni murtii ajajetti dhiheessuu dhabuun fi yeroo isaanumtuu ragaaf barbaadaman ajaja mana murtii kabajanii dhiyaatanii jecha ragummaa isaanii kennuu dhabuun bal'inan ni mul'ata.⁷⁰

Dhimma 13^{ffaa}

Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Adaamaa Lakk. Galmee 18950 ta'e irratti sababa poolisiin fooreensikii yeroon qoratee hin dhiyeessineen manni murtii dhimma tokko irratti yeroo shan beellama keennee jira.

Dhimma 14^{ffaa}

Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Adaamatti Lakk. Galmee 18168 ta'e irratti sababa poolisiin fooreensikii yeroon qoratee hin dhiyeessineen yeroo torba beellamuuf dirqameera.

⁶⁹. Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaaatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

⁷⁰.kan olii

Dabalataanis, poolisoonni tokko tokko walqunnamtii al naamusaa ta'e shakkamtoota fi himatamtoota waliin uumudhaan shakkamtootni fi himatamtootni osoo jiran 'argachuu hin dandeenye' jechuun bira darbuun mana murtiitti akka hin dhiyanne kan gochaa jiran ta'uu isaa Marii gaggeeffamerraad adda baasun danda'ameera.⁷¹

Dhimma 15^{ffaa}

Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Adaamatti Lakk. Galmee 18168 ta'e irratti sababa shakkamtoonni buufata poolisiitii badaniin manni murtii beellama si'a shaniif kennee jira.

Dhimma 16^{ffaa}

Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Geddu-Galeessatti Lakk. Galmee 178461 ta'e irratti Sababa poolisiin akkaataa ajaja mana murtiitiin himatamaa hin dhiyeessineen beellamni yeroo sagaliif akka jijiiramu ta'ee jira.

Qorannoo MMWO gaggesseen poolisoonni ajaja Mana Murtii kabajuun akkataa ajaja kennameen fi yeroo ka'ame keessatti raawwachuu ilaachisee haalli irra jiran yommuu madaalamu namoota 124 yaada isaanii Kennan keessa namoonni 19(15.32%) olaanaa, 72(58.06%) geddu-galeessa, 33(26.61%) gadi aanaa ta'uufi, Poolisootni sababa gahaa fi amaansiisaa hin taaneen yeroon beellamaa akka hin jijiramne gochuu irratti yommuu madaalaman namoota 116 bargaaffii irratti deebii isaanii kennan keessa namoonni 10(8.62%) olaanaa, 67(57.75%) geddu-galeessa fi 39(33.62%) gadi aanaa akka ta'e ibsuu fi qorannoo gadi fageenya qabu taasisuun Abbaan Alangaa akka himanna banu gargaaruu keessatti haalli poolisiin naannoo keenyaa irra jiru maal akka fakkaatu madaaluuf namoota yaada isaanii kennan 115 keessa namoonni 6(5.21%) olaanaa, 73(63.47%) geddu-galeessa fi 36(31.30%) gadi aanaa ta'uu isaaf, gabaasa akka asharaa fi forensikii yeroo ajajame keessatti dhiyeessuun walqabateetis sadarkaan poolisiin irra jiru yommuu madaalamu namoota 106 yaada isaanii kennan keessa namoonni lakkofsan 17(16.037%) olaanaa, 55(51.88%) geddu-galeessa, fi 34(32.25%) gadi aanaa akka ta'eef, naamusni poolisonni akka dhimmi lafarra hin harkifanne taasisuuf qaban sadarkaa irra jiru ilaachiseetis namoota 105 gaafatamanii yaada isaanii kennan keessa

⁷¹ .Kan oli.

namoonni 13(12.38%) olaanaa, 73 (69.52%) geddu-galeessa fi 19(18.095%) gadi aanaa akka ta'eedha.⁷²

Qorannoo kana irraa akka hubatamutti dhimmaa yakkaa istaandaardii yeroo manni murtii qabate keessatti akka hin raawwatamneef rakkoon gama poolisiin jiru bal'aa akka ta'eedha. Ajaja mana murtii irraa kennamu fudhachuu dhabuu fi sababa hin barbaachifne uumuun lafa irra harkisuun bilisummaa abbaa seerummaa waliin kan walitti bu'uu fi dhimmi lafa irra akka harkifatu gochuu qofa osoo hin taane kenninsi tajaajilaa bu'uura haqummaa eegeen akka hin kennamne kan godhaa jiru waan ta'eef amantaa hawaasni mana murtii irratti qabu kan gadi buuseedha.

Sababoonti guguddoon hanqinaalee armaan olitti ibsaman kanaaf ka'umsa ta'anis gama poolisootatiin kaka'umsa dhabuu, hubannoonaan maalummaa fi faayeedaa akkasumas qajeeltoowwan BDHDH irratti qaban xiqqaa ta'uu, al-naamusummaa, rakkoo dandeettii fi ogummaa, hordoffii fi to'annoonaan mana murtii ajaja kenne raawwachiisu irratti qabu laafaa ta'uu, tarkaaffii manni murtii ajaja kenne yeroo hin raawwatamnetti fudhatu laafaa ta'u fi manni murtii marii walirra hin cinne poolisoota waliin taasiisu dhabuu akka ta'e ni hubatama.⁷³ Kanaafuu rakkoo kana keessaa bahuuf manni murtii ajaje kennee to'achuu fi hordofuun bu'uura seeraa qofaan raawwatamuu isaa mirkanoeffachuu fi sababa raawwatamuu dhabeef addaan baasuun tarkaanfii seeraa fudhachuu fi rakkoo hubannoonaan poolisii bira jiruuf immoo marii taasisuu fi karaalee adda addaan hubannoonaan uumutu irra jiraata.

2.7.3. *Hanqinaalee Gama Abukattoo Dhuunfaatin Jiru.*

Kenniinsa tajaajila abbaa seerummaa keessatti gumaachi abukaatoon dhuunfaa qaban baay'ee guddaadha. Dhimmi abukaatoon falmamu fi nama seera hin beekneen falmamu jidduu garagarummaan akka jiru beekkamaadha. Dhimmooni abukaatoo dhuunfaan dhiyaatan kan falmiin cimaan keessatti gaggeeffamuu fi seeronni hedduun keessatti seecca'amaniidha. Abbootiin seeraa tokko tokkos dhimma nama seera hin beekneen dhiyaatu caalaa dhimma abukaatoon dhiyaatuuf xiyyeeffanna guddaa kennanii hojjatu. Abukaatoon dhuunfaa seera jiddu galeessa godhachuu hojji dhimma kan dhiyeessuu fi adeemsaa hunda keessatti bu'uruma seeraa

⁷². Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaaye

⁷³. Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaaye

fi sirna jiruun kan hojjatu yoo ta'e manni murtii BDHDH lafa qabsiisuu keessatti kan gargaaru ta'a.

Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baase keessatti **Gaheefi Dirqama Abukaattoo fi Dubbi-Fixootaa haala itti aanuun kaa'ee jira**. Abukaattoon fi Dubbi-Fixaan kamuu: -

- *Himannoo kamuu abbaa dhimmaa/mana hojii isaa bakka bu'ee dhiyeessu qulqullinaan barreessee ragaa rogummaa qabu guutuu ta'een deeggaree dhiyeessuuf dirqama ni qabaata.*
- *Sababa gahaa fi amansiisaa malee beellama jijiirraa gaafachuu hin qabu.*
- *Guyyaa dhagaha dhimmaa falmiif qophaa'ee dhiyaachuun falmii ijoo dubbii dhimmichaaf rogummaa qaban qofa irratti xiyyeffachuun falmuu qaba.*
- *Maamiltoota/mana hojii isaa waliin ta'uudhaan, ajajni Mana Murtiin kennname qaama dhimmi ilaallatu akka dhaqqaabu tattaaffti guddaa gochuu qaba.*
- *Falmii dhugaa fi rogummaa qabu dhiyeessuu fi dhaddacha kabajuu qaba.*

Haa ta'u malee, faallaa kanaa, abukaattoon dhuunfaa seera fi dhugaa jiru jallisuu dhimma dhiyaate irratti haqa baasuu caalaa falmii isaa qofa injifachuufi yookiin immoo dhimma lafa irra harkisuun faayidaa qofaa irraa barbaaduuf kan hojjatan yoo ta'e BDHDH lafa qabsiisuu keessatti gufuu guddaa kan ta'uudha. Abukaattooni dhuunfaa jiraan hedduun isaanii bu'uura seeraan ala ta'een sababa dhimmi isaan biratti dhiyaateef qofa faayidaa dhuunfaa isaanii qofa jiddu galeessa godhachuu himanna yookiin deebii bu'uura seeraa fi firii dubbii hin qabne ofitti fudhuun himanna hundeessuu,ragaa sobaa qindeessuu fi adeemsa mana murtii keessatti iyyata sababa gahaa fi amansiisaa hin qabne addaa addaa dhiyeessuun gal mee lafa irra harkisuun hojii isaanii kan godhatan ni jiru.

Gama biraatiin immoo Abukaattoon dhuunfaa ajaja mana murtii kabajuu dhabuu fi sababa xixxiqaa kan akka 'beellaman mana murtii biraa qaba', 'beellamni akka naaf dheeratu' jechuudhaan gaafachuu, sababa gahaa malee beellama mana murtii irra hafuu, osoo ajandaan isaanii hin qabamiin ajandaan kan qabame fakkeessanii dhiyeessuun mana murtii dogoggorsuun beellamni akka jijjiramu taassisuu, durgoo oolmaa barbaachaaf beellama deeddebisanii gaafachuun, falmii raawwii mallaqa guddaa irratti immoo Abbaa Seeraa naamusa bada qaban waliin walitti dhufeeyna hin malle uumudhaan akka beellamni dheeraan ykn irra deddeebi'ee

kennamu gaafachuun akka beellamni jijjiramu kan godhaa jiraaniidha.⁷⁴ Abukaatoon tokko tokko immoo itti yaadanii haqa jallisuuf jecha waraqaa waamichaa yeroon geesisuu dhabuu, osoo gareen biraa jiruu waan hin jirre fakkeessanii kakuun dhiyeessuu, ragaa yeroo manni murtii ajajetti dhiyeessu dhiisuu fi sobaan qindeessaanii mana murtiitti namootni ragaa akka bahan taasisuun dhimmi tokko yeroo kaa'ameef keessatti akka hin xumuramne godhuu fi dhimma abukaattoo ta'ee irratti falmaa turerratti ofuma isaa akka ragaa ittisaatti dhiyaatee ragaa ta'u fi kkf kan jiruudha.

Abukaatoon tokko tokko ammoo Abbootii Seeraa naamusa badaa qaban waliin waliigaluun dhimma yakkaa irratti ta'e jedhanii mormii sadarkaa dura bu'uura seera hin qabne kaasuun Abbootiin Seeraa kunis dhimmicha qorachuuf jecha yeroo biraatiif beellama qabuudhaan falmiin mana murtii keessatti yeroo dheeraa akka fudhatu ni taasifama. Kana malees, himatamaaf akka mirgi wabii eeggamuuf haala mijeessudhaan himatamaan akka miliqu gochuudhaan adeemsi kenniinsa tajaajila haqaa akka gufatu fi dhimmi tokko lafarra akka harkifatu gochuu keessatti gumaacha taasisaa jiru.⁷⁵ Kana malees, Abukaattoon dhuunfaa tokko tokko beekumsa fi dandeettii ogummaa gahaa ta'e dhabuu isaanii irraa kan ka'e, dhimmootni sasalphaan akka walxaxan taasisuun dhimmoonni yeroon xumura akka hin arganne kan godhaa jiranis jiru.⁷⁶

Qorannoo MMWO gaggesse irraa akka hubatamutti Abukaattotni dhuunfaa beellama mana murtii kabajan, sababa gahaa malee beellamni akka hin jijjiramne godhanii fi ajaja dhaddachi kenu kabajan ilaachisee madaallii godheen namoota 125 yaada isaanii kennan keessa namoonni 15(12%) olaanaa, 88(70.4%) geddu-galeessa, 22(17.6%) gadi aanaa akka ta'ee fi Abukaatotnni dhuunfaa dhimmoota akkaataa seeratiin himachiisan qofa irratti himanna banan irratti immoo namoota yaada kennan 121 keessa namoonni 17(14.04%) olaanaa, 64(52.89%) geddu-galeessa fi 40(33.057%) gadi aanaa irra akka jiru argisiisaniiru. Haaluma walfakkaatuun, Abukaattoon dhuunfaa sadarkaa dandeettii fi beekumsa seeraa isaan irra jiran madaaluuf ammoo nammoonni 124 yaada isaanii kan kennan yoo ta'u, isaan keessa namoonni 8(6.45%) olaanaa, 100(80.64%) geddu-galeessa fi 16(12.90%) gadi aanaa akka ta'e ibsaniiru.⁷⁷

⁷⁴ .Barreffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaaye.

⁷⁵ .kan olii

⁷⁶ .Kan oli

⁷⁷ . Barreffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

Hanqinaalee abukaatoo dhuunfaa kanaaf wantoonni akka sababaatti kaa'amuu danda'aan alnaamuusumma, hanqinna dandeetti ,hubannoon abukaatoon dhuunfaa haqaa baasuu fi BDHDH irratti qabu laafaa ta'uu,manni murtii abukaattota waliin marii walirraa hin citne taasisuu dhabuu, tarkaanfii barsiisaa ta'e abukaattota naamusa badaa qaban irratti fudhatamuu dhabuu,abbootiin seeraa rakkoo naamusaa qaban abukaatoo dhuunfaa haqaan hojatan irraayis faayidaa barbaacha dhiibbaa irratti godhuu fi manni murtii imaammataa beellamaa cimaa ta'e dhabuu fi kkf akka fakkenyaatti kaasuun ni danda'ama.

2.7.4. Hanqinaalee Gama Mana Sirreessaan Jiran.

Manni murtii hojii kenninsa tajaajila abbaa seerummaa kenu keessatti namoota tarkaanfiin adabbii hidhaa dhimma yakkaas ta'ee hariiroo hawaasaa kan akka dhaddacha jeequu irratti fudhatame erga adabamanii booda adabbii kenname kan raawwachiisu mana amala sirreessaati. Namoota osoo murtiin adabbii irratti hin keennamne haala adda addaa kan akka beellama yeroo, mirga wabii dhabuu yookiin dhoorkamuu, yakka dabalataa akka hin raawwanneef to'annoo jala akka turan godhuu,tarkaanfii akka faloota yerootti dhimma hariiroo hawaasaa irratti fudhataman,bu'aa raawwii eeguu fi kkf irratti ajaja keennamu mana amala sirreessaat akka turan ta'uu danda'a. Haala kanaan namoonni yakka raawwachuu shakkamanii himannaan irratti baname mana amala sirreessaat keessaa deddeebi'aa kan falmatan waan ta'eef beellama isaanii hordofuun dhaddachaaf guyyaa beellamaatti dhiyeessuu kan qabu mana amala sirreessaati. Manni amala sirreessaat ajaja mana murtii raawwachuuuf dirqama kan qabu yoo ta'e illee yeroo tokko tokko ajaja mana murtii raawwachuu dhisuun yookiin dantaa dhabuun shakkamaa dhaddachaaf yeroo fi guyyaa beellamaatti dhiyeessuu irratti hanqinna guddaa kan qabuudha.

Kana malees, himatamtooni ykn shakkamtooni yeroo mana sirreessaat keessaa badanii isaan barbaada beellamni irra deddeebi'ee akka jijiiramu darbe darbee kan taasisu ta'uun isaa ni mul'ata. Kun akkuma jirutti ta'ee, shakkamtoota himanni abbaa alangaa tiin osoo irratti hin banamne beellama yerootiin qofa ji'a jahaa hanga wagga tokkoo mana sirreessaat keessa turuu, himatamtoota ykn shakkamtoota rakkoo geejjibaa irra kan ka'e sa'atii fi guyyaa beellamaatti dhiyeessu dhabuun kan jiruudha.⁷⁸

Dhimma 16^{ffaa}

⁷⁸. Barreffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

Mana Murtii Waliigala Oromiyaa Dhaddacha Bahaa galmeek lakk. 160055 ta'e irratti Sababa Manni Sirreessaa himatamtoota guyyaa beellamaatti akkaataa ajaja mana murtiitiin dhiheessuu dhabuu isaatiin, manni murtii beellama jjijiiree jira.

Hanqinna manni amala sirreessaa uumu kanaan wantoonni akka sababatti ka'uu danda'aan rakkoo baajataa ,alnaamusummaa hooggantoota mana amala sirreessaa,rakkoo geejjibaa fi humna namaa,manni murtii iddo rakkoon jirutti tarkaanfii sirreffamaa fudhachuu caalaa danta dhabummaan beellama jijiruu fi kkf kaasuusn ni danda'ama.

2.7.5. Hanqinaalee Abbootii dhimmaa Bira jiran

Manni murtii kenninsa tajaajila abbaa seerummaa kan keennuuf abbaa dhimmaatiif.Abbaan dhimmaa mana murtii dhufu mirga akkuma qabu dirqamas qaba. Mirgota abbaan dhimmaa qaban keessaa kan heera mootummaatiin beekkamti argatan mirga dhimma murtiin murta'uu danda'uu mana murtitti dhiyeeffachuu, dhaddacha ifaan dhagayamuu, ragaa dhiyeeffachuu fi ofirraa ittisuu, ariitiin fala argachu, maatii fi abukaatoo ofii filataniin ilaalamuu fi bakka bu'amuu, walqixummaan seera duratti ilaalamuu,haala kabaja namoomaa eegeen qabamuu fi keessummeeffamuu,afaan isaanii galuun dhimma falmachuu,himata irratti dhiyaate beekuu, fi ragaa irratti dhiyaatee gaaffii gaafachuun qorachuu, Mirga haala sirnoota seeraa dirqisiisoo ta'an hordofeen murtii argachu,Akka nama balleessaa hin qabnetti lakka'amuu fi kkf akka fakkenyaatti kaasuu dandeenya.⁷⁹ Abbaan dhimmaa akkuma mirga qabu dirqamas ni qaba.Mirgi daangaa hin qabne abbaa dhimmaatiifis ta'ee hojii mana murtiif balaa waan ta'eef seeraan daangeeffamee jira. Mirgi daangeeffamuu kan danda'u dirqama abbaa dhimmaa irra kaa'uun waan ta'eef dirqama abbootii dhimmaa qaban keessaa muraasin himanna yookiin deebii ulaagaa seeri barbaaduu guute dhiyeeffachuu, dhaddacha kabajuuf wantoota barbaachisu kan akka Moobaayilii bananii seenuu, haasofsiisuu, tamboo xuuxuu, nyaachuu, hayyama dhaddachaa malee haasa'uu, gaazexaa fi barruilee biroo dubbisuu, sagaleedhaan, mallattoon ykn haala biraan kamiiniyyuu dhaddacha jeequu, meeshaalee waraanaa, ulee fi kkf qabatanii dhaddacha seenuu dhisuu,ajaja manni murtii akka raawwatan ajaje yeroo taa'ee fi akkataa jedhameen raawwachuu,yeroo isaanii kabajanii beellamatti dhiyaachuu,falmiif qophayyanii dhiyaachuu,sababa hin barbaachifnee dhiyeessuun beellama jijiiraa gaafachuu irraa of

⁷⁹ .Heera mootummaa feederalaa fi naannoo keenyaa keewwata 37,19,18,20 fi kkf

qabuu,yeroo ragaaf barbaadame ragaa ta'uun dhiyaachuu fi kkf akka fakeenyaatti kaasuu dandeenya.⁸⁰

Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baases ***Gahee fi Dirqama Abbaa Dhimmaa akkataa armaan gaditti tarraa'e kanaan tumee jira.***⁸¹ Abbaan dhimmaa kamuu: -

- *Himannoo ulaagaa barbaadamu guute haala ifa ta'ee fi gabaabina qabuun barreessee dhiyeeffachuu qaba.*
- *Falmii dhugaa fi bu'uura seeraa qabu dhiyeeffachuu qaba.*
- *Ragaa isaa guyyaa beellamaatti guutee dhiheeffachuu qaba.*
- *Ajaja Mana Murtii fi dhaddacha kabajuu qaba.*
- *Ajaja Mana Murtiin kennname akkuma ajajameen nama ykn qaama ajajame biraan gahuu qaba.*

Haa ta'u malee abbootiin dhimmaa hedduun dirqama isaanii kana cinatti dhiisuun hammeenya yaadaanii yookiin rakkoo hubannoo irraa Kan ka'een sababa gahaa fi amaansiisaa malee beellamni akka jijjiramu gaafachuu, ajaja mana murtii kabajudhaan raawwachuu dhabuu fi yeroo beellama mana murtii kabajuu dhabuu fi dhaddacha jeeqaa kan jiraan akka ta'e ni hubatama.

Gama biraatiin, Abbaan dhimmaa ragaa abbaa alangaa ta'ee Waajjira Haqaatti ragaa bahee yeroo mana murtii gahu jecha isaa jijiiruu isaatiin kan adabamu kan jiruudha.

Dhimma 17^{ffaa}

Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Geddu-galeessatti Galmee Lakk. 113741 ta'e irratti dhimma beenyaa ji'a shaniif falmiin erga gaggeeffamaa tureen booda himatamaan deebii fooyeffachuuf iyyata isaa kan dhiheeffate yoo ta'u, manni murtiitis himatamaan deebii isaa akka fooyeffatu hayyamee jira.

Dhimma 18^{ffaa}

Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Adaamatti Galmee lakk. 15274 ta'e irratti dhimma waliigalteedhaan walqabatu ilaachisee gareen falmitootaa ji'a torbaaf erga wal falmaa turanii

⁸⁰. Qajeelfama Dhaddachaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.6/2004 baahe.

⁸¹.Qajeelfamicha keewwata 24.

booda himataan himannaas isaa fooyeffachuuuf gaaffii isaa erga dhiheeffateen booda, manni murtiis hayyameefii jira.

Abbaan dhimmaa jalqabuma gaafa himannaas yookiin deebii isaa dhiyeeffatu ulaagaa seerri irraa barbaaduu kan teekinikaa fi seeraa guutee dhiyeeffachuu qaba. Manni murtiis ulaagalee kana ilaaluun jalqabuma himannaas banuu dhiisuu yookiin deebii fudhuu diduu osoo qabuu keessummeessuun adeemsa dheeraa booda galmee duubatti deebisuun BDHDH akka lafa hin qabanne taasisa. Abbaan dhimmaas falmii yeroo dheeran booda deebii ykn himannaan fooyeffadha jechuun gaaffii dhiheessuun manni murtiis kanuma heyyamuun akka dhimmi mana murtii keessa lafarra harkifatu taasisa.

Hanqinni biroo abbootiin dhimmaa baayeen isaanii hubannoo seeraa waan hin qabneef yeroo himanna dhiyeessaan ulaagaa himanni tokko guutuu qabu osoo hin guutne fi ragaa barbaachiisaa ta'e osoo hin qindeessiin himannaas kan banan ta'uua isaatidha. Sababa kanan erga ragaan bitaa fi mirgaa dhagahaamee falmiin xumurameen booda himanna fooyeffachuuuf yeroo isaan iyyata dhihaaffachuudhaan himanna fooyafatan baay'inaan ni mul'atu.⁸² Kana malees, manni murtii dhimmi harka isaa jiru raga dabalataa kan barbaachisu ta'uua isaa itti amanuudhaan ofuma isaa yeroon raga dabalataa waamee dhagahuuf, akkasumas manni murtii sadarkaa jalaa ragaa barbaachisaa ta'een osoo dhimma isaaaf dhiyaate hin qulqulleessiin murtii kan kenu ta'uua isatiin, irra deebi'amee akka qulqulla'u kan ajajamu ta'uun dhimmoonni lafarra akka harkifatan godhaa jira. Haalloni akkanaa dhimmi mana murtiitti dhiyaate bu'uura daangaa yeroo kaa'ameen akka hin xumuramne godhoo keessatti gahee qabu. Hanqinni abbootii dhimmaatiin walqabatee mul'atu inni biroo ammoo abbaan dhimmaa yeroo mana murtii kabajuu dhabuu yoo ta'u,akkuma fakkeenyatti himatamaan mirga waabiin erga bahee booda baduudhaan galmeen yeroo baayee erga beellamame booda kan cufamu ta'uufi abbootiin dhimmaa biroo ammoo beellama yeroo heddu booda kan dhihaatan ta'uua isaatidha.⁸³ Kana malees, waraaqaan waamichaa himatamaa gahus osoo hin dhiyaatiin hafee erga murtiin kennamee booda 'murtiin bakka ani hin jirreetti kennamee akka naf haqamu' jechuun iyyachuu fi manni murtiis bu'uura seerri deemsa falmii hariiroo hawaasaa ajajuun⁸⁴ sababa gahaa siritti osoo hin qulqulleessine iyyata fudhuun galmee duubatti deebisu. Himatamaan deebii hin dubbifamne dhiyeessu, maqaa

⁸². Barreeffamaa leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaaye

⁸³.kan olii

⁸⁴.SDFHH keewwata 78,74

ragoolee dogoggora qabu dhiyeessu fi waraaqaa waamichaa yeroon himatamaan gahuu dhabuun beellamni sababa gahaa fi amansiisaa malee akka jijiramu gochuu fi manni murtiis tumaalee seera deemsa falmii hariiroo hawaasaa dirqisiisaa ta'e hojii irra oolchuu dhabuunis dhimmi mana murtii keessatti akka lafa irra harkifatu godhaa jira. Sababa adda addaa irraa kan ka'e abbaan dhimmaa ajaja manni murtii kenne raawwachuu dhabuun hedдуминаан mul'ata. Kunis ajaja manni murtii kennee osoo mana murtii hin fudhanee deemuun afaanumaan qaama ajajametti himuu, erga fudhanii booda qaama ajajametti geessuu sodaachuu, fakkeenyaaaf waraqaa waamichaa himatamatti geessuu yeroo tokko tokko ni sodaatu, hubannoo dhabuu fi danta dhabummaanis dardee darbee kan jiruudha. Haalli kun immoo ajaja dabalataa irra deebiin akka kennamu gochuu waan danda'uuf dhimmoonni yeroo kaayame keessatti akka hin xumuramne godhuu danda'a.

2.7.6. Hanqinaalee Qaamolee Ragaa Kennan Bira Jiru.

Hojiin keenninsa tajaajila abbaa seerummaa kan inni bu'uura godhatu iyyata, himanna fi deebii wal falmitootaati. Qaanii iyyannaa , himanna yookiin deebii dhiyeeffatee falmii gaggeessu falmii isaa ragaan mirkanoeffachuu qaba. Akkaataa seera Deemsa falmii Haariiroo Hawaasaatti ragaa dhiyeeffachuuuf dirqama kan qabu garee wal falmu yoo ta'e illee haala adda addaatiin ammoo ragaa harka garee hin jirre fi ajaja mana murtii barbaadu yookiin immoo ragaa dabalataa fi kkf dhiyeessuun gahee mana murtii akka ta'es seerri kun ni ka'a.⁸⁵ Kanaaf manni murtii immoo ragaalee haqa murteessuuf barbaachisu hundaa qaamni dhimmi ilaaluu akka dhiyeessu yookiin ergu ajajuu ni danda'a. Qamooleen kunis waajjira lafaa fi eegumsa naannoo, waajjira galmeessa ragaalee, manneen yaalaa adda addaa, ogeessota adda addaa, baankiwwan, bulchiinsaa magaalaa yookiin gandaa, ministeera dhimma alaa, waajjira daldalaa, abbaa taayitaa galii, abbaa taayitaa daandii fi geejjibaa, fi kkf ta'u mala. Qamooleen kun ajaja mana murtii raawwachuuuf dirqama kan qaban yoo ta'e illee sababa adda addaa irraa kan ka'e, ajaja manni murtii kenu yeroo barbaadame keessatti raawwachuu dhabuu yookiin immoo cirumaa raawwachuu diduun kan mul'atuudha.

Gama biraatiin ammoo qaamoleen kun ragaa yeroo kennaan siritti irratti xiyyeffachuu dhabuu irraa kan ka'e ragaa qulqullinnaa fi iftoomina hin qabne, ragaa sobaa yookiin ragaa guutuu akkataa ajajamiin kan hin keennine akka ta'e hubatama. Haalooni kun immoo manni murtii ragaa kana qulqulleessuuf jecha ajaja biroo akka kenu kan godhan waan ta'eef murtiin akkataa

⁸⁵ .SDFHH keewwata 222,234,145,137,249,256 fi kkf

barbaadameen yeroo taa'e keessatti akka hin kennamne godhuu bira darbee dhibbaan isaan haqaa fi sirna haqaa irratti qabanis baay'ee ol'aanadha.

Gama biraatiin ammo, qaamoleen kun ragaa keennuuf kan dirqaman yoo ta'e illee dhimmoonni amala isaanitiin yeroo dheeraa fi qorannoo wal xaxaa barbaadan waan jiraniif ajajni mana murtii yeroo jedhame keessatti akka hin raawwatamne godhuu dandaa'a. Fakkeenyaaaf Hospitaalli Qurannoo Sammuu,DNA fi rakkoo saal-quunnamtii (case of impotency)adda baasudhaan mirkaneessu ,waajjirri poolisii bu'aa ragaa foriinsikii dhiyeessuuf,dhimmoonni odiitii waalin wal qabatan yeroo dheeraa (waggaa tokkoo hanga lamaa) kan fudhatuu waan ta'eef dhimmoonni akka lafa irra harkifataniif sababa guddaa ta'anii jiru.

Qurannoo MMWO gaggeesseen namoota 143 yaada isaanii kennan keessaa namoonni 124(86.71%) ta'an qaamoleen ragaa kennaan kun ajaja mana murtiiakkataa ajajamanii fi yeroo ajajaman keessatti raawwachuu dhabuurra kan ka'e sababa gahaa malee beellamni akka jijjiramu gochuun dhimmoonni manneen murtii keessatti akka lafarrta harkifatan kan taasisaa jiran ta'uu mirkaneessee jira.⁸⁶

Sababoонни hanqinaalee armaan olitti kallattii qaamolee kanaatiin mul'atan kanaa ammoo alnaamussummaa, xiyyeffannoo barbaachisaa kennuu dhabuu, manni murtii marii wal irra hin cinne qaamolee kana waliin taasisuu dhabuu, Manni murtii ajaja Qaama dhimmi kallatiin ilaalatuuf ajaju dhabu, manni murtii ajaja kenne hordofee akka raawwatamu gochuun irratti laafinsi kan jiru ta'uu, tarkaaffiin manni murtii yeroo ajajni raawwatamu dhabu fudhatu laafaa ta'uu isaa galmeelee sakatta'aman,bargaaffii guutaman fi marii hoggantoota manneen murtii fi Waajiraalee Haqaa armaan olitti ibsaman waliin taasifame irra qalbeeffachuun danda'ameera.

2.8. Imaammata Beellama Daangeessuu (Restrictive adjournment policy)

BDHDH mana murtii keessatti hojiirra oolchuuf imaammata beellama daangeessuu hojiirra oolchuun baayee barbaachisaadha. Abbootiin seeraatis ta'ee, dhimmamtoonni yeroon akka qophayaan onnachiisuuf ,yeroo lafa ka'aameen ala dhimmoota beellamaman xiqqeessu qabu. Manneen murtii Naannoo keenyaa keessatti hojiin gama kanan hojjetamaan jalqabbii gaarii

⁸⁶. Barreffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaaatiin onkololeessa 2011 qophaaye

ta'ullee ammas karaa dheeran akka hafu qorannoo MMWO gaggeesseen adda bahee jira.⁸⁷ H anqinaaleen kunis haala itti aanuun kan ilaalamana ta'a.

2.8.1. Hanqina Gama Ulaagaa qabatamaa beellamni ittin kennamu qabaachuu fi ittin hogganamuu waliin wal qabatee mul'atu:

Manneen murtii naannoo keenyaa hundi jechuun haala danda'amuun chaartereii lammilee bu'uura godhachuun istaandardii dhimmootaa qopheeffatanii kan qabanii fi sirna BDHDH diriirsanii kan jiraniidha.Dabalataan immoo Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 *Sirna Kenniinsa Beellamaa akkam ta'uu akka qabu akka armaan gadii kanatti kaa'ee jira.*⁸⁸

- *Abbootiin Seeraa beellama yommuu kennan daangaa yeroo dhimmootaaf Qajeelfama kanaan taa'e bu'uureeffachuun baay'ina hojii jiru, amalaa fi ulfina dhimmichaa akkasumas fedhii abbootii dhimmaa tilmaama keessa galchuu qabu.*
- *Dhimma tokkoof garaagarummaan beellamoota gidduu jiraachuu malu:*
 - *Sadarkaa Mana Murtii Aanaatti guyyoota 14 caaluu hin qabu.*
 - *Sadarkaa Mana Murtii Ol'aanaatti guyyoota 21 caaluu hin qabu.*
 - *Sadarkaa Mana Murtii Waliigalaa dhaddacha idileetti guyyoota 30 caaluu hin qabu.*
 - *Sadarkaa Mana Murtii Waliigalaa dhaddacha ijibbaataatti guyyoota 60 caaluu hin qabu.*
 - *Kan qabxiilee armaan olii jalatti eerame akkuma eegametti ta'ee, haalli dirqisisaa fi sababaan deeggarame yoo jiraate Abbaan Seeraa kanuma galmee irratti galmeessuun haala kaayyoo qajeelfama kanaa hin faallessineen daangaa beellama kanaan alatti bahee beellamuu ni danda'a.*

Hojjin gama kanaan hojjatame hedduun akkuma jiru, hanqinni bal'aanis kan jiruudha.Sirna beellamaa fooyya'aa fayyadamuu fi haala beellamni itti kennamu irratti harcaatiin kan jiru yoo ta'u harcaatii kanaafis sababoota ta'uu kan danda'aan kanneen armaan gadii ni hammata. Beellamni yoo kennamu humna Nama mana murtichaa fi haala ulfaatina dhimmicha gidduu galeesa kan hin godhanne, Abbaan seeraa tokko ji'atti galmee hangam hojjachuu akka qabu sadarkaa karooraatti kan jiru ta'us ,bu'uura karooraan raawwii mul'isuu irratti hanqinni kan jiruudha. Karoorri qophaahus abbaan seeraa tokko galmee meeqa ji'atti hojjachuu akka qabu

⁸⁷.kan olii

⁸⁸.Qajeelfamicha keewwata 14

baay'inna qofa bu'uura godhachuun lafa kaayuu malee haala ulfaatina fi walxaxiinxaa dhimmichaa,akkasumas dandeetti abbaa seerichaa bu'uura godhachuun karoorsuu irratti hanqinni jira. Abbootiin seeraa mana murtii keessa jiraan wal qixa dandeetti dhimma hojjachuu hin qaban.Keessumaayyuu yeroo ammaa manneen murtii laaptooppii fayyadamuun hojii dhaddachaa kan hojjataa jiraan waan ta'eef dandeettiin laaptooppi fayyadamuu abbootii seeraa garaagarummaa guddaa akkuma qabu raawwiin murtii gal mee isaanis garagarummaa guddaa qaba. Kana malees, Abbaa Seeraa akkaataa kaarorfameen hin hojenne irratti tarkaanfiin fudhatamu seeraan ifatti wanti ta'e kan hin jirre waan ta'eef haalli itti hoogganamu rakkisaadha.

Abbaan seeraa gal mee beellameefi hojjachuu qabu sababa rakkoo dhuunfaan kan hafu yoo ta'e bakka isaa bu'uun gal mee hojjachuu irrattis hanqinni waan jiruuf 'abbaan seeraa gal mee ilaalluu qabu waan hin jirreef', 'galmeen dhaddacha irratti waan nuuf baheef keessa hin beeknu' jechuu fi sababoota kana fakkaatan fayyadamuun gal mee beellamuunis ni mul'ata.Haalli itti qaawa abbaa seeraa hafe duuchuun galmeen hojjatamuu danda'uu irratti sirni diriiree yookiin ulaagaan qabatamaan ta'e hin jiru. Akkasumas, bakka tokko tokkotti galmeen humna nاما jiruun ol beellamamaa akka jiruu fi sababa kanaan osoo hin qoratamin dhimootni sababa baay'inna hojiitiin jedhamanii beellamamaa kan jiraniidha. Gama biraatiin immoo Abbootiin Seeraa tokko tokko hanga karoorfameen oli kan hojjatan yoo ta'u , Abbootiin Seeraa tokko tokko immoo sababa gahaa fi amansiisaa malee dhimoota beellamuu hedдумmeessuun yookiin gal mee cufuun raawwiin gal mee isaa kan gadi bu'u ni jiru.

Manneen murtii Naannoo keenyaa ulaagaa qabatamaan beellamni ittin kennamu qabaachuu fi ittin hoggannamuun walqaabatee sadarkaa Abbaan Seeraa irra jiru madaaluuf qorannoo MMWO gaggeesseen ogeessota qaamolee haqaa namoota 126 ta'aan yaada kan kennisiise yoo ta'u kana keessa namoonni 57(45.23%) sadarkaa olaanaa irra jira yoo jedhan namoonni 51(40.47%) ammoo sadarkaa geddu-galeessa irra akka jiranitti kaasaniiru. Namootni lakkofsi isaanii xiqqaa ta'e 18(14.28%) ammoo sadarkaa gadi aanaa irra kan jiru ta'uu adda baasanii jiru.⁸⁹ Bu'uura kanan Abbaan Seeraa ulaagaa qabatamaa beellamni ittin kennamu kabachuu fi ittin hogganamuu ilaachisee sadarkaan irra jiru fooyee Kan qabu ta'ullee qixa BDHDH akkataa barbaadameen lafa qabsiisuu waliin wal bira qabamee yoo ilaalamu hojii guddaan mana murtii kan eeggatu

⁸⁹. Barreffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaa ye

akka ta'eedha. Sababonni hanqinaalee kanaa kaka'umsa dhabuu A/Seeraa, rakkoo dandeettii, rakkoo naamusaa jiraachuu, akkasumas hordoffii, deeggarsaa fi to'annoon hanga barbaadame ta'uu akka fakkenyaatti kaasuun ni danda'ama.

2.8.2. Hanqinaalee Imaammata cimaa jijirra Beellamaa tiin wal qabatanii Jiran.

Manni murtii ulaaga qabatamaa ta'e irratti hundaayudhaan erga beellama kenne booda sababa amaansiisaa fi gahaa tokko malee falmitooni fi gareen biroon waan gaafataniif qofa beellama jijiruun irra hin jiratu. Seeronni deemsa Falmii yakkaa fi Hariiroo Hawaasas manneen murtii beellama jijiruu kan danda'an sababni gahaan yoo jiraate qofa akka ta'e ni tumu.⁹⁰ Haa ta'u malee, haala qabatamaa manneen murtii keenyaa yoo ilaallu hanqinaaleen qixa kanaan kan jiraniidha. Abbootiin Seeraa sababoota gahaa hin taaneen kan akka baay'inna hojii ,hin qoranne,ragaa dabalatataa hin barbaachiifne fa'a ajajuufi kkf irratti hundaa'uun yeroon beellama jijiran ni jira.Dhimma yakkaa irratti sababa poolisiin himatamaa hin dhiheessine jedhuun beellamni yeroo heddu keennamuu, Abbaan seeraa sababa osoo hin ibsine,darbee darbees osoo maqaa abbaa seeraa hin moggafine, Ragaa abbaa alangaa fi Ragaa ittisaa dhagahuuf jechuun beellama jijiiruun kan jiruudha.

Sababonni abbaan seeraa beellama sababa gahaa fi amansiisaa hin taane irratti hunda'uun beellama jijiruuf garee falmii keessa jiraan keessaa isa tokko waliin walitti-dhufeeyna hin malle qabaachuu,rakkoo naamusaa irraa kan ka'ee matta'aa eeggachuu,quuqamaa fi kaka'umsa hojii dhabuu,dantaa dhabummaa fi dhibaawummaa fa'a akka fakkenyaatti kaasuun ni danda'ama.

Dhimma 19^{ffaa}

Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Oromiyaa Naannawaa Finfinnee Galmee Lakk. 11302 ta'e irratti Falmii mormii sadarkaa dura irratti taasifame gara barreeffamatti jijiruuf qofa yeroon beellamni si'a saddeet kenname jira.

Dhimma 20^{ffaa}

Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Geddu-galeessa Galmee Lakk. 165837 ta'e irratti sababa ragaan abbaa alangaa hin dhiyaanneef jechuun galmee tokko yeroo kudha sadii (13) beellama jijiree jira.

Dhimma 21^{ffaa}

⁹⁰ .SDFHH keewwata 192-199 jiran.

Mana Murtii Olaanaa Godina Arsiitti Galmee lakk 44670 ta'e irratti dhimma yakka dagannoo tokko irratti dhimmicha qorachuuf jedhamee yeroo 18 erga beellamameen booda murtiin adabbii akka daangeffamu taasifameera.

Kana malees, dhimma yakkaa ilaachisee, mormii sadarkaa dura irratti manni murtii falmii afaanii gaggesse oggasuma jala murtii kennuu osoo qabuu abukattoon deebii barreeffamaan akka itti kenu ajajuun falmiin akka dheeratu fi beellamni deddeebiin akka kennamu bakki itti taasifamus hin dhabamne. Akkasumas, Manni murtii mormii sadarkaa dura irratti osoo ajaja barbaachisu hin kennis mirga wabii himatamaaf kan eegu yoo ta'u himatamaan erga mirgi wabii eegameefiin booda waan baduuf himatamaan akka dhiyaatuuf beellamni deeddebi'ee kan kennamu ta'uun hubatameera. Kun immoo guyyaa Falmiin itti gaggeeffamu fi ragaan itti dhagahamu amanamaa fi kan hin jijjiramne akka hin taane taasisaa jira. Dabalees, manneen murtii akka gal mee hin hogganee fi dhimmi daangaa yeroo ka'ame keessatti akka hin xumuramne sababa ta'aa jira.⁹¹

Qorannoo MMWO gaggesseen ogeessotni qamolee haqaa dhimma Abbaan seeraa sababa gahaa fi amansiisaa ta'e qofan beellama jijiiruu irratti yaadin kan funaaname yoo ta'u namoota 169 yaada isaanii kennan keessa namoonni 50(29.58%) olaanaa, 86(66.66%) geddu-galeessa fi 33(19.5%) gadi aanaa akka ta'e ibsaniiru. Akkasumas, Abbaan seeraa istandardii fi yeroo ka'ame keessatti dhimmoonni mana murtiitti dhiyaatan akka xumura argataniif xiyyeeffanna fi kaka'umsa wal fakkataa qabachuun walqabatee haala irra jiru ilaachisee namoota 158 yaada isaanii kennan keessa namoonni 44(27.84%) olaanaa 99(62.65%) geddu-galeessa fi 15(9.49%) gadi aanaa akka ta'e mirkaneessaniiru.⁹²

Akka waliigalaatti abbaan seeraa sababa gahaa fi amansiisaa malee haalli inni itti beellama jijiiraa jiru waan ta'eef, dhimmoonni manneen murtii keessatti umrii dheeraa akka qabaatanii fi BDHDH lafa qabsiisuu keessatti gumaacha mata isaa taasisaa jira.

2.9. Dhimmoota Addaan Qoodanii Bulchuu/Differentiated Case Management:/

Dhimmoonni mana murtiitti dhiyaataan yeroo irraa gara yerootti kan dabalaan deemaa jiran waan ta'eef humna namaa fi qabeenya jiru waliin kan wal hin simne akka ta'e hubatama. Dhimmoonni

⁹¹. Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaaatiin onkololeessa 2011 qophaaye

⁹². Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaaatiin onkololeessa 2011 qophaaye

dhiyaatan humna namaa fi baajata waliin kan wal hin simne yoo ta'e ammo, yeroo gababaa keessatti haala iftoominaa fi qulqullinna qabuun keessummeessuu irratti hanqinni bal'aan mul'achuu waan maluuf bu'aa qabeessummaan isaa xiqlaataa deema. Manneen murtii rakkoo kana keessaan bahuuf dhimmoota dhiyaatan hunda haala si'aayina,iftominaa,dhaqqabamaa fi bu'aa qabeessa ta'een keessummeessuu yaadanii sirna BDHDH diriirsanii jiru. Akkataa sirna kanaatti dhimmoota mana murtiitti dhiyaatan akkataa amalaa fi ulfaatina isaan irratti hundaa'uun addaan qoqqoodanii hoogganaa jiru. Haaluma kanaan dhimmoota dhiyaatan akkataa seera deemsa falmii hariroo hawaasaa keessatti amalli isaa adda bahee jiruun dhimmoota sirna adeemsa idilee, gabaabaa fi ariifataa ta'e irratti hundaa'uun addaan kan qoodanii fi akkasumas ulfaatinna dhimmaas bu'uura godhachuun qoqqodanii jiru. Dhimma yakkaatinis walqabatee sirna idilee, sirna dargaggootni balleessaa raawwatan kan ittiin gaggeeffamanii fi RTD bu'uura godhachuun haala ulfaatina yakkichaa irratti hundaa'uun dhaddacha qoqqodanii jiru.

Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baase dhimmoonni mana murtii dhufaan addaan qoqqodamanii keessummeeffamuu akka qaban akka araan gadii kanatti tumee jira.⁹³

- *Manneen Murtii naannichaa hundi dhimmoota akkaataa amalaa fi uumama isaanitiin adda qoodanii keessummeessuun fala kennuu qabu.*
- *Dhimmoota adda qoodanii keessummeessuuf Manneen Murtii naannichaa hundi dhaddachaalee addaa hundeessuu ni danda'u. Manneen Murtii hundi dhimmoota amala isaanitiin xiyyeefanno addaa barbaadaniif dhaddacha addaa hundeessuu qabu.*
- *Manneen Murtii dhaddachaalee addaa yommuu hundeessan wal xaxiinsa dhimmootaa, xiyyeefanno addaa isaan barbaadan, baay'ina dhimmoota sochoosanii fi humna Abbaa Seeraa qaban xiyyeefanna keessa galchuu qabu.*

Manni Murtii haala kanaan dhimmoota addaan baasanii kan hoogganaa jiran ta'uu isaatiin hanga ammaatti hojiin gaariin kan hojjatame yoo ta'e illee, hanqinoonni baay'een kan jiraaniidha. Hanqinoonni kanaan wal qabatanii jiran abbootiin seeraa dhaddacha hunda ijaa wal qixaan ilaaluu dhabuu irraa kan ka'e dhimmoonni dhaddacha tokko tokko irratti haala gaariin kan keessummeeffan yoo ta'u dhaddacha biroo irratti immoo lafarran kan harkifataniidha.Fakkeenyaaaf abbootiin seeraa hedduun dhaddacha yakkaa,qabeenyaa,beenyaa fi kkf irra hojjachuuf fedhii kan

⁹³ .Qajeelfamicha keewwata 12.

qaban yoo ta'u,dhaddachoota akka raawwii,maatii fi dhaalaa irratti fedhiin guddaan kan hin jirreedha. Kana irraa kan ka'e, dhimmooni dhaddachaan adda bahamanii kan hoogganaman ta'us dhaddachi tokko tokko gal mee gangalchaa kan jiru ta'uuf,akkasumaas, dhaddacha hojiin itti xiqqatu filachu fi dhaddacha hojiin itti baayyatutti yommuu ramadamaan fedhii fi kaka'umsa dhabuun dhimmoota irra deeddebi'ani beellamuun Abbootii Seeraa tokko tokko bira kan jiru ta'uu isaatidha. Kana malees, Abbootiin Seeraa jiran akkataa humna, dandeettii fi kaka'umsa qabaniin bakka galmeen itti baayyatutti ramaduu dhabuun darbe darbee kan mul'atuudha.⁹⁴

Dhimmoota gosan fi amala isaaniin addan quoduun haa jiratu malee, hordoffii fi to'annoo barbaachisu taasisuun dhimmooni daangaa yeroo ka'ameef keessatti akka xumuraman gochuu irratti sadarkaa Manneen Murtii Aanaalee fi Manneen Murtii Olaanatti jijiramni gaariin kan jiruu fi Sadarkaa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaatti dhaddacha ijibbaataa dabalatee fi dhaddacha siivilii xiyyeffannoon hojjechuun barbaachisaadha.⁹⁵

Hanqinni biraa dhimmoota addaan baasuun wal qabatee jiru immoo abbaan dhimmaa yeroo himannaas isaa bane gara mana murtiitti fiduu dhimma sirna deemsaa gabaabaa fi arifataan dhiyaachuu qabuus bifuma sirna idileen kan dhiyeeffatuu fi manni murtiis adeemsuma kanaan kan keessummeessaa jiruudha. Abbaa alangaa birattis dhimmooni sirna ariifataadhaan (Real Time Dispatch) tiin akka ilaalamana mana murtiitti dhiyeessuu irratti hanqinni kan jiruufi mana murtiitti yoo dhiyaatanis Abbaan Seeraa dhimmoota sirna kanaan ilaalamuu qaban xiyyeffanno barbaachisaa kennufidhaan hojjechuu irratti hanqinni kan jiru akka ta'e qorannoo MMWO gaggeesseen adda bahee jira.⁹⁶ Sababbooni hanqinaalee kanaa ammoo Kutannoo dhabuu hooggansaa, Abbootii Seeraa, alnaamusummaa Abukaatoo dhuunfaa, BDHDH irratti ogeessotni qaamolee haqaa Abbootii Seeraa dabalatee hubannoo gahaa fi walfakkaataa dhabuu, rakkoo naamusaa, hordoffii fi deeggarsi hooggansaa fi Abbootii Seeraa hanga barbaadamu ta'uu dhabuu, Mariin idileeffamee itti fufiinsan hawaasa mana murtii gedduuttis ta'ee qaamolee haqaa kaan waliin gaggeeffamuu dhabuu, hanqina humna namaa, hanqina kutaa

⁹⁴. Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

⁹⁵.kan olii

⁹⁶. Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margatiin onkololeessa 2011 qophaaaye

dhaddachaalee, rakkoo qaamolee ragaa kennan biratti mul'atan kunis, ragaa qulqulluu kenuu dhabuu fi tarkaaffiin fudhatamuu dhabuu fi kkf akka ta'etti hubatama.⁹⁷

2.10. Itti Fayyaadama Teeknoloojii Hammaayaatiin wal qabatee Hanqinaalee Jiran.

Hojii kenniinsa tajaajila abbaa seerummaa keessatti teeknoloojii adda addaa fayyadamuun bu'aa hedduu kan buusaa jiru yoo ta'u kunis si'aayina, qulqullinna, iftoominaa fi bu'aa qabeessummaa tajaajilaa daraan kan foyyeessuu waan ta'eef sirna BDHDH mana murtii keessatti lafa qabsiisuu bira darbee amantaa fi garagahiinsi ummanni mana murtii irraa qabu akka dabaluu fi komiin akka xiqqaatu kan godhuudha. Manneen murtii fi manni hojii Abbaa alangaa yeroo ammaa teeknoloojii adda addaa kan akka daataa beezi,laaptooppi,diski tooppi,piriintara,faaksii,iskaanii,fotokoppii,meeshaa sagalee oolmaa dhaddachaa waraabu,Jenereetara,CCTV kameraa,IVR,IBX,bilbila sagalee malee,E-Faayiling,pilaazimaa beellama irratti hordofan,vidyoo konferaansii,emeelii,maarsariitii,meeshaa atteendaansii hojjataa hordofu,sagale guddistuu fi kkf bal'innaan kan fayyadamaa jiraan waan ta'eef tajaajilli kennamuu qulqullinna,dhaqqabamaa akka ta'u fi si'aayina akka qabaatu gochuu keessatti gahee guddaa qaba.

Gama biraatin ammo, ragaaleen manneen murtii keessa jiraan haala salphaan akka qabamanii fi hoogganaman godhee jira. Baroottan darban keessatti hojiin dhaddachaa abbaan seeraa hojjatu barreeffama harkaan waan ta'eef kan hin dubbifamne,ergaa kan hin dabarsine,haqamaa fi laqamaa ta'uu isaatiin ajjni kenname maal akka ta'e hin beekkamu,iftomina hin qabu,qulqullinna kan hin qabneefi abbaan dhimmaa maaltu akka isaaf murta'e yookiin maaltu akka itti murta'ee kan hin beeknee fi akkasumas manni murtii ol'iyataan dhimma ilaaluu hojii manni murtii jalaa hojjate maal akka ta'e haala hubachuun hin dandeenyetu ture. Haallen kun hojii mana murtii fudhatama dhabsiisaa kan turan fi abbootii seeraa rakkoo naamusa qaban kan gargaaraa turaan ta'uu bira darbee haqa abbaa haqaaf murteessuu irrattis hudhaa guddaa kan tureedha.

Haa ta'u malee, yeroo ammaa abbootiin seeraa hojii dhaddachaa hunda laaptooppi fayyadamuun kan hojjataa jiraan waan ta'eef rakkoon kun hanga tokko furamee jira jechuu dandeenya. Duraan abbaan seeraa galmee tokko ilaaluu yoo barbaade mana galmee cufamanii deemuun galmee du'aan keessa kan ilaalu waan ta'eef yeroo dheeraa fudhachuu qofa osoo hin taane darbee darbee galmeen kan dhabamu yookiin immoo barbaadamee argamuuf yeroo dheeraa kan fudhatu ta'uu

⁹⁷ .kan oli.

isaatiin gal mee ilaalamaa jiruu kan lafa irra harkisu ture. Yeroo ammaa immoo salphumatti daataa beezi ilalaun, gal mee iskaan ta'e softi koppii isaa fudhuun yeroo gabaabaa keessatti ragaa barbadame argachuun ni danda'ama. Dabalataan immoo gal mee mana murtii ol'aanaa irraa gara mana murtii waliigalaatti ol'iyyataan geessuuf duraan abbaan dhimmaa garagalcha gal mee qabatee qaamaan imala dheeraa deemee kan geeffatu yoo ta'u, yeroo ammaa immoo iddoma jiru irraa karaa e-faayilingiitiin ol'iyyata isaa mana murtii waliigalaaf erguu eegaluun akka gaarii ta'etti ilaalam. Falmii dhaddachaa abbaan dhimmaa irratti argamuun dirqama hin taane kan akka beellama baruu, ajaja mana murtii hordofuu, murtii dhageeffachuufi kkf irratti duraan abbaan dhimmaa dhaddacha irratti qaamaan kan argamu yoo ta'u, yeroo ammaa immoo karaa vidiyoo konfaransii, bilbila bilisaa fi ergaa tolaatiin bakkuma jiru ta'ee hordofuu danda'a. Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010 baase keessattis *Kenniinsa Tajaajila Abbaa Seerummaa Teekinoolojiin Deeggaruu akka qabu haala armaan gadii kanaan tumee jira.*⁹⁸

- *Manneen Murtii sadarkaa hundarra jiran hojii kenniinsa tajaajila abbaa seerummaa teeknoloji hammayyaatiin deeggaruu qabu.*
- *Galmeen banamuu irraa kaasee hanga murtii argatutti hojiin dhaddachaa kamuu kompuutaraan barreeffamuu qaba.*
- *Sochiin gal mee Mana Murtii hundaatuu daataa beeziin to'atamuu qaba. Odeeffannoon gal mee daataa beeziitti galus guutuu ta'uu qaba.*
- *Pirezidaantiin ykn Daayirektarri ykn qindeessaan KTAS akkasumas gaggeessitootni dhimmaa KTAS daataa beeziin fayyadamuun sadarkaa dhimmootni irra jiran yeroon yeroon sakatta'uun bakka harkifannaan dhimmaa jirutti tarkaanfin sirreffamaa akka fudhatamu taasisuu qabu.*

Haa ta'u malee, yeroo ammaa itti fayyadamni teekinoolojii IBX baajata jiruu fi hin jirree adda baasuun toora irratti kan too'atu waan ta'eef rakkoo gama kanaan jiru hir'isuu danda'ee jira. Akka waliigalaatti hojiin teekinoolojii fayyadamuun manneen murtii fi waajirri haqaa hojjateen bu'aan gaariin kan argame yoo ta'e illeeakkataa barbadamuun deemuu irratti hanqinni kan jiruudha. Sirna tekinolojii ammayyaa haalan fi qixaan hojiirra oolchuun milkaayina BDHDH tiif shoorri inni qabu daran olaanaadha.

⁹⁸ .Qajeelfamicha keewwata 17

Meeshaalee ammayyaa akkataa barbadamuun hojii irra oolchuu dhabuun faayidaa armaan olitti ibsame kana kan dhabamsiisu waan ta'eef, manneen murtii fi mana hojii abbaa alangaa keessatti itti fayyadama meeshaalee kanaan wal qabatee hanqina jiru salphisuuf xiyyeffannoон hojjetamuutu irra jiraata.

Meeshaan sagalee oolmaa dhaddachaa waraabu manneen murtii heddu keessatti faayidaa malee kan ta'ee jiru yookiin ammoo sagaleen ragaa erga waraabbamee booda baduu fi barreeffamaatti jijjiramuu irratti hanqinni bal'aan kan jiru yoo ta'u wanti akka sababatti ka'u ogeessa sochoosu dhabuu fi yeroo laamsha'e immoo ogeessi suphee hojitti galchu dhabuu yoo ta'u,kutannoo fi ciminni hoggansaa gama kanaan jirus hanga barbaadame akka hin taane ni hubatama.

Dhimma 22^{ffa}

Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Oromiyaa Naannawaa Finfinnee Galmee lakk. **11302 ta'e irratti** ogeessi jecha raga maashinan sagalee waraabaa oolee erga ragaan dhagahamee xumurame fi namootni raga bahan gara mana isaanitti deebi'aniin booda gara barreeffamatti jijiiruuf yommuu ilaalan waanti waraabamaa oole hundinu kan hin jirree akka ta'eedha.

Manneen murtii heddu keessatti daataa beeziin kutaa hunda keessatti kan diriifamee jiru yoo ta'u manneen murtii tokko tokko keessatti kutaa Ofisara Seeraa keessatti qofa kan daangeffame fi manneen murtii muraasa keessatti immoo daataa beeziin kan hin jirre ta'uu isaa qorannoo MMWO gaggesseen adda bahee jira.⁹⁹ Yeroo ibsaan bade tajaajilli manneen murtii akka hin gufanne jenereetarri guddaa kan gargaaru ta'ullee manneen murtii muraasa qofa keessatti jenereetarri kan argamu ta'uun isaatis hubatameera. Haala kanaan yeroo ibsan bade himata banuuf, murtii fi ajaja adda addaa koppii godhanii abbaa dhimmaatiif kenuuf akkasumas murtii kompiyutaraan barreeffamee dhufe piriinti gochuudhaan abbaa dhimmaatiif ibsuu irratti rakkoon kan jiruudha.¹⁰⁰ Manneen murtii tokko tokko keessatti fakkeenyaaaf, sirni vidiyoo konfaransii tajaajila kennaa kan hin jirre waan ta'eef abbaan dhimmaa akkuma durii san dhimma isaan karaa fagoo deemuun kan hordofataa jiraniidha. Rakkoon dhiyeessa meeshaalee Teeknoloojii hammayyaa akkuma jirutti ta'ee, Abbootiin Seeraa,Ofisarri seeraa fi hojjettoonni deeggarsaa meeshaalee Teeknoloojii kanatti fayyadamuu irratti fedhii fi dandeettii gahaah dhabuu irra kan

⁹⁹. Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2 011 qophaaye

¹⁰⁰ .kan olii.

ka'e osoo itti hin fayyadamiin kanneen jiranis hubatamaniiru. Abbootiin seeraa tokko tokko ammoo laaptooppii hojiif isaanii kenname tajaajila hojiif sirnaan oolchuu irratti hanqinni iddoon itti jirus ni mul'ata. Hanqinaaleen meeshaalee Teeknoloojii Ammaayyatti fayyadamuu waliin walqabatanii mul'atan kun ammoo dhimmi daangaa yeroo ka'aameef keessatti akka hin xumuramne taasisuun dhimmi mana murtii keessatti akka lafarr harkifatu godhaa jira.

Sababbooni hanqinaalee kanaatis hanqina bajaataa, hanqina humna namaa, kaka'umsa dhabuu,rakkoo naamusaa,rakkoo Dandeettii,qindoomina dhabuu, hordoffii fi deeggarsi laafaa ta'uu, mariin manneen murtii keessatti gaggeeffamaa jiru bakki itti rakkoo qabu kan jiru akka ta'e bargaaffii, af-gaaffii gaggeeffaman fi galmeelee sakatta'aman irra hubachuun danda'ameera.

Akka waliigalaatti baay'inni ummataa dabalaan kan deemaa jiru,guddinna hawaas-dinagdeetiin wal qabatee walitti dhufeenyaa gabayaa dabalaan kan deemaa jiruu, namootni barnoota fi hubannoo seeraa hin qabne barachaa dhufan fi hubannoo seeraa horachaa deemaa kan jiran, namootni harka qalleeyyii ta'an deeggarsa tajaajila seeraa bilisaan argachaa dhufaa kan jiraan, si'oominnis ta'ee bu'a-qabeessummaan tajaajila Abbaa Seerummaa dabaluu isaarraa kan ka'e amantaan hawaasni keniinsa tajaajila Abbaa Seerummaarratti qabu dabalaan deemu dhimmi gara mana murtii dhufu ykn falmiin mana murtii fuula duratti dabalaan kan deemu ta'uun isaa beekkamaa waan ta'eef humna namaa qofa dabaluun rakkoo mudachuu malu hambisuun waan hin danda'amneef manni murtii meeshalee teekinoolojii ammayyaa fayyadamuu fi sirna BDHDH lafa qabsiisuuf wantoota hudhaa ta'an hunda adda baasee furmaata itti godhuun humna namaa xiqqaa fi baajata muraasaan yeroo gababaa keessatti dhimmota gara mana murtii dhufaan furuuf hojjachuu qaba.

Bifa haqummaan keniinsa tajaajila Abbaa Seerummaa miidhamuu danda'uun si'oomina qofarratti xiyyeeffachuun amantaan fi abdiin uummatni mana murtiirratti qabu akka hir'atu waan taasisuuf miidhan dhaqqabuu danda'u miidhaa lafarr harkifanna dhimmaatiin dhufuu danda'u akka hin caalles of eegganno cimaa gochuun barbaachisaadha. "Namootni dhimma qabatanii gara mana murtii dhufan, akkuma namoota dhukkubsatanii, furmaata kan barbaadan yoo ta'u, hanga danda'ametti furmaata kanas si'oominan fi baasii xiqqaadhaan argachuu fedhu."¹⁰¹ Dirqamni Manneen Murtii keenyatis tajaajila Abbaa Seerummaa haqa qabeessa ta'e si'oominaan fi hawaasatti dhiheenyaan bilisa ta'anii kennuu yoo ta'u kana gochuuf ammoo BDHDH qixaan hojiirra oolchuun furmaata filanno hin qabneedha.

¹⁰¹ . Jecha Pirezidaantiin Mana Murtii Waliigalaa Ameerikaa duraanii Warran Burger

Gaaffilee Marii

1. Humni namaa gahaan,dandeettii fi beekkumsa itti fayyadama meeshaalee teekinoolojii qabu iddo hin jirreetti meeshaalee teekinoolojii adda addaa fayyadamuun hojii tajaajila abbaa seerummaa hojjachuun faayidaa fi miidhaa inni qabaachuu danda'u gadi fageenyaan kaasaa irratti mari'adhaa.
2. BDHDH hojii irra oolchuun wal qabatee hanqinni Mana Murtii keessa jiru maal irraa madda?Sababni isaa hoo? Haala kamiin hanqinnoonni kun mana murtii keessaa maqfamuu danda'u?
3. Tarkaanfileen BDHDH hojii irra oolchuuf jecha fudhatamuu qaban gahaadha jettanii yaadduu? Tarkaanfileen kun hoo maal fa'a ta'uu danda'u?
4. Sababoota boqonnaa kana keessatti ibsamaniin ala sababoondi biro BDHDH hojii irra oolchuu keessatti guufuu ta'an jiruu?maal fa'a?
5. BDHDH Manneen murtii keessatti hojii irra ooluu osoo baatee miidhaa gahuu danda'u Seerota deemsaa,dambii naamusaa,seera yakkaa fi Hariiroo hawaasaa fayyadamuun rokkoo si'aayinaa fi qulqullinna dhabuu dhimmaa furuun hin danda'amuu? Hin danda'amu yoo ta'e dhimmoonni BDHDH malee seerota birootiin deebii argachuu hin dandeenye maal fa'a?
6. BDHDH Manneen murtii keenya keessatti erga hojii irra oolee bubbulee jira.Turmaata kana keessatti hojii kenniinsa tajaajila abbaa seerummaa si'aayina,qulqullinnaa fi dhaqqabummaa barbaachisuun deeggaree jiraa? Yoo deeggaree jiraate haala kamiin? Rakkoo maal akkamiittu manneen murtii keenya keessatti BDHDH deebii argatee jira?Akkataa barbaadamuun hojii irra hin oole yoo ta'e maaliif? Haala kamiin immoo gara fuula duraatti akkataa barbaadamuun hojii irra ooluu danda'a?

Maddoota wabii

I. Seerota

- 1) Qajeelfama dhaddachaa lakk.1/2004 Manni Murtii waliigala oromiyaa baase.
- 2) Qajeelfama Sirna Bulchiinsa Dhangala'a Dhimmaa Manneen Murtii Oromiyaa lakk.1/2010.
- 3) Coodii Seera deemsa falmii Hariiroo Hawaaasaa Itiyoophiyaa.
- 4) Coodii Seera deemsa falmii yakkaa Itiyoophiyaa.
- 5) Heera mootummaa Rippaabiliika Dimookiraatawaa Federaalawaa Itiyoophiyaa bara 1987.
- 6) Heera Mootummaa Naannoo Oromiyaa fooyya'ee bahe Labsii lakk.46/1994

II. Kitaabilee

- 1) Barreeffama leenjii wa'ee BDHDH irratti leenjii abbootii seeraaf sadarkaa MMWO tii A/Seeraa Tacaan Margaatiin onkololeessa 2011 qophaaye

- 2) Chaarterii lammilee bara 2010 MMWO Qophaa'e
- 3) Qorannoo BDHDH irratti Manni murtii waliigala oromiyaa qopheesse.
- 4) Toora intarneetii <http://ro.uow.edu.au/theses/412>
- 5) Barreeffama qabxilee humna qabanii IlQSO tti Baacaa Taayyeetiin bara 2009 leenjifamtoota leenjii Hojii irrattiif waa'ee Hooggansa dhaddachaa irraatti qophaa'e.
- 6) Barreeffama JBAH manneen murtii Oromiyaa Mana Murtii Waliigala Oromiyaatiin qophaa'e
- 7) Barreeffama Chaarterii lammilee Mana Murtii Waliigala Oromiyaatiin qophaa'e kan jalqabaa.
- 8) Barreeffama Sagantaa bulchiinsa manneen murtii oromiyaa Mana Murtii Waliigala oromiyaatin Qophaa'e.